An. I. Nr. 2. Aprilie — Iunie 1929.

P 11
6

ARHIVELE BASARABIEI

REVISTĂ DE ISTORIE ȘI GEOGRAFIE

A

MOLDOVEI DINTRE PRUT ȘI NISTRU

Sub conducerea d-lor

T. G. BULAT și C. N. TOMESCU

Profesori universitari

PUBLICAȚIE TRIMESTRIALĂ

CHIȘINĂU

Tipografia Eparhială „Cartea Românească"

1929.

Piatra Neamț
Nr.
Data 936.856

Nr. 2 Aprilie—Iunie 1929

Arhivele Basarabiei

REVISTĂ DE ISTORIE ŞI GEOGRAFIE
A
MOLDOVEI DINTRE PRUT ŞI NISTRU

Sufletul românesc în Basarabia după anexare.

Idei dintr'o conferinţă ţiuută la Huşi, în ziua de 29 Noembrie 1909 [1].

de N. Iorga

I.

Se vor împlini în curînd o sută de ani de la luarea Basarabiei de către Ruşi. Adecă acum o sută de ani, prin pacea de la Bucureşii, din Maiu 1812, ei au luat partea de Răsărit a Moldovei, şi anume partea cea mai bună, mai mănoasă, mai potrivită pentru creşterea vitelor—,cum ziceau plîngînd boerii de atunci, într'o vreme cînd fruntaşii ţării nu mai ştiau să se lupte. Aceste întinse şi frumoase Ţinuturi n'aveau pe atunci un nume osebitor, ca şi Moldova de sus cînd ni-a luat-o Austria: răpitorii să grăbesc să acopere cu un nume fals, crezînd că-şi pot ascunde astfel fapta rea, ceia ce au răpit.

La pacea din Bucureşti deci, Rusia, care nu purta războiu cu noi, Rusia ai cării ostaşi fuseseră primiţi totdauna bine la noi, în ţară ospitalieră, primiţi cu crucea şi evanghelia de clerici, poate şi pentru a se aminti astfel acestor vînători de pămînt străin dreptatea şi cruţarea creştinească, ni-a luat Basarabia pentru că avuse o socoteală cu Turcia. Crezuse că poate opri amîndouă ţările româneşti întregi, cu binecuvîntarea lui Napoleon I-iu, care numai Dumnezeu ştie de cîte ori ne-a dat şi unora şi altora : au fost cîţiva ani cînd numele Impăratului Alexandru Pavlovici, şi nu al

1) Din „Pagini despre Basarabia de astăzi“ Vălenii de Munte 1912

BIBLIOTECA JUDEŢEANA NEAMŢ
Fond „G.T.K.“
P.II.6
936.856

unor Voevozi romîni, a fost pomenit la liturghie şi scris deasupra uşii bisericilor ce se ridicau. Francezii pătrunseră însă în Rusia, şi atunci vecinii se mulţămiră şi cu o pradă mai mică. Trădarea Fanariotului Moruzi, din neam de Domn romîn, i-a ajutat la aceasta[1].

Ruşii vor serba ca o zi de bucurie centenariul anexării. Noi va trebui să o comemorăm ca o zi de durere şi ca o zi de trezie a speranţelor pe care le dă totdauna dreptul veşnic, care nu poate fi învins, nici cucerit.

Cine va putea face această comemoraţie? Statul? Dar el are datorii internaţionale de care nu se va putea depărta. Cel mult dacă nu va trimete din spirit de bună vecinătate o telegramă de felicitări la Chişinău. Altă dată Statul romîn, care-şi amintia încă bine de unde a venit, dintr'o mişcare a sufletelor, fiind mai puţin desăvîrşit în corectitudine, mai puţin aplaudat de Europa, avea unele îndrăzneli pe care nici nu cutezăm a i le cere acuma. Cînd s'au împiinit o sută de ani dela răpirea Bucovinei, Austriecii au serbat acea zi de bucurie, Austriecii, reprezentanţii „culturii", ai „spiritului german", al „credinţei germane", adecă, firește, Rusnecii vagabonzi şi cerşitori, aventurierii poloni, cehi şi de alte neamuri, şi mai ales „Austriecii" pe cari-i vedeţi şi-i răbdaţi aici lîngă d-voastră, Europenii de rasă asiatică. Au întemeiat în numele culturii o Universitate provocătoare, insultătoare, pentru a răspîndi lumina între barbari: s'a întîmplat, ce e dreptul, că razele acelei lumini n'au ajuns pănă la noi, dar din Universitatea noastră, cea barbară, de la Iaşi, întărită ca spirit, pornesc tot mai multe raze, care descopăr Romînilor din Bucovina un trecut şi-i fac să întrevadă un viitor. Şi s'a mai întîmplat un lucru: că, nevenind la Cernăuţi barbarii Moldovei, barbarii romîni din Bucovina se grămădesc tot mai mulţi în Universitatea feciorilor de Evrei, nu pentru a sorbi spiritul străin, ci pentru a întroduce pe cel romînesc. Mîni energice de tineri lucrează pe frontonul Universităţii jubilare, scriind pe dînsa „Univesirtate romînească" şi începînd a însemna în locul datei de anexare o altă dată, pe care o aşteaptă ei şi o aşteptăm şi noi.

Cînd discursurile triumfătoare răsunau la Cernăuţi, lumea se aduna la Iaşi, cu autoritatea comunală în frunte, pentru a inaugura

1. Cercetări ulterioare mi-au dovedit că el n'avea interesul şi puterea ce ar fi trebuit pentru aceasta.

într'un colț năpădit de Jidovime bustul de marmură al lui Grigore Alexandru-Vodă Ghica. Ghica a fost, cu tot sîngele romînesc revărsat în neamul său, un Grec; moartea lui, doi ani după luarea Bucovinei, nu se datorește acestui eveniment. Il pîrîseră boerii la Turci pentru simpatii față de Rusia și pentru biruri luate pe nedrept de la țară, și Turcul trimes să-l prindă a crezut că e mai ușor să ducă la Țarigrad un cap tăiat decît un om viu. Dar popoarele au nevoie de oameni simbolici, cari să întrupeze o luptă, o biruință, o înfrîngere, o tragedie. Cînd nu-i are, îi creează, și astfel durerea noastră a înfăptuit pe acestălalt Grigore Ghica, deosebit de cel istoric, fals din punct de vedere al adevărului, dar care va trăi totuși atîta timp cît și durerea noastră.

Rusia nu obișnuește a face Universități de rusificare, pentru Romînii ei și—mai știi?—pentru noi; nu îndrăznește a le face. Cu ce clădire va comemora ea răpirea Basarabiei? Ar fi mai potrivit: cu o temniță mare. Cu una în care să între toți Romînii de acolo cari vreau să fie Romîni și îndrăznesc a spune. Dacă o astfel de temniță s'ar face pentru Ardeleni, la Alba-Iulia, răpede n'ar mai încăpea oaspeții într'însa. Cea din Chișinău ar rămînea goală: menirea noastră e să pregătim locuitori, cît mai mulți, pentru dînsa. Căci fără vamă de suferință, fără lacrimi din prisosul durerii, fără sînge din prisosul vieții nu se mîntuie din robie un neam.

Statul romîn nu va cuteza poate nici măcar să orînduiască în Maiu 1912 publicarea unei cărți despre Basarabia romînească, despre cei o mie de ani cît au fost ale noastre aceste Ținuturi, ca un răspuns la cartea în care Rușii ar vorbi despre cei o sută de ani de cînd au această țară. Să comemoreze măcar opinia publică; s'o desvețe Liga Culturală de obiceiul ce are de a întreba la ușile partidului respectiv ce trebuie să facă în asemenea chestii, care admit pentru politiciani aceiași soluție negativă. Să se facă oriunde comemorația, dar mai ales în orașe ca acesta, care trebuie să fie turnuri de strajă, pentru a pîndi ceasul cel bun, pentru a da lovitura cea cu izbîndă.

II.

Cînd Rusia a luat Basarabia, ea a avut grijă să păstreze un timp înfățișarea romînească a țării, să cîștige prin recunoașteri și adăugiri de drepturi toate clasele,—mai toate măcar.

Guvernator a fost numit un Sturdza așezat în Rusia și ai cărui urmași erau să fie cu totul înstrăinați, în sens franțuzesc și rusesc. Exarh al Sinodului rusesc, Vlădică în Chișinău a fost așezat un răzeș bucovinean, Gavriil Bănulescu, care a tipărit cărți romînești.

Boerilor li s'a cerut să se așeze cu totul peste Prut ori să-și vîndă în termin scurt moșiile. Cei mai mulți au rămas în Iași și au pierdut moșiile, cu totul ori aproape. Și la noi în casă era un sipet mare de fier în care se cuprindeau multe petiții rusești timbrate pentru o lungă cheltuială și o mare pagubă, din care am rămas oameni săraci. Celor ce găsiră însă că e mai bine să primească oblăduirea împărătească, ce nu li s'a dat? Drepturi ca ale nobililor ruși, cinuri de funcționari, cordoane de cavaler—, juvețe prinse de gîturi plecate.

Clerul, în țara unde pretutindeni arde lumina la icoane, în țara unde Statul sprijine Biserica sprijinindu-se pe dînsa, în care toți se pleacă înnaintea clericului, n'avea de ce să fie nemulțămit.

Și, în sfîrșit, țăranii neliberi, cari aveau înaintea lor exemplul eroicilor răzeși ai Orheiului și Sorocăi, au prins ceasul prielnic al vînzării moșiilor pe nimic și s'au împroprietărit pe brazda lor.

III.

Fericit ar fi fost neamul nostru, cu toate clasele lui, în Moldova Împăratului creștin, dacă un popor ar trăi, cum cred socialiștii, numai din viața trupului, dacă el s'ar simți bine numai în oasele și carnea lui. Dar un suflet dumnezeiesc se zbate în acest trecător înveliș al nostru, un suflet pe care altă voință decît a noastră îl duce pe căi ce cuprind răbdare și suferință, dar de pe care toate chemările cărnii ce tinde spre mulțămire nu-l pot îndepărta.

Și sufletul acesta nu poate trăi, adecă nu se putea desvolta și nu putea stăpâni în Basarabia. Aceasta se văzu îndată. Noua gubernie n'a dat niciun scriitor rusesc și n'a putut păstra niciun scriitor romîn, decît doar înnăbușindu-l.

Unii au pribegit, îndată după începerea erei rusești. Cel dintăi fabulist al nostru, Alecu Donici, e un Basarabean, născut și crescut peste Prut. Toată viața și-a adus aminte de malurile Rău-

tului, de șesurile bogate, de cîmpiile înflorite ale Basarabiei sale. Fiu de boer, a intrat în școala militară a stăpînilor, a purtat uniforma Țarului. Dar de-odată l-a furat dorul. Dorul cel mai ciudat și cel mai strașnic; nu acela care chiamă pe cineva spre țara lui, locuită de cei mai aproape din neamul lui, ci dorul care smulge dintre cei mai de aproape și înstrăinează de țărîna cea mai iubită pentru a găsi aiurea, în libertate, sufletul neamului său. Așa a făcut Donici, și viața lui întreagă s'a desfășurat apoi la noi.

Un altul, înrudit cu această familie, Alecu Rusu, s'a adaus la rîndul lui scriitorilor romîni din Moldova. Și lui îi răsăria înnainte vedenia satului basarabean unde văzuse întăi lumina zilei și frumusețile naturii. Dar nici spiritul lui liber nu i-ar fi îngăduit, după studii făcute în depărtatul Apus, să trăiască în părțile romînești unde Romînilor li era îngăduit orice alta decît să aibă un suflet.

În Basarabia și-a petrecut toată viața cavalerul — un cavaler de ordin rusesc—C. Stamati. Era nepotul de frate al marelui Mitropolit moldovean Iacov, mai întăiu episcop al Hușilor; tatăl său rămăsesc peste Prut și acolo și-a avut acestălalt scriitor pămîntul, funcția, decorația. Dar și pe dînsul în Moldova îl chema dorul, a străbătut-o, nu ca un străin doritor de a vedea și afla, ci ca un evlavios pelerin, culegînd la Iași, la Suceava amintiri din trecutul romînesc comun, inspirații neuitate pentru scrisul lui. Cînd Mihai Kogălniceanu, întors din Apus, începu să tipărească o revistă literară pentru toți Romînii, *Dacia literară*, cînd el ceru ajutorul tuturor scriitorilor neamului fără deosebire de graniță, Stamati-i trimese duioasa idilă rurală, țărănească, a „Gafiței blestemate de părinți". Din cronicile Moldovei, din viața răzășească și vitejească a Moldovei, din superstițiile poporale ale Moldovei s'a inspirat el pentru a scrie poemele sale, și isteția săteanului nostru dă viață fabulelor lui, scrie într'o limbă romînească așa de bună. La Iași a apărut către sfîrșitul vieții lui culegerea operelor poetice ale unei liniștite și îndelungate activități, stăpînite de spiritul romînesc.

În acelaș spirit de glumă și înțelepciune a neamului scrie, tipărind la Rușii din Chișinău, Ion Sîrbu, care nu știa gramatică nouă, dar păstra cu evlavie și mlădia cu pricepere limba cea veche. Poezii lirice stau alături cu fabulele lui, poezii slabe: nu din ele aflăm ce se putea petrece în sufletul său, ci din scurta fabulă a

crinului pe care nici ploaia nu-l hrăneşte, nici soarele nu-l bucură, căci e „în străinătate".

Şi ca dînşii simţia o generaţie întreagă. Scrisorile ei ni-o spun. Şi dăunăzi cetiam un răvaş prin care cutare bătrîn care-şi simţia bătrîneţa cerea de-acasă, din Moldova, o şubă bună, ca să-şi încălzească trupul şi poate, pe lîngă aceasta, să-şi încălzească de amintiri sufletul.

IV.

Cel din urmă pribeag ce ni-a venit de peste Prut a fost şi cel din urmă represintant al inteligenţei romîneşti din Basarabia. Bogan Petriceicu Hăsdeu, adevărat urmaş al neamului ce a dat pe Vodă Petriceicu, era fiul şi nepotul unor oameni de talent cari scriseseră în ruseşte şi leşeşte. Nu doar că ei s'ar fi înstrăinat după 1812, ci pribegi vechi, d'innaintea anului 1700, ei păstraseră din spiritul romînesc doar mîndria neamului lor şi, în legătură cu aceasta, amintirea trecutului moldovenesc. Mediul basarabean nou a înviat pentru Romîni pe Hăjdău, tatăl şi fiul, cari aveau moşie la Cîrstineşti lîngă Hotin. De la noi a avut B. P. Hasdeu însuşirile bune ale sufletului său; cele rele, de sarcasm, de imaginaţie fără frîu, de lipsă a iubirii de oameni şi a simţului de datorie le căpătase, la Universitatea din Harcov şi între colegii săi ofiţeri, de la străini. Părăsindu-i, la noi şi-a făcut el toată viaţa.

Cînd şirul scriitorilor basarabeni a încetat, limba noastră mai trăia încă în bisericile de sate. Romîneşte răsunau cîntările, romîneşte se cetia Cuvîntul lui Dumnezeu, romîneşte se săvîrşiau tainele cele mari, romîneşte vorbia predica din vechile Cazanii [1].

Apoi, supt Vlădici rusificaţi sau ruşi, opreliştea graiului moldovenesc s'a hotărît, şi întunerec adînc s'a întins peste suflete. Străinii cari ne apucaseră de gît cu desmierdări pentru a ne zugruma, ei cari ne coborîseră adînc în mormînt, cari preseraseră multă ţernă asupra noastră şi înfipseseră într'însa o cruce pravoslavnică purtînd însemnări muscăleşti, ei nu se gîndiau că mortul cel jertfit de ei ar putea să învie vreodată. El a fnviat însă, fără ca măcar glasul nostru de frate, pătrunzînd pănă în lăcaşul lui de întunerec, să-l fi chemat.

1. La 1867 foaia oficială a eparhiei apărea şi în româneşte în faţă cu textul rusesc.

V.

Dăunăzi, Rușii făcură revoluție împotriva Țarului. Rușii, și mai ales Evreii, și unii și alții socialiști, internaționaliști, nu se puteau gîndi la mormîntul sufletesc al bietului Moldovean. Rusia nouă, liberă, democratică, parlamentară, Rusia roșie a viitorului trebuia să fie o Rusie rusească.

Dar, cînd se vorbește de viață în cimitire, nu învie morții cari și-au isprăvit traiul pe dreptate și nu prind viață stafiile nebune ale gîndului bolnav, ci se ridică, cerîndu-și dreptate, cei uciși tălhărește. Rusia cea nouă n'au unde o găsi astăzi, cînd revoluția a fost înnăbușită, dar vechea Moldovă basarabeană, pe care o credeau moartă, trăiește.

Au început întăi boerii. Familii unde abia se știe romînește au dorit represintații romînești în Chișinău: Și s'au dat. A fost ca o bună vestire. Cine ar crede că gluma ușoară a lui Alexandri a putut fi întîmpinată cu ochi în care se deslușia o durere tragică, cine ar putea crede că lacrimi răsăriau într'înșii? Și așa a fost. Fiindcă nu era vorba de glumă sau de patimă, de comedie sau de tragedie, ci de sufletul nostru ce învia și vorbia și chema în graiul nostru. Și lacrima aceia s'a uscat, dar ochiul atins de dînsa a văzut, și prihana vechii orbiri s'a curățit de pe dînsul. Pe țeran nu-l întrebase nimeni. Doar, și acolo, boierul nu vede în jos! Dar iată că, din adîncul satelor întunecate, s'a ridicat un singur glas de plîngere, de cerere, de voință: dați-ni graiul romînesc în biserică! Și s'au chibzuit mult străinii și, fiindcă legea creștină nu poate fi fără cuvînt înțeles altceva decît o bîiguială păgînă, au trebuit să se învoiască și ei. O comisiune a lucrat și lucrează: ea a dat o Psaltire, Rugăciuni, și, de curînd, cel dintăiu volum din Viețile Sfinților a apărut la Chișinău. Intoarcerea la romînism a bisericii satelor a început și, prin ea, însăși Basarabia romînească-și liberează sufletul.

E acum rîndul nostru de a lucra.

„Neamul Romînesc", anul al IV-lea, Nr. 138.

Divanul Moldovei şi Bulgarii din Basarabia
1810 — 1812 [1])

de T. G. Bulat

Intre multele nenorociri pe care le-au adus Rușii pe capul Moldovenilor în 1806—1812 a fost și cea a transplantării a o mulțime de Bulgari, devotați cauzei lor, dincoace de Dunăre. Urmașii lor sunt concetățenii noștrii de azi. Nenorocirea era acea că ei se socoteau ca nație privelegiată, iar autoritățile rusești îi încurajau, neascultând de plângerile Divanului, care avea greaua răspundere a dajdiilor. Membrii acestuia nu priveau chestiunea de cât din punct de vedere material, deși ea avea și alte înfățișări. Fără a trage vre-o concluzie, vom arăta aci numai desconsiderarea completă, pe care au manifestat-o acești venetici, față de autohtoni.

Ca o urmare a acestei purtări Divanul Moldovei se văzu nevoit să intre într'o nesfârșită discuție cu Senatorul cel a tot putințe, rusul Milașevici. Din actele ce posedăm vedem cum discuția începând în 1810, nu se termina nici până la încheerea păcii dîn Mai 1812. Măsurile ce vor fi luat Rușii, după ce ei ajunseră stăpânitori, prin silă, peste jumătatea răsăriteană a Moldovei, merită de asemenea a fi urmărită. Deocamdată ne mărginim la cea ce avem la îndemână. In 26 Iulie 1811 Divanul arată că în punctul al 5 al vânzării veniturilor Basarabiei unei anumite companii este fixat că și străinii sunt datori a da dijmă. El a primit însă plîngerea companiștilor că familiile de Bulgari „ce s'au adus de păste Dunăre de către oștile împărătești și s'au așezat cele mai multe în Basarabia, iar altele la unele din țănuturi“ nu se supun a da dijmă, deși sunt slobozi de altele, Dar pe lânga plângerea cumpărătorilor se adăoga și acea a boerilor „afară de Basarabie“ care aratau de asemenea nesupunerea Bulgarilor, ba mai mult, că aceștia

1) Dela 2681 din 1811. Arhiva senatorilor Chișinău.

ocupă locurile pământenilor „care poartă greutățile și sarcinile oștilor împărătești“ In astfel de împrejurări visteria suferă fiindcă companiștii cer să fie scutiți de sume mari de bani. In această suplică se caută apărarea boerilor, cât și a locuitorilor de nedreptățile ce le îndurau de la Bulgari. In resumat se cerea ca aceștia să dea dijmă, nacealnicii lor să fie obligați să ceară loc pentru sămănături „și fiind prin dregătorii locurile cele slobode, iar nu cu strâmtorire pământenilor vechi.“

Peste două zile Divanul face o nouă intervenție. Cu acest prilej aflăm o bună parte din cele 34 de ponturi în care erau fixate plata birurilor. Bulgarii deveniseră mai pretențioși: ei trimisiseră la înaltul poruncitor, trei dintre dânșii să ceară să nu dea nimic și încă să li să îngădue „ca unde le va plăcea locu, să aibă a-și face cășile și a să așăza cu cidere“

In 5 August acelaș an Divanul vestește, că pe lângă Bulgarii bejenari se mai adaogă Lipoveni „ce să numesc Inamcazaci și Malorusieni, care în mare număr de familii au mers și merg spre lăcuință în Basarabie“ Toți aceștia primiseră ordin din partea unui „rohmestru“ să nu plătească nimic cumpărătorilor, nici pentru dijme, nici pentru cârciumi, nici pentru orice marfă. „Al patrulea li au poruncit ca să fie volnici a-și face pe câmpul Basarabiei cășile și odăi, ori unde vor vrea și nimică să nu plătiască.“ O reclamație făcută de cumpărători către generalul Tucicov n'avusese nici o urmare. Divanul, în frunte cu exarhul Gavril Bănulescu cu îndrăzneală, spune, că din momentul ce nu se ia nimic dela aceia, cumpărătorilor veniturilor nu li-e mai rămîne nimic și „Basarabia urmează a fi pentru bejănari“. Odată cu aceste se mai arată un alt abuz, acela de a scuti de dări împrejurimile cetăților (forstaturi) nu numai pe distanțe de trei, ci pe patru și jumătate verste. In acest chip se scuteau de dări și viile din jurul Akermanului. In 26 Martie 1812, Divanul primise, în urma mergerii deputaților Bulgari la București, poruncă să nu li se mai ia nimic acestora, până ce nu vine Senatorul în Iași. Din cuprinsul acestui act se vede că Bulgari arătaseră la București că au fost jefuiți de cumpărătorii veniturilor. Divanul se miră de aceasta mai ales că el se găsea în fața unei cereri prin care cumpărătorii arată că au fost păgubiți de Bulgari cu suma de 80.000 lei. Tot ceea ce se luase de la aceștia era suma de 12 lei de de familie. Se adaogă ca mai bună

¡nformaţie, socotelile de sumele de bani ce trebue să primească cumpărătorii dela bejenari precum şi pentru viile dela Akerman, care dacă nu vor fi plătite vor fi scăzute din preţul cumpărăturei. Divanul primeşte cu rezemnare şi numărul bejănarilor fixat de Coronele „adică de 2700 familii, căci altă scriere de dănşii nu să poate face mai cu amănuntul pentrucă nu lasă nici să să apropie de dânşii cinovnicii pământeşti“ Se arată încă odată privilegiile pe care le au aceşti venetici, ale căror sate erau ferite şi de înquartiruirile ostăşeşti. După încheerea păcii din Mai 1812 găsim o plângere a cumpărătorilor veniturilor Basarabiei, prin care ei îşi arata pagubel ce au suferit din cauza bejănarilor Bulgari. Dar aceştia mai sunt necăjiţi şi de faptul că li s'a poruncit să restitue suma, luată pe doi ani trecuţi, dela Lipovenii din satul Căşliţa, cari se mai chiamau Eschichileni. Cumpăratorii spun că ei au scutit satul Eschichilia dau nu înţeleg să scutească şi pe Lipovenii din Căşliţa, de oarece aceasta este cu totul alt sat, cum s'a constatat prin cercetărea maiorului Panarevschi.

In 17 Septembrie 1812 Iordache Bucuş căminarul în numele cancelariei Divanului, răspunde întrebării făcute de Senator arătând toate rapoartele înaintate de Divan în această chestiune. Ele începuseră să fie trimise delă 9 Iunie 1810 şi se terminaseră numai la 24 Mai 1812. Rezultatul discuţii a fost negativ „căci bejănarii întru asămine împotriviri nici o supunere a-şi da havaetul rănduit n'au voit“. O comisiune se făcu, care ajungea la încheerea că „lăcuitorii aduşi de peste Dunăre“ au rămas buni datori pe cei trei ani, 1810, 1811, şi 1812, 160.646 lei. Iată dar o minoritate care n'are dreptul să se plângă că n'a fost bine primită pe pământul stropit cu sângele vitejilor lui Ştefan cel Mare şi atâtor altor Voevozi apărători de ţară! Este bine s'o ştie şi să n'o uite,

I.

Cătră înalt Excelenţă sa lucrătoriul sfetnic de taină senator proedriu Divanului Cneziei Moldoviei şi Valahiei Vasile Ivaoovici Crasno Milacevici.

Divanul Cnejiei Moldavii

In pontul al 5-le a vănzării Basarabiei care iaste întărit cu unita socotinţă a înalt excelenţii voastră să cuprinde lămurit pentru dijma din sămănături de a zăce din tot felul de păine, şi din

celelalte roduri ca să dea toți cei ce lăcuesc în cuprinsul Basarabiei, arătându-se încă cu aceste cuvinte, că la această îndatorire să supun și cei streini ce să vor afla în cuprinsul Basarabiei, macar și vremelnici de vor fi, și își vor face sămănaturi și fiind pe acel loc datori sănt a să supune și a da dijma obișnuită de a zeace.

Supt această legătură a svinţăniei contractului ce au în mâna lor cumpărătorii, s'au adaos venitul vistieriei pământești, care ia răși în cheltuielile împărătești să întrebuintaze și să răspund banii contractului în vadelile hotărîte la viestierie: Insă din partea cumpărătorilor s'au primit jalobă că familiile de Bulgari ce s'au adus de păste Dunăre de cătră oștile împărătești și s'au așezat cele mai multe în Basarabie, iar altele la unele din ţănuturi, care familii din vreme s'au înmulțit și pe toată ziua să înmulțesc, nu să supun întru legiuita hotărîre macar de a da dijma de a zăce de vreme ce sănt slobozi de altile. Dar împotrivă dup cum ei sănt osăbit cu deosăbită ocărmuire, și dijma lor caută a da nacialnicilor lor, ramâind cumpăratorii întru cuvânt de dreptate de a cere paguba lor de a scădea din suma ce au să dea la Visterie pământească sau la hazneoa împărătiască pentrucă acești bani împărătești să cheltuesc. Iar afară de jaloba cumpărătorilor la care au toată dreptate mai urmiaze și jaloba din parte stăpânilor moșiilor că acești Bulgari care au lăcuit pe moșii boirești afară de Basarabie împotrivindu-se de a nu da nici dijma obicinuită de a zăce din păine și din fănațe, precum nici a lucra zilele cele obicinuite stăpânului moșiei. Intru voința lor și slobozenie nacealnicilor ce au, atât s'au întins încât au cuprins și lucrurile cele însemnate și rânduite trebuincioase chiarăși lăcuitorilor pământeni, acelor care poartă greutățile și sarcinile oștilor împărătești, luându-le bejănarii locurile de hrană a vechilor pământeni. Și întru acest chip cumpărătorii Basarabiei să păgubesc. Și paguba lor trebue să întoarcă la visterie. Stăpânii moșiilor pierd venitul lor și lăcuitorii cei vechi ai pământului să strămtoresc de locuri de făneațe și sămănături a hranii.

De către înalt Excelența-voastră s'au arătat că porunca strălucirei sale Inaltului Poruncitoriu fiind ca pentru Bulgarii bejănari căți vor locui pe moșii mănăstirești, dijma păinei lor luîndu-se toată să-s de la comisie praviantului, iar cei ce vor lăcui pe moșii

boireşti, în jomătate dijma lor dăndu-se stăpănilor, cealaltă jumătate să-s dea iarăşi la comisie praviantului.

Dup care poruncă a strălucirei sale întocmai urmare să va păzi.

Cu îndrăzneală silindu-se divanul de păzire enteresului hazneli împărăteşti, cu plecăciune însămniaze înalt Exţelenţii Voastre întăi pentru cumpăratorii Basarabiei că ei au cumpărat cămpu ca să ia dijmă, când nu vor lua, când să vor mai înmulţi şi bejenarii apoi a fi trebuinţă să păgubească hazneonii de 200 mii lei pe an, şi comisie praviantului nu să va folosi nici cu 20 mii înpotriva acelor 200 mii ce să vor scădea din iratul pămăntesc, care iarăşi iratul haznelii să poate numi. Şi cum nu s'ar putea cumpărătorii a nu cere scădere pentru cele ce s'au dat lor prin contract. Dar iarăşi precum va fi întru această înaltă voinţa. Divanul paguba vistierii o arată lămurit Inalt Excelenţii Voastre.

Al 2-lea. Boerii stăpânii moşiilor în vreme aceasta a războiului nu contenesc de a da toate câte sănt puse pentru trebuinţa oşteniască, întâi fănul oştenesc să cosăşte pe moşii de obştea fără nici o plată; al treile cherestele să taie de pe moşiile lor pentru trebuinţă oşteneşti fără nici o plată; al patrule: scutelnicii şi slugile lor slujăsc în trebuinţă oşteneşti de cele mai multe ori.

N'au rămas alt venit pentru cheltuelile hranii dela moşiile lor decât numai eceastă dijmă de păne şi făn ce se va face pe acele moşii. Când se vor lipsi şi de aceste ramîn în strămtorire petrecerii cei de toate zilile. Lăsând a zice şi pentru strâmtorire celor vechi locuitori ai Moldovei, care să asupresc de către chipul acestor bejănari luându-le pământul cel de hrană în putere lor.

Indreptare rămîne precum să va socoti de către înalta înţălepciune a prea Inaltului Poruncitor. Iar viderat priicios lucru ar fi bejănarii să dea dijmă cumpărătorilor Basarabiei, sau stăpânilor moşiilor ca să nu păgubească hazneoa mai mult. Şi să aibă poruncă nacialnicii a cere loc pentru sămănături şi fiind prin dregătorii locurile cele slobode, iar nu cu strâmtorire pământurilor vechi.

Nimică ei nu s[ă] supără de către dregători nici cu cerire de dare, nici cu havale sănt slobozi de către ocârmuire. Iar dările pământului rămîn a să socoti în ce chip să s[ă] lipsască de

la dreptate stăpânilor sau să-s osîbască din vănzare Basarabiei, aşteptândusă răspunsul Inalt xcelenţii Voastre.

Iordache Balş logof.

1811 Iolie 26 Iordachi Roset

Eşii Roznovan

II.

Către aceleaşi Divanul cneţiei Moldovei

In ponturile vănzării Basarablei afară de dijma de a zace din sămănaturi şi fănaţe care au să o de fără osebire cu toţii acei ce vor cosi şi vor sămăna pe locul acela să cuprind şi aceste îndatoriri – însă :

La al 2-lea pont, ca toţi gospodarii ce vor fi pe locul Basarabiei să lucreze trei zile sau să plătească căte un leu pe zi cumpăratorilor.

La pont al 3-le, ca să de feşte care cumpăratorilor doi lei de tot carul de fân şi doi lei de tot carul de lemne.

In pont al 4-le Să îndatoresc acei ce vor lăcui pe Basarabie să de de tot stupul sau rămătoriul căte do (sic) în parale.

In pont al 5-le să cuprinde dare dijmei din sămănaturi de a zece.

In pont al 7 le să îndatoresc toţi acei de acolo a da câte 50 parale de toată suma de oi cumpărătorilor.

In pont al 8-le să îndatoresc toate familiile de Basarabie ca să de căte 5 lei de familie cumpărătorilor pe an, cuprinzându-se întru această dare şi lăcuitorii de la căşile, sau şi alţii supt ori care numire, osăbindu-se numai accei care vor fi vremelnici a veni toamna la irnatic şi a să întoarce primăvara la locurile lor, iar nu pe alţii.

In pont al 9-le să cuprinde pentru toată vănzare băuturilor în toată Basarabie (afară de cetăţi şi forsaturi) să fie a cumpărătorilor, iar nu a altora.

In pontul 33 se cuprinde ca, cumpărătorii să aibă voe a lua hotărâtă vamă pe vitele ce se aduc la iarmaroc în varaşurile cetăţii Basarabiei de către feliori de oameni neguţători ca să le vănză. Şi toate aceste ponturi a contractului ce să închee în 34 ponturi sănt întărite cu unita socotinţă a Inalt Excelenţei Voastre,

iscălite de comitet divan după cuprinderea predlojenii și date în mâna cumpărătorilor și supt păzire acelor ponturi care să află și în canțelerie Inalt Excelenței Voastre, să urmeze de cătră cumpărători răspundere banilor în vreme la visterie, cari să întrebuințaze în cheltuelile oștilor împărățeștii măriri, edecă în plata cheltuelii spitalului.

Bejănarii Bulgari care au venit de peste Dunăra și vin necontenit și se așaze pe locul Basarabiei, ei după porunca mai marelui comandiriu, nu sânt supărați de către ocărmuire Moldovei nici cu dare de bir, nici cu ce mai mică havale. Nici cu ce mai puțină împărtășire sau amestecare asupra lor nu are, ce să ocârmuesc de cătră nacialnicii lor. Dar cumpărătorii Basarabiei având toată dreptate a cere după contract dările dela familii pentru lăcuință căci aceasta au cumpărat, și pentru aceasta plătesc banii la hazne și ponturile nu osăbesc pe bejănari de cât numai pe cei din cetăți și forșaturi, și în toată vremea vor ave cuvânt de dreptate de nu vor lua dela dânșii, a cere paguba lor de la visterie pământiască, pricinuindu-se pagubă în venitul ce să cheltuește pentru ostenii împărățești. Și paguba aceasta nu va fi mică și nesămțătoare, ce foarte mare, și nimică nu să va alege de venitu Basarabiei pentrucă bejănarii s'au înmulțit și să înmulțăsc. Și trag împreună cu dânșii și pe alții încă și Lipoveni streini; și aceia asemine să depărtiază de plata pământului. Și rânduiții nacealnici asupra bejănarilor, nici lasă nici îngădue pe cumpărători, nici dijmă să e, nici pentru vitile lor plată, nici pentru alte obicinuite a cămpului. Ce încă după raportul cumpărătorilor alegând bejănarii aceștie dintre dânșii trei mai mari, i-au trimis cu jalobă la Inaltul Poruncitor, ca să cee întărire de a nu da dijmă din sămănaturi și fănaț, asămine și de a pute de avea băuturi de vândut în satile lor și să nu-s atingă nimine de dânșii, precum și pe vitile lor ce vor ave pe la odăi și pe câmpi să nu de nimănuia nici o dare. Dar nici pentru familii și încă și această ca unde le va plăcea locu, să aibă voe a-și face cășile, și a să așăza cu șidere. Iar nacealnicii lor li au dat poruncă ca să nu de nimică, nici pentru sămănaturi nici pentru vite. Și întu acest chip nu rămine pentru cumpărători, nici de unde să e dijmă, nici locuri ca să de altora spre a-și scoate banii; să aneresește contractul și paguba visterii sau a haznelii este văzută.

Ca o datorie neapărată înplinind divanul, iată însoţăşte însuş contractul vănzării care după cuviinţă trebuinţă trebuind a ave putere sa întot cuprinsul seu, socotindu-se de înţălepciune înalt Excelenţei Voastre să se arăte unde să cuvine, trimeţându-se şi însuş ponturile spre a fi în locrare şi putere lor, şi a avea poruncă nacealnicii bejănarilor Bulgari ca la cele rânduite ale pământului pentru cari s'au făcut osăbită arătare supt no. (lipsă) precum dijma, plată de vite, orănzile vănzării băuturilor şi căte altile numai s'au dat în vănzare să le plătiască cumpărătorilor căci, ocărmuire pământească nu este volnică a cere dela dânşii, nici bir, nici havalele nici să amestecă, urmând poruncii mai marelui Poruncitor. Iar aceste sănt pentru pământul lăcuinţii a cărue venit iaste vându cumpărătorilor şi să e în hazne, căci cu greu va fi a să păgubi hazneoa împărătească cu o sumă de o sută sau două sute mii lei pe an din venitul Basarabiei, din pricină acestor bejănari, care dijmurile şi celelalte a lor arătând că le dau la nacealnicii lor, iar cumpărătorii de nu le vor lua, vor cere a să scade din suma vănzării.

Deci fiind enteresul haznelii după cum va fi socotinţa, spre îndreptare să poată ave divanul răspuns spre urmare.

Balş logofat. Iordache

1811 Iolie 28. Roset

Eşii. Roznovan

III.

Catre acelaşi **Divanul cneţii Moldovii.**

Datorie înplinind divanul, cu căzuta cinste face cunoscut răportul cumpărătorilor venitului Basarabiei, care au trămes acum din 26 a lunei trecute Iolie, întru păgubire ce sămţitoare a lor den pricina înpotrivirei bejănarilor de peste Dunăre şi a Lipovenilor ce să numesc Inamcăzaci şi Malorusieni, care în mare număr de familii au mers şi merg spre lăcuinţă în Basarabie, pentru care cu toate că s'au făcut şi mai înainte cunoscute aceste împotriviri la Inalt Excelenţei Voastră. Dar adăogându-să, că cumpărătorii de au şi luat ponturi iscălite de divan în putere ocărmuirei, care s'au dat divanului după înaltă voinţă asupra Basarabiei, însă stăpănire asupra cămpului pentru care ei plătesc sferturi la hazne, nu pot să aibă,

mai adăogandu-să şi cerire ce să face a măsurătoarei celor 3 verste rănduite în prejuriul cetăţilor şi pricinuindu-să cumpărătorilor înstănjănire desăvărşită de a năzui ca să lepede contractul cumpărăturei dacă nu să vor înputernici în ponturile cele hotărîte. Iată să mai arătă că Iordache Teodor, cumpărătoriul Tomorovei cu tovarăşii săi, avănd a da bani la cantorul tovărăşiei şi cerăndu-să de către cantoriu, au dat înscris că după ce acum au venit acolo asupra bejănarilor rănduit un rohmestru Neculai Griparie au dat poruncă bejănarilor întăi pentru dejmuri ca să nu le de la cumpărători, ce urmiază strângere lor de către numitul din toate sămănăturile şi din făn pentru care iaste ştiută divanului poronca ce s'au dat şi s'au arătat dreptăţile cumpărătorilor.

Al doile, li-au mai dat poruncă ca pentru crăşmele de prin toata satele, unde sunt bejănarii aceştie a pune băuturi după cum au şi adus toţi, cât le-au trebuit, fără a plăti un ban măcar cumpărătorilor Basarabiei. Al trăile poruncă li-au dat, pentru toată marfa ce vor aduce de peste hotar pentru negustorie lor să nu plătiască vama obişnuită, ce să fie slobozi cu totul. Al patrule li-au mai poroncit ca să fie volnici a-şi face pe cămpul Basarabiei şi odăi ori unde vor vrea şi nimică să nu plătiască, măcar până la un ban, orice pentru cosire fănului, ori cât vor faci şi la cele mai bune locuri, dar nici pentru păşune şi călcare vitelor în toate imaşurile ce vor prinde.

Aceste le-au poroncit şi norodul cel prost a bejănarilor Im amcazaci şi Malorosieni luând voe au mai adaos a amesteca pintre dănşii şi lăcuitori vechi. Şi supt numili acestea au pus sămănătorile şi vitele lor şi au apropiet a nu mai fi venit cămpului Basarabiei. Adăogănd a arăta că pentru asupritoare chipuri împotriva ponturilor adunăndu-să cumpărătorii toţi cei mici a satelor şi a părţilor şi mărgănd şi cătră Excelenţia sa ghenăralului Tucicov ca să cee vre un ajutoriu spre a nu pierde străngere ce driaptă, după ponturile divanului li-au dat răspuns în scris, că deşi cuoaşte dreptăţile lor, nu să poate amesteca, ce să să facă jalobă cătră înalt Ex. voastră. Şi dacă îi va merge poronca strălucirei tale mai marelui poruncitoriu, atunce numai va face îndestulare păzirei ponturilor divanului. Care şi ace jalobă cu răspunsul Ex. sale gheneral Tucicov să alăturează. Toate aceste arătări sănt asămine precum mai cu prolungire s'au arătat pentru dijmă şi pentru orănzi

prin răporturile divanului ce s'au dat Inalt Ex. voastre supt no. 712 și 717.

Apoi dacă dijmuri de a zece din sămănături și din fân nu vor lua cumpărătoriu pentru păşune vitelor nu vor lua cumpărătorii nimică, dela orănzile băutorilor nu să vor pute folosi, vamă nu vor pute lua, nu li-au mai rămas nimică și Basarabie urmiază a fi pentru bejănari.

Au tot cuvântul cumpărătorii a să depărta de plata banilor la visterie pământească și a cere precum fac pretensie îndestulare pagubei lor, pentru o sumă de h relcă ce au adus pe la orănzi locrănd vănzare băuturei bejănarilor. Cumpărătorii nu sănt datori a faci osăbire, ce au a lua de la toți cea ce că cuvine după poruncă;

Aice nu numai că s'au slobozit bejănarii și Lipovenii, după voia aceasta, dar ei trag și pe pământeni supt numirile lor, și iată venitul să pierde, rămăind precum va fi înaltă socotința Ex. voastre spre îndreptare. Pentrucă acest venit să ia și să de în cheltuelile spitalurilor la comisie comisariatului înpreună cu altele.

Lăngă aceasta iată și pentru forstaturi arătare cumpărătorilor la Akerman în loc de acele 3 verste după măsurătoare ce să face, caută să să ia patru verste și jumătate, pentrucă locul despre apă a cetății să cere să să ia cu analoghie din celelalt împrejur, precum au făcut cerire și la Hotinu, adică nefiind loc despre apă, să să de tot din parte uscatului. Și cu acest chip să cuprind mai toate viile, dintru care și din cămpul acela, nu pot să ia nimica cumpărătorii.

Asămine urmiază a fi și la celelalte cetăți, cănd nu va fi poruncă la cetăți să să înceapă măsurătoare din retrașementuri și să margă trei verste și despre parte apei neajungire ce va fi să nu să ia de cealaltă parte a uscatului.

Nu să va face prelungire a să mai arăta că întru această neorănduială au venit lăcuitorii din Basarabie încăt cei mai mulți de prin sate să număsc că sănt din forstaturi și nu vor să plătiască nimică.

Sărbii din satele Basarabiei să numesc că sănt bejănari cu toate vitele lor înpreunăndu-le cu a bejănarilor.

Bejănarii nici să lasă să să apropie oamenii cumpărătorilor ci gonindu-i cu sălnicie dela dănșii cu voia ce au.

Divanul neputând face alta, decât a arăta Inalt Exc. voastre aşteptând povăţuitoare urmare şi îndreptare spre îndestulare cumpărătorilor şi nepăgubire visteriei.

Gavriil M. Şi Exarh.

1811 Avgust 5. Balş logofăt
o iscălitură neciteaţă
Iordache Roset.
Roznovan

IV.

Către acelaşi

Divanul Cnejii Moldaviei

Cu cinste au primit divanul predlojenie înalt Ex. v. scrisă din Bucureşti la 18 a trecutei luni Februarie supt nr. 711 alăturată copie raportului a d-lui lucrătoriu sfetnic a statului Coronele şi a deputaţilor bejănarilor asupra jalobei acestor familii bulgăreşti bejănare ce să află în Basarabie că li s'ar fi luând de cătră cumpărători câte 12 lei de fieşte care gospodariu precum şi vama dela trecătoarele podurilor care le-au făcut ei, precinuindu-le şi alte supărări, întru care di vreme ce din parte înalt Ex. v. să hotăreşte ca această pricină de a să pune la cale va ramîne până la venire aice a In. Ex. voastre. Iar cumpărătorilor Basarabiei să li să poronceascâ că până la osăbită hotărîre să să oprească ei de strângere celor rânduite după contract de la bejănari.

Nu lipseşte divanul a face răspuns că întocmai după cuprindere predlojăniei au dat şi poruncile sale cumpărătorilor, care şi aşteaptă hotărîre Inalt Ex. v. Insă au fost de mirare şi lor şi divanului de a face bejănarii o jalobă ca aceasta că s'ar fi asuprind, său zăfuind de cătră cumpărători, în vreme ce cumpărătorii dreptăţile lor ce au după ponturi ca să ia de la bejănari nice de cum pot trage dar nice sânt volnici să să apropie de dânşii, căci acea bejănari cu pristavii lor socotesc că venitul Basarabiei s'au lăsat pentru dânşii şi în cugetele lor stând să nu de nimica, nici să supun strângătorilor pământeşti, nece să uită asupra ponturilor rânduite şi iată, cumpăratorii Basarabiei au dat însemnare pentru dreptăţile care au asupra bejănarilor până la sfârşitul anului 1811 alcătuind peste 20 mii lei, pentrn că n'au dat altă nemica decât o parte din dejme de semănători şi câte 3 lei după tocmală, acel

care au avut o gradină mare cu legume ca să nu i să ia dimă, dar şi ace dejmă din păine şi din grădine însuşi pristavii lor cinovnicii ostenești au strâns-o şi au dat-o cumpărătorilor. Apoi cu tot iaste neadăvărată jaloba de supărare sau jăfuire.

După aceasta acei câte 12 lei de o familie nu să cere fără cuvânt decât după hotărîre ponturilor care sănt date lor în vânzare ce s'au făcut, adică 3 lei pentru 3 zăle într'un an a lucrului, 2 lei pentru un care de fân 2 lei pentru un care de lemne şi 5 lei pe an, pentru cele laltă obicinuite slujbe a lăcuitorilor, ce şad pe moşiile Basarabiei. Nime n'au cerut de la dânşii biru sau care, sau păine de controbuție, sau oricare mai mică slujbă, dar încă şi orănzale pe 6 luni, dela 20 Aprilie pănă la 20 Săptembrie, adică băuturile împotrivindu-să ei le-au avut, fiind dreptăţile cumpărătorilor. Şi tahmenul aceştii pagube alcătueşte 11750 lei dar apoi şi alți 10.000 lei dejma bălţilor şi vama lucrurilor ce au adus de peste hotar şi paguba dejmelor. Toate aceste să cuprinde în însămnare cumpărătorilor care să alăturiază şi pentru care cer ei dreptate de a li să împlini de la bejănari sau să li să scadă din suma cumpăraturei, căci ponturile ei înputernicesc de a lua de obştea de la toți acei ce să află în Basarabie cu familii făr osăbire.

In săobşănie Ex. sale D lucratorio sfetnic a statului Coronele să vede că Ex. sa socoteşte că folosul cumpărătorilor va fi mare din vănzare aceasta, dacă vor lua dela bejănari cele rănduite, vazând suma peste a trecuților ani cu sporire numai de 24 mii lei, care zăce că îi vor pute da bejănarii cați sănt şi căți vor veni, însă între o parte ex. sa cheltuială cu care sănt îndatoriți cumpârătorii a faci gardurile prănzătoare peştelui Dunărei, care nu iaste puţină şi lasă şi aceasta care iaste ce mai întâi adică că împiedecându-să veniturile pământului a Basarabiei cu neîndatorire bejănarilor sărbi de a sluji sau a plăti pentru pământ în loc de nădejde de a să spori cu îndoire preţului spre folosul haznelii venitul să va micşora a nu fi nici în giomătate de cât acum.

Aceste ponturi a Basarabiei cu care s'au făcut vănzare îndestul şi au alcătuit şi s'au hotărît în cancelerie prezedenției atăt în anul al 2-le a procatorului înalt ex. voastre, cât şi după acesta de către înalt ex. voastră prin ştiința şi a marilor comandiri după vremi, căci mai înainte de a să îndrepta ca să de toți acei ce lăcuesc şi vor lăcui în Basarabia cele rănduite a pământului era vândută

toată Basarabia drept 40.000 lei dar și aceia s'au luat în visterie cu mare supărare atunce când zăce d. Coronele că în vreme pro catohului înalt ex. v. s'au dat înapoi bejănarelor cea ce li s'au luat, iar după aceasta s'au numit ca să ea și dela bejănari, pentru că nici între o stăpânire ale pământului dreptăți nu să pierde, ce pentru aceia care năzuesc li să fac ușurințăle birurilor.

Acest interesu fiind a haznelei divanul poate încredința că neatăngându să spre scădere să va cunoaște folosul haznelii la al 2-le străgare după înplinire anilor, căci și acești bejănari și alți voitori de a lăcui să vor mulțămi, a înplini datoriile pentru pământ însă fără a li să face alte luări de către cinovnicii eare sănt asupra lor. Ori în ce chip însă cumpărătorii după contract urmiază sau să fie slobozi să-și ia de la bejănari dreptățile care au a rămășăturilor după însămnare alăturată ore că trebue să să scadă din sumă cumpărăturei și să să păgubască hazneaua visteriei pământești, care acești bani îi dă în cheltuelele spitalului oștenesc.

Să mai alăturează și al 2-le însămnare de rămășăturile ce au cumpărătorii în anul 810 și 811 din dejma viilor Akermanului, care însă nu s'a hotărit locul furșatului după atăte cereri fiind aceste vii afară din cele trei verste rănduite. Apoi și intru aceasta cumpărătorii au dreptate că n'au contenit a face arătările lor, asupra cărora s'au dat și poroncile înalt ex v, dar cinurile oștenești n'au lăsat să să facă hotărîre cuprinzând un loc cu sămănături și vii care aduce pagubă cumpărătorilor pe tot anul câte 6 mii lei. Vederata pagubă au cumpărătorii din pricina împotrivirilor bejănarilor sărbi și din pricina furșaturilor, care acum afară din locul nehotărît apoi vănzare otcupei a cetăților o au făcut în chip de păgubire vămei a toată Basarabie, luând în cetăți vamă mare și oprindu-să trecere mărfurilor.

Suma bejănarilor care sănt pănă acum trebue să să socotească aceia care arată d-l Coronele adică de 2700 familii, căci altă scriere de dănșii nu să poate face mai cu amăruntul pentru că nu lasă nici să se apropie de dînșii cinovnicii pământești oprindu-să de către rănduiții asupra lor.

Divanul puindu-le aceste înainte înțelepciunei înalt exc. voastre să roagă să binevoiască a scrie unde să cuvine spre întărire cumpărătorilor de a-și pute lua rămășăturile venitului ci aceste și în vreme viitoare nu mai mult decât acea ce și au întărit de

către înalt ex. v. şi iaste cu dreptul a să urma. Iar un ban mai mult de să va lua de la dănşii peste contract îndoit să va împlini şi cumpărătorii să vor pedepsi, precum şi ocărmuire pământească pe bejănarii aceştie nici i-au supărat pentru bir, nici pentru casă, nici pentru ialovițe, nici pentru cherestele sau controbuții nici îi va supăra împotriva poroncei dar şi pentru postol oştenesc s'au dat poroncă dregătorilor pământeşti ca din partea lor să nu rănduiască cvartir în satele bejănarilor. Aşteptând răspunsu dela ex. v. spre povățuire şi îndestulare cumpărătorilor cu nepăgubire visteriei.

Roset Roznovanu

Gheneral maior Catargi

Balş logof,

1812 Martie 26

V.

Pagubile (? rupt)... *ce s'a pricinuit nouă cumpărătorilor din veniturile Basarabiei pe anul 1810 şi pe anul 1811 din însuşi cuprindere ponturilor a contractului cu care s'au cumpărat.*

Din anul 1810

Pontul al 12 a contractului hotărăşti ca toate viile turceşti să dau în stapănire noastră, şi la Akerman nici viile turceşti nu s'au dat in stăpănire, dar nici zăciuiala din viile lăcuitorilor n'am fost îngăduiți a lua, şi comendat, după multe jalobe ce am dat şi poronci ce i-am dus dela înalt ex. sa senatoriu nici de acum nu au dat nouă ajutoriu spre plinire. Şi această pagubă cu tot ce să socoteşte în suma peste 10000 lei, iar noi după multe supărări întru aceste cu paguba noastră vănzănd acest venit, socotim acum de pagubă pentru noi, numai suma ace cu care de către noi s'au fost văndut, care sumă nu s'au luat nefiind cumpărătoriu îngăduit la străngire venitului. Şi este suma această 6000 Neguțătorul Aron Răvelie aducănd de peste Nestru 9000 vedri horelcă, au cuprins a da vama şi cvit pe aceasta horelcă 16.200 lei şi dintru aceşti bani plătind el numai 666 lei au rămas a mai da 15534, şi pentru aceşti bani împotrivindu-să a nu-i plăti după multe jalobe către inalt ex. sa senatoriu prin mijlocire inalt ex. sale s'au împli-

nit dela el și s'a trimis cătră noi în 2 rânduri 5399 lei 108 bani, iar rămășiță mai până acum nu ne s'ar mai înaintat care este în suma de 10.136,12

Din anul 1811

Pentru că la Akerman nici până acum locul de forșat nu s'a hotărît și comendat supt numele de 3 verste hotărîte are cuprinsu mai mult loc, întru care să află vii și samănaturi și fănățe și loc de pășune, zăciuiala pentru acel loc cuprins mai mult să socotești paguba pentru noi în suma de 6000.

Pentrucă după legare contractului s'au așăzat prin cetățile de pe malul Nestrului osăbită vamă mare pe toate mărfurile ce vin de peste Nestru în Basarabie și trec din Basarabie peste Nestru-cu această pricină s'au oprit trecere mărfurilor fiind săliți negu-țătorii a-și îndrepta drumul lor pe aiore, și de la vreme ce s'au așăzat această vamă prin cetăți, scăzând vama la o sumă foarte mică, să socotești paguba aceștı scăderi în suma de . 14.000

36.136.12

VI

Suma ce să cuvine nouă cumpăratorilor de veniturile de la lăcuitorii aduși de peste Dunăre în cuprinsul Basarabii atât rămășiti din anul 1810, căt și din veniturile pe anul 1811, socotindu-să aceste după numărul de 2700 familii ce să arată prin otcoșania ex. sale gnr Coroneli, căci noi cumpărătorii nu am fost îngăduiți a face vre-o scriere ca să avem adevărata știință de căte fumilii să află.

Rămășiți din anul 1810

Fiindcă ponturile hotărîte a să lua de la toți șăzătorii în Basarabie căte 12 lei de o famelie cum la pontul al 2-le, a 3 i 8-lea a contractului pre larg să arată, și noi dela dănșii neluând banii aceștia nici păn acum dupa suma de 2700 famelii alcătuesc a ne da 32.400.

Din anul 1811.

Acei căte 12 lei de toate familie care sănt rămașiți și din anul 1810 socotindu-să iarăș pe 2700 familii alcătuesc iarăși aceiași sumă de mai sus 32,400

1) Satul Tuzora jud. Lăpuşna.

2) Satul Malovata pe Nistru jud. Orhei.

Colecţia „Avhivele Basarabiei".

Fiindcă orănzile de la satile acestor lăcuitori în putere lor li-au avut ei neîngăduind pe noi cumpărătorii în cuprindere pontului al 9-le din contract, care hotărăşti ca dreptate vănzărei băuturilor în toată Basarabie este numai a noastră, au văndut ei băuturile lor în curgere de 6 luni, şi pe aceasta vreme cu părtinire cătră dănşii socotind paguba noastră în suma de 11.750

Pentru că ei în curgere de 6 luni nici o vamă pe lucruri ce au dus peste hotar şi au adus peste hotar n'au voit să plătească şi prin bălţi au urmat păscuire fără să de zeciuială obicinuită dar pe lângă aceste, nici zeciuiala din sămănături nu s'au luat de la dănşii pe căt s'ar fi căzut făcăndu-se întărzăere cu împotrivire şi luându-să pre căt s'au putut s'au precăt au voit, şi aceaste numai din păni, iar pentru zăciuiala altor sămănături de legumi şi grădini cu harbuzării au dat în bani numai căti 3 lei Şi din toate aceste iarăşi cu părtinire cătră dănşii socotind paguba noastră alcătueşte suma de 10.000

86.550

Petrache Cazimir pah şi Companie.

VII.

Contract

Noi aceşti mai jos iscăliţi, adiverim cu acest contract la Cinst. Casa Basarabiei precum să-s ştie că venitu dejmii viilor de la Akerman pe anul curgător în cuprindire ponturilor cinst. Divan, prin tocmală de bună învoială l-am cumpărat noi, în preţ de 6000 adică şase mii lei, şi banii să avem a-i plăti 3000 lei la 20 a viitoarii luni Săptembre, iar ceialalţi 3000 lei căştol la sfârşitu viitoarii luni Octombrie. Deci plătind banii la însămnatile vadele, să avem a lua şi a stânge toată dejma viilor pomenite mai sus dela Akerman, fără a se păgubi căt de puţin din acea ce cuprind ponturile Cinst. Divan. Şi pentru urmare întocma a cuprinderii acestui contract încredinţăm cu însuşi a noastri iscălituri.

1810 Săptembrie 2.

Gheorghios Hagis Constantino [1].

Hristodulos Gjagcli

1. Iscăliturile sunt scrise greceşte.

VIII.

Către acelaşi **Divanul cnejiei Moldaviei**

Şi iarăşi cumpăratorii venitului Basarabiei au înfăţoşat această jalobă cătră divan pentru pretensiile lor ce urmează a avea arătate prin două vidomostii şi triimisă cătră înalt ex. v. prin arătare divanului de la 26 a lunii Mart supt no. 228.

Suma pretensiilor lor să alcătueşte la 122, 686 lei. Dreptăţile lor sănt arătate, pentrucă sănt întemeiate în cuprindere ponturilor vănzării.

Iată şi acum să trimite în tălmăcire însuşi jaloba lor, prin care ei arată, că asupra dreptăţilor lor, de la bejănari adică dela Sărbii ce au venit de peste Dunăre, sănt atăt de mare, în căt acei bejănari au şi plătit banii căte 12 lei de familie, luându-i dela dănşii pristavul ce era asupra lor d lui rotmistru Griparie mai înplinind încă şi o sumă de bani supt nume de dijmă de paie, care s'au şi dus cu banii la Bucureşti.

Cumpărătoriii, nu să pot depărta dup hotărăre contractului, de a nu lua dreptul lor, căci aceşti Sărbi venind de peste hotar, de să vor socoti statornici în Basarabie, au să dee dijma şi acei căte 12 lei de toată familie. Iară de să vor socoti vremelnici, apoi au să de orănzile din cămp pe dobitoacele lor, vama pe lucrurile ce vor face şi vor aduce de peste hotar şi căte 5 lei de toată familia.

Fără de îndoire cumpărătorii mai cu priinţă socotesc a să numi aceştie vremelnici, căci avănd vite multe, să va sui şi plata după pont mai mult de căt acei 12 lei ce dau cei stătători.

Nu să face prelungire a să mai arăta pre larg şi cuprindere ponturilor şi toate celelalte cuvinte care întemeiază cerire cumpărătorilor pentru că ei au cumpărat venitu Basarabiei cu sate, cu cămp, cu sămănaturi, cu orănzi şi cu lăcuitori statornici şi vremelnici, fiindcă aceste sănt toate arătate prin reporturile de mai înnainte şi să află şi ponturile Basarabiei în canţeleri înalt ex. v. Aceasta să arată acum, că cumpărătorii n'au luat după ponturi, au fost opriţi şi cer să li să ţăie în sama din banii ce au a da sau să fie volnici a lua.

Bejănarii să vede iarăşi că au plătit, pentru că li-au luat rotmistru Griparie, căci şi prin cercetare ce au făcut divanul la

jalobile ce au dat Sărbii veniți de peste Dunăre aceasta au aflat, că cumpărătorii numai o parte din dijmă au primit care iaste scăzută și necuprinsă în pretensie lor. Iar apoi celelalte ce s'au arătat prin doî vidomostii că n'au luat, au alegere. Și ca să știe divanul în ce chip să închee socotelile cu dănșii, să roagă să aibă răspuns la acel dintăi report și vidomosti.

1812 Mai 24 Gheneral maior Katargi.

Const Balș logof

Iordache Roset Roznovan.

IX

Către înalt ex. d. lucrătoriu sfetnic de taine Vasile Ivanovici.

Cumpărătorii veniturilor Basarabiei.

Din însuși cuprindere ponturilor cu care noi am cumpărat veniturile Basarabiei pe doi ani care au trăcut 1810 și 1811 noi ne aflăm păgubași în sumă de 122.686 lei 12 bani cum prin izvoadele alăturate să arată acum, din care sumă 86550 lei ce avem a lua dela lăcuitorii aduși în Basarabie de peste Dunăre, iar 36.136 lei 12 bani cu alte osăbite pricini.

Noi pentru acești bani în pricinile arătate cu necontenire am jăluit cinstitului divan, și cu prelungiri am fost urmați numai că s'au făcut arătare înalt ex. voastre de unde să aștiaptă punire la cale. Iar pentru banii sferturilor din venitu Basarabiei după ponturi prin zapcilăc am fost săliți a plăti și pentru cât mai sântem rămășiți, iarăși asămine să urmează către noi, fără să aflăm întru dreptățile noastre vre-o punere la cale, și încă pe lângă aceste se mai adaogi către noi acum și aceasta, că cinstitul Divan în cuprindere predlojăniei înalt ex. voastre poruncești către noi să dăm înapoi tot venitul ce am luat în curgire de doi ani trecuți de la locuitorii din satul Eschichilia pentru că la pontul 25 a contractului nostru să hotărăște ca să rămăie slobozi de toate dările și veniturile Lipovenii ce sânt așăzați cu locuința în satul Cășlița care să numesc Eschichilieni.

Aceasta adaogi către noi o nouă păgubire, căci pontul 25 lămurit cuprinde Lipovenii dela Cășlița, pentru care și însuși înalt Ex. v. e și încredințată din cercetare d-sale maiorului Panarevschi, că acel sat este deosăbit așa precum în ponturi să arată, nu are

a face cu satul Eschichilia şi după cuprindere ponturilor să află şi apăraţi de toate dările şi veniturile ce să cuvin nouă.

Noi ne cunoaştem asupriţi că să rămîe apăraţi de toate dările amăndouă satele aceste, căci cuprinderile pontului nici de cum la această nu se supune, dar şi când va fi porunca înalt Ex. v. să să scutiască satul Eschichilia în locul Lipovenilor de la Căşliţa, tot urmiază pentru noi asuprire, căci satul Eschichilia este în număr de mai mulţi lăcuitori şi cu prilej mai mare de la care şi veniturile ce să cuvin nouă pot să fie fără îndoire mai mare sumă decât aceia ce ar pute da Lipovenii de la Căşliţa,

Iubire de dreptate a înalt Ex. v. nouă ne este desăvârşit cunoscută şi precum toţi deobşte de aceaste s'au îndestulat şi să îndestulează ne rugăm ca şi noi întru aceste să aflăm îndestulare noastră, căci ponturile cu care am cumpărat veniturile Basarabiei cu toată lămurire întru toată arată dreptăţile noastre.

Iar pentru suma ce se cuprinde asupra lăcuitorilor aduşi de peste Dunăre în Basarabie pe lângă toate dreptăţile să mai adăogi încă, că bani de la dănşii s'au împlinit de către prestavii rânduiţi asupra lor, cum pentru aceasta şi cinstit divan au înştinţat pe înalt Ex. v. şi osăbire este numai că s'au luat de către pristavi şi s'au dat la noi. Şi mai ne rugăm înalt Ex. v. ca să aflăm îndestulare cu punere la cale pentru luare veniturilor de la aceşti lăcuitori şi pe anul acest curgător, căci pristavul ce este asupra lor întru nimică nu ne îngăduieşte pe noi şi lăcuitorii aceştia să afle în socotinţa a să întinde precum în anul trecut şi la vânzare băuturilor.

Ne rugăm să urmaţi bunătate către noi a ne să da şi carte înalt Ex. v. către Ex. sa gheneral Rapniski ce este rânduit acum nacealnic Basarabii pentu ca să de nouă cuviinciosul ajutor în cuprindere ponturilor contractului,

Pavăl Kantemir căm Petrache Kantemir

pah.

şi toată companie

1812 Iuli 22
Iaşi

X.

La întrebare ce să face de către cinstita cancelerie a înalt ex. sale senatorului i prezedentului răspunde cancelerie Divanului că cumpărătorii slujbii Basarabiei și la 1810 și la 1811 n'au contenit cu jalobile lor către divan, pentru asuprire ce-au suferit din neplata bejănarilor a rânduiților bani prin contract. Dar și pentru orânzele veniturilor și pentru bălțăle peștelui, și pentru dijmuri. Și pentru toate aceste, jalobi a lor după vremi n'au lipsit divanul a face reporturile sale către înalt Ex. sa senator și prezidentul divanului la 9 Iunie 1810 supt nr. 415, la 25 Iuli 1811 supt nr. 717, la 5 Avg. 1811 supt nr. 753, la 10 Avg. 1811 supt nr. 761, la 26 Mart 1812 subt nr. 228, la 24 Mai 1812 supt nr. 424. [1])

Dar fiindcă răspunsurile ce au primit, au fost după vremi și cele mai multe că s'au înștiințat pe strălucirea sa mai marele comandir al armiei, nici o altă îndestulare altă n'au primit decât numai pentru dijmuri dela bejănari. Iar pentru cele lalte au fost nevoiți a să supune la pricinuirile bejănarilor, din împrotrivire nacealnicilor asupra lor și au rămas neîmplinire după contact de la dânșii și până astăzi, precum să arată că la cercetare comisiei, s'au aflat și pentru anul 1810 și 1811 asămine dar s'au aflat și pentru anul acestă 1812. Căci bejănarii intră asămine împrotriviri nici o supunere a-și da havaetul rânduit n'au voit.

1812 Sept. 17
Eși

Iordachi căm.
Bucuș

X.

Suma ce să cuprinde pretenții din veniturile Basarabiei după cercetare comisiei.

Pentru lăcuitorii aduși de peste Dunăie

Rămășiță din anul 1810 la 2508 familii câte 12 lei fac	30.096
Asămine rămășiță din anul 1811 la 2.700 familii . .	32.400
Pentru vreme în cât au avut ei orândă băuturilor în anul 1811	11.750

1) Datele nu sunt complete.

Pentru vreme pe cât n-au platit vama şi au păscuit prin bălţi fără să de zăciuială, iarăşi din anul 1811 . . . 10.000

Face suma . . 84.246

Pentru alte pricini

Pentru viile dela Akerman din anul 1810 . . . . . 6.000

Pentru paguba din vamă, cu pricina vămilor ce s'au aşăzat prin cetăţi. 14.000

Face suma . . 20.000

Iar peste tot, toată suma din 2 ani 1810 şi 1812 face 104.246

Pretenţii din anul 1812

Dela 2.700 familii căte 12 lei fac. 32.400

Pentru paguba din vamă, cu pricină vămilor de prin cetăţi 14.000

Face suma . . 46.400

Iar peste tot toată suma pe trei ani 1810, 1811, şi 1812 face 150.646

Înființarea eparhiei Chișinăului și Hotinului — 1813

ACTE[1].

2. Mitropolitul Gavriil se pregătește să predea Mitropolia Moldovei și să treacă la Chișinău.

Către exarhiceasca noastră Dicasterie.

Cu ocazia că noi trebue să ne mutăm din Iași în alt loc, după hotărârea păcii încheiată de Rusia cu Poarta otomană, dispunem să se cerceteze toate veniturile și cheltuelile mitropoliei Moldovei, dela timpul intrării noastre în conducerea ei, cât și să se alcătuiască opis de toate clădirile mitropoliei și odoarele din vestmântărie, făcute pe vremea conducerei noastre, și făcând aceste socoteli și opis, să ni se înnainteze nouă să le cercetăm, ca să facem privitor la ele cuvenita dispoziţiune.

1812, Iulie 29.

Gavriil Mitropolit și Exarh.

Nr. 767.

Originalul în rusește, semnat de mitropolit, în *Arhiva Consiliului eparhial* din Chișinău, dosar Nr. 224/1812, fila 5.

3. Mitropolitul Gavriil la plecarea sa din Iași, expune înaltului comandant al armatei, amiralul Ciciagov, situația din trecut și cea actuală a Mitropoliei Moldovei.

Escelența Voastră, Milostive Domn,

In ce stare am găsit eu Mitropolia Moldovei la intrarea mea în conducerea ei, atât în privința datoriilor acestei eparhii cât și în privința odoarelor bisericești și a stării economice a instituțiunilor și în ce stare se află ele acuma, despre acestea alăturez o

1. In legătură cu referatul din nr. 1 al revistei.

scurtă dare de seamă spre cunoștința Escelenței Voastre, neîndoindu mă că Escelența Voastră în dreptatea spiritului Vostru veți da muncei și serviciului devotat dreptate, fiindcă eu de nimic alt mai mult nu m'am ocupat în calitatea mea actuală, de cât numai de binele turmei mie încredințate și pentru a arăta încrederea care a avut-o Suveranul și Sf. Sinod și a ține cinstea Arhiereilor Ruși.

In sfârșit încredințându-mă milei și bunei voinți a Escelenței Voastre, cu adevărat și devotat respect, am cinste a fi al Escelenței Voastre, Milostive Domn.

1812 August 8, Iași.

O copie depe concept, fără număr, *ibidem*, dosar nr. 224/1812 fila 3

Scurtă dare de seamă de starea Mitropoliei Moldovei.

In anul 1808, în luna Iunie, când Inalt Prea Sfinția Sa Mitropolitul și Cavaler Gavriil, membru al sfântului Sinod și Exarh al acestora în Moldova, Valahia și Basarabia am intrat în conducerea Mitropolieii Moldovei, am găsit în grele și multe datorii cu mari procente, ajungând la suma de două sute de mii lei, din care cauză am fost nevoit să cer asigurarea unei sume deosebite pentru întreținerea personalului rus, aflat pe lângă Mitropolie și anume: Dicasteria exarhicească, și personalul preoțesc, care se și arată mai jos; menționatele datorii și mari neajunsuri a avut această Mitropolie în privința odoarelor bisericești și chiar de nevoia clădirilor pentru slujbe.

In timp de 4 ani de ocârmuire a Inalt Prea Sfinției Sale s'au făcut următoarele:

1) s'a construit în Mitropolie o clădire, în care se află masa frățească, care nu era mai nainte, cu beciuri, bucătărie, brutărie și alte servicii, pentru care s'au cheltuit . . . . . 35000 lei

2) s'a înnoit și s'a înmulțit vestmântăria cu vestminte arhierești și preoțești și odoare bisericești, în sumă de . . . . . 12563 „

3) s'au cumpărat vii și livezi și s'au construit acolo clădiri în suma de . . . . . 25000 „

4) s'au turnat două mari clopote, pentru care, afară de arama, dăruită de decedatul fost comandant contele Camenschi, al doilea și afară de ajutoarele dela diferite persoane, s'au cheltuit din sumele Mitropoliei . . 15000 „

5) pentru toate clădirile și averea și pentru toate cheltuelile de întreținerea casei mitropolitane, a servitorilor, soborul monahal și Consistoriul, și pentru întreținerea fiecăruia cu leafă anuală, nu numai că nu s'au mărit datoriile, dar cu ajutorul vistieriei Moldovei și cu jertvirea veniturilor proprii ale Mitropoliei s'au plătit datorii și capital și procente . . . . . 135753 lei

Conceptul în ruseşte corectat de mitropolit, *ibidem*, dosar nr. 224 din 1812, fila 4.

Mitropolitul Gavriil comunică amiralului P. V. Ciciagov, planul său pentru înființarea unei eparhii între Prut și Nistru și-i cere concursul.

Escelența voastră, milostive Domn,

Când am fost în St. Petersburg, în urma știrilor primite acolo despre încheierea păcii cu Poarta Otomană, după care râul Prut s'a desemnat ca graniță și toate pământurile aflate între Prut și Nistru s'au alipit către Rusia, Sf. Sinod și Domnul Oberprocuror al său, discutând despre înființarea unei noi eparhii, în această nou alipită provincie, având în vederea mulțimea bisericilor în această provincie, care sunt în număr de 749 la 757 sate și târguri, apoi și din cauza depărtărei acestui pământ de alte eparhii rusești și din pricina feluritelor limbi și obiceiuri ale noroadelor ce trăiesc în această provincie, ei propun ca eu și vicarul meu episcop și cu tot personalul exarhicesc să mă mut în această eparhie.

Eu, după știrile locale ale acestei provincii, am raportat că pentru catedra arhierească e mai potrivit dintre toate celelalte locuri orașul Chișinău, din cauza situației lui în mijlocul provinciei, apoi are o populație numeroasă și se poate folosi cu pădurile și cu alte mijloace pentru viață; și fiindcă în această nouă eparhie eu aș putea avea măcar indirect foloase fără să îngreuiez Statul cu cheltueli noi, mi-am dat părerea că: 1) mănăstirea Căpriana, situată la distanță de 25 vârste de orașul Chișinău și care-i închinată mănăstirei Zograful dela Atos, să fie ca o vilă a casei arhierești, trimițându-se la acea mănăstire din Atos embaticul sau un ajutor anual care se trimite deobicei până acum; 2) mănăstirea sfinților Arhangheli, așezată chiar în orașul Chișinău, să fie desem-

nată pentru locuința episcopului vicar, trimițându-se embaticul prestolului patriarhului din Ierusalim, căruia e închinată această mănăstire sf. Arhangheli; această părere a mea a primit-o ca bună Domnul Oberprocuror, Alteța sa contele Nicolae Golițin, și mi s'a dat mie însărcinarea ca, venind în Moldova, să lucrez o expunere amănunțită despre aceasta cu raport sf. Sinod, înnaintând-o Alteței sale pentru a o aduce la cunoștința Măriei Sale Impăratului. Și astfel eu, după monarhiceasca voință, ce mi s'a lămurit la 7 Iunie de către acest Domn Oberprocuror al Sinodului, m'am înnapoiat la turma mea.

Acum, fiindcă se apropie vremea mutărei peste Prut, eu prea plecat vă rog, milostive Domn, a ordonă cui se cuvine, ca să mă ajute la mutarea din Iași la Chișinău și în așa fel ca, până-mi voi face în Chișinău locuințele necesare, să am o locuință pentru tot personalul meu și dicasterie; binevoiți a dispune să mi se caute numărul de case trebuincioase cât și să nu întârziați a da Domnului guvernator civil din provincie dispoziția ca să mă ajute să înființez în casa arhierească un seminar duhovnicesc, în care scop sf. Sinod mi-a și trimes aici doi profesori din Rusia; această școală va fi ca o mângâere și bucurie pentru poporul moldovenesc. Pe lângă acestea, îmi iau îndrăzneala ca să ordonați Domnului Guvernator civil să mi se însemne din veniturile acestei noi provincii, pentru întreținerea casei arhierești și a personalului, până se vor face cuvenitele dispozițiuni, o sumă anuală ce-o veți găsi cu cale, comunicându-vă totodată că acest întreg personal, după aprobarea Măriei Sale, primia 40000 anual ca salar și întreținerea lui, afară de veniturile Mitropoliei Iașilor.

In sfârșit, încredințându-mă eu și turma ce conduc, milostivirei și bunăvoinței a înnaltei Voastre Escelenți și implorând asupra Voastră în toate sfintele Voastre intențiuni și fapte mari binecuvântarea Atotputernicului ceresc și ajutorul Lui, cu deosebită onoare către persoana Voastră și supunere sunt

al înnalt Escelenții voastre,
milostive Domn,
slugă prea plecată și rugător
Gavriil Mitropolit și Exarh".

Nr. 769
1812 August 6

Conceptul în rusește, corectat și semnat de mitropolit, *ibidem*, dosar nr. 224/1812, fila 1—2.

Mitropolitul Gavriil intervine pe lângă amiral Ciciagov, ca să dispună limitarea jurisdicției bisericești a eparhiilor de Iași și Huși peste Prut, unde se înființează o nouă eparhie.

Fiindcă Escelența Voastră, numind Guvernatorul civil în partea Moldovei ce se află de a stânga Prutului, alipită către Rusia și în Basarabia, ați binevoit a dispune ca Divanul Moldovei să comunice locuitorilor din acele părți ca ei în viitor să nu se mai adreseze Divanului, ci domnului Guvernator civil; (cum) în ce privește partea duhovnicească deasemenea trece acolo nu numai parte din eparhia Mitropoliei, ci și o parte a eparhiei Hușilor și anume: județele Codrului, Hotărnicenilor, Grecenii, Sorocii, fostul Lăpușna, alipit la Orhei, oare nu veți binevoi prin cine veți găsi de cuviință să se dea de știre episcopului Meletie de Huși, de partea dreaptă a Prutului, cu episcopia și o parte din eparhia sa ce rămâne, fiindcă și aceste locuri trec la Rusia, să fie și cin partea duhovnicească, ce nu se află sub supravegherea lui, și pentru aceasta să nu aibă nici o legătură cu acea tagmă, căreia i se va face cunoscut de mine ca în viitor preoțimea cu toate afacerile sale să se adreseze mie.

Potrivit dispoziției sfântului îndreptător Sinod, din această provincie din nou alipită se va face o nouă eparhie și [cu d casteria mea].

Nr. 818
1812 August 9.

Conceptul în rusește, corectat de mitropolit, *ibidem*, dosar nr. 224 din 1812, fila 7.

Dispoziținea înnaltului comandant al armatelor de Dunăre, amiral Ciciagov, către Sturza, sfetnic de Stat și cavaler.

Nr. 1220 din 19 August 1812.

Mitropolitul și Exarhul Gavriil propunând să se mute din Iași în orașul Chișinău, mă roagă 1) ca până să se facă acolo locuințele necesare, să dispun ca să i se dea lui și personalului său și dicasteriei casele trebuitoare, 2) să-i ajut ca să facă pe lângă casa arhierească un seminar teologic, pentru care sfântul Sinod

i-a însemnat și doi profesori, 3) să i se facă lui și pentru personalul său din veniturile nouei provincii căpătate o sumă de bani pentru întreținerea casei arhierești și întregului personal pe un an, până ce s'or lua cuvenitele dispoziții și se va da suma ce-o vor binevoi, lămurind totodată că acest personal primea după hotărârea Măriei Sale Impăratului, 40000 lei anual, pentru salarii și întreținerea lui, afară de veniturile Mitropoliei de Iași.

Făcându-vă cunoscut Escelenției Voastre despre acestea, vă împuternicesc să dați cuvenitele dispoziținni ca să se pregătească pentru venirea Inalt Prea Sfinției Sale în Chișinău locuințe potrivite atât pentru Inalt Prea Sfinția Sa cât și pentru personalul Dicasteriei.

In ce privește Seminarul, după cum vi se pune în vedere prin măsurile luate despre învățământul în acea provincie ca să vă stăruiți ca treptat să se deschidă școli populare, să vă învoiți cu Mitropolitul Gavriil asupra tuturor măsurilor pentru înființarea seminarului și a școalelor. Să vă stăruiți a da Inalt Prea Sfinției Sale la nevoe ajutorul necesar, îndeosebi pentru întreținerea sa și a personalului, luând înțelegere să faceți un proect de ce sume vor fi necesare pentru aceasta din veniturile nouei provincii căpătate, și, socotind veniturile, ce sumă s'ar putea da. Despre acestea mi se va comunica spre întărire.

Copie în rusește, *ibidem*, dosar nr. 224/1812, fila 9 și 85.

Ciciagov răspunde Mitropolitului Gavriil de măsurile luate, în urma cererilor sale.

Inalt Prea Sfințite Stăpâne
Milostivul meu Domn și Arhipăstor!

Ca urmare raporturilor Inalt Prea Sfinției Voastre către mine Nr. 769 și 818, eu mai întâi am dat dispoziții Guvernatorului civil, domnului Sturza, ca să ia cuvenitele măsuri cu privire la mutarea Voastră în Chișinău, despre care măsuri veți binevoi a luà cunoștință mai pe larg din alăturata, la aceasta, copie a dispoziției mele către domnul Sturza; al doilea, m'am adresat domnului senator Crasno Milașevici, președintele divanurilor, ca el să dea de știre Episcopului Meletie de Huși că, județele ce aparțineau eparhiei sale de partea stângă a Prutului, nu mai fac parte din ocâr-

muirea sa duhovnicească și deaceea să nu mai aibă nici o legătură cu acea tagmă duhovnicească.

Eu n'am scăpat din vedere a spune domnului Senator ca să vă dea tot sprijinul de care veți avea nevoie când vă veți mută dela Iași în orașul Chișinău.

Al Inalt Prea Sfinției Voastre prea plecată slugă *P. Ciciagov*".

Nr. 1221 19 August 1812, Iași.

Originalul în rusește, *ibidem*, dosar nr. 224/1812, fila 8, înregistrat sub nr. 464 din 19 August.

Adeverință de predarea Mitropoliei Moldovei la trecerea mitropolitului Gavriil în Basarabia.

Vreme de patru ani, în cari I. P. S. Mitropolit, Exarh și Cavaler Gavriil, a ocârmuit Mitropolia Moldovei, s'a arătat un adevărat patriot și desăvârșit ocrotitor în folosul și buna orânduire a acestei Mitropolii, astfel că prin osârdia și stăruința I. P. S. Sale, atât cu ajutorul Patriei cât și din veniturile Mitropoliei, s'a plătit cea mai mare parte din datorii, cu cari era încărcată Mitropolia. A zidit clădiri și a pus clopote în Mitropolie, cari clădiri și clopote erau foarte necesare, a făcut veșmântăria, a cumpărat o vie, a construit acolo o casă și acareturi, toate acestea din veniturile Mitropoliei, făcându-le numai cu bună învoirea I. P. S. Sale și fără datorii, cari, cum am spus mai sus, în mare parte s'au micșorat.

Pentru aceasta și rămâne Mitropolia recunoscătoare I. P. S. Sale pentru aceste mari binefaceri, săvârșite în atât de scurt timp, și întrucât acum I. P. S. Sa se mută în altă eparhie, a predat Mitropolia Moldovei nu numai cu toate proprietățile ei, nelăsând asupra ei nici o datorie, ci și cu agonisirile mai sus arătate, pentru a căror adeverire îi dăm din partea mitropoliei această scrisoare cu semnătura cuvenită.

[Pe original e semnat]

Mitropolit Nicodim de Sinad și Epitrop al Mitropoliei Moldovei

Arhimandrit Chiril, locțiitor al Mitropoliei

Iconom Isaia

Secretar *Chelar Constantin.*

1812 Septembrie 20. Iași.

Originalul moldovenesc, nu l-am găsit; textul de mai sus este traducere depe versiunea rusă a originalului, făcută de mitropolit; *ibidem*, dosar nr. 224/1812, fila. 35.

Mitropolitul Gavriil înnaintează Oberprocurorului sinodal principile Goliţin, proectul pentru înfiinţarea unei noui eparhii între Prut şi Nistru, şi-i cere sprijinul său în apărarea preoţimei de aici.

Prea luminate Prinţ, Milostive Domn şi Binefăcător

După întoarcerea mea dela S. Petersburg la Iaşi, am raportat Luminărei Voastre că am avut intenţia ca mai întâi să mă văd cu d l Comandant Amiral Pavel Vasilievici Ciciagov, care pe atunci era tot în Bucureşti, ca să tratez cele cuvenite, şi pe urmă să alcătuesc, potrivit poruncii Escelenţii Voastre, un plan pentru noua eparhie de la Nistru. Diferite împrejurări au fost pricina că nu m'am putut vedea cu Escelenţa sa mai nainte de mijiocul lunii August. Părerile d-lui Comandant, în privinţa acestei provincii nou alipite la Rusia, sunt la fel cu propunerile mele; ş, conformându-mă cu părerea Escelenţei sale şi cu împrejurările de loc şi timp, n'am apucat să alcătuesc planul, care, după a mea părere va fi potrivit pentru noua eparhie în această provincie. Dar fiindcă se apropia vremea ieşirei oştirilor ruseşti din Moldova şi Valahia, am fost nevoit să mă pregătesc pentru plecare din Moldova. In acest scop, predând Mitropolia, cum se cuvine, cu mulţumire boierilor moldoveni, şi primind-o în ocârmuire, după alegerea boierilor mitropolitul Nicodem de Sinad, primind şi cuvenita adeverinţă, pe care o alăturez în traducere, eu cu Preasfinţitul Vicar Dimitrie şi cu tot statul meu, am plecat în oraşul Chişinău, aşezat în nou alipita provincie, unde am şi sosit în ultimele zile ale lunii Septembrie. Aşezându-ne aici, cum am putut, în locuinţe strâmte, eu m'am apucat din nou de alcătuirea planului, pe care terminându-l îl înnaintez la aprecierea sfântului Sinod şi a Luminării Voastre.

Plecat rog Luminarea Voastră pentru aprobarea lui şi a nu ne lăsa lipsiţi de ajutorul Vostru binefăcător şi dacă va fi dorinţa Majestăţii Sale Impăratului şi a sfântului Sinod a aproba înfiinţarea acestei noi eparhii, după planul ce am înnaitat, să nu ne laşi, milostive binefăcător, ca preoţimea de aici să dobândiască aceleaşi drepturi de care se bucură preoţimea rusească, ca administraţia civilă să nu aibă nici un amestec în activitatea ce priveşte preoţimea, cum se respectă aceasta în Rusia, ba chiar şi în Moldova, afară de Principele Domnitor nimeni nu se amestecă în afa-

cerile duhovnicești. Dar cum înnainte de evacuarea oștirilor rusești din Moldova, Divanul moldovenesc încetând a mai execută hotărârile d-lui Comandant și neavând încă Principele său, ș'a însușit dreptul de a îngădui funcționarilor zemstvei de a'și întinde puterea sa și asupra preoțimei, eu temându-mă că autoritățile civile locale să nu se amestece în partea ce nu depinde de ele, sub oarecare motiv sau oarecare învoire, deoarece se văd înclinări în această direcție—unii ispravnici cu dela sine putere primesc jalbe asupra preoțimei și judecă și hotărăsc fără știința și prezența delegatului din partea preoțimei,—eu am rugat cu o adresă, a cărei copie o înnaintez, pe domnul Guvernator civil local, pentru apărarea preoțimei de obligațiile zemstvei și de angarale, și d-sa mi-a făgăduit că va da poruncă la toți funcționarii Zemstvei în favoarea preoțimei, dar dacă se va primi un înnalt ordin sau chiar o adresă a Luminării Voastre, apoi va fi mai sigur, deci mă încredințez, pe mine și biserica provinciei din nou alipite, milostivei ocrotiri a Luminării Voastre.

Nr. 1074
2 Noembrie 1812.

Conceptul autograf al mitropolitului Gavriil, în l. rusă, greu de descifrat, *ibidem,* dosar nr. 224/1812, f. 33—34.

Raportul exarhului și mitropolit Gavriil către îndreptătorul Sinod cu propunerile pentru înființarea eparhiei Chișinăului și Hotinului.

În baza tratatului de pace, încheiat între Rusia și Poarta Otomană, după care pământul cuprins între Prut și Nistru este alipit împărăției rusești, iar cellalt rămâne Turcilor, eu n'am putut să mai rămân în Iași și după intervențiile făcute la comandantul suprem admiralul Pavel Vasilievici Ciceagov, m'am mutat împreună cu Prea Sfințitul Dimitrie, episcopul Vicar, și cu tot personalul meu, în această regiune alipită acum împărăției rusești în orașul Chișinău, despre care fapt am luat înainte înțelegerea verbală în timpul vizitării mele la Peterburg, în convorbiri despre situația creată, cu Inalt Prea Sfințitul membru al Sfântului Sinod și cu Escelența sa Ober-Procurorul sinodal, principele Alexandru Nicolaevici Golițin. Domnul Comandant suprem, admiralul Ciceagov, proectând în Chi-

şinău aşezarea administraţiunei regionale, a ordonat gubernatorului civil al acestei regiuni, consilierului de Stat, activ, Sturza, să-mi dea concursul posibil la mutarea şi aşezarea mea în acest oraş. In privinţa aşezării mele în această nou alipită regiune, mă consider obligat a prezenta Prea Sfântului Sinod următoarele propuneri:

1. Fiindcă în această regiune se află 755 sate şi oraşe cu 749 biserici, numărând aci şi bisericile cari făceau parte din eparhia moldovenească a Huşilor, rămasă în partea stângă a Prutului, în 5 judeţe, afară de unele mănăstiri mijlocii, şi câteva sărace şi o mulţime de schituri cu un mare număr de călugări, despre cari la timp va fi înaintat un inventar amănunţit. De aceea, din cauza acestui număr mare de biserici şi a depărtării lor de alte eparhii, dar mai ales din cauza deosebirei de limbă, obiceiuri şi moravuri a populaţiei şi clerului de aci, este necesar a înfiinţa o eparhie deosebită cu numele de a Chişinăului şi Hotinului, dacă Sfântul Sinod binevoeşte a primi această numire, având în vedere că'n Chişinău s'a aşezat autoritatea ocârmuitoare, şi'n Hotin a fost altă dată episcop eparhiot, acordând acestei eparhii noi titlul de mitropolie şi „exarhie", după obişnuinţa clerului local, deprins a avea deosebită cinste şi încredere în catedra mitropolitană.

2. Deşi după părerea unora, eparhia aceasta, după mitropolia Chievului şi rangul de exarh, nu este potrivită pentru mine, fiind însă obişnuit să consider potrivit mie să slujesc ori unde interesele bisericii şi ale patriei cer aceasta, sunt unit de a lua formarea şi conducerea acestei eparhii, având ca ajutor pe Prea Sfinţitul vicar Dimitrie al Tighinei şi Cetăţii-Albe. Rămâne la aprecierea prea sfântului Sinod clasificarea acestei eparhii. Se alătură aci desemnul ştampilei eparhiale spre aprobare. In administrarea acestei eparhii ar fi bine să se îngăduie conformarea cu obiceiurile localnice, când acestea nu contrazic legilor. Căci aceasta este necesar pentru liniştea populaţiunei provinciei nou alipită la Imperiul rusesc, cum şi din cauza că în administraţia civilă îi sunt lăsate fostele drepturi moldoveneşti, cum ne-a comunicat domnul comandant suprem Pavel Vasilievici Ciciagov, rugându-mă şi pe mine a mă conforma cu obiceiurile locale şi în conducerea mea duhovnicească.

Pentru statul acestei noi eparhii anexez aci un tablou special: pentru catedrală: un protopop, un econom, doi preoţi,

protodiacon 1, diaconi 3, ipodiaconi 2, cântăreți 4, cor, 2 clopotari; pentru casa episcopală: un eclesiarh, el fiind și casier, un econom, un duhovnic, 2 ieromonahi, 2 ierodiaconi, un secretar. Pentru dicasterie: patru membri, un secretar, un ajutor de secretar, un translator, șef de birou 2, doi copiști pentru scriere rusească, doi copiști pentru scriere moldovenească, buhalter unu, patru păzitori sau portari.

3. Pentru educația copiilor clerului și a slujitorilor bisericești e necesar a înființa un seminar în care, să se învețe aceleași obiecte ca și'n celelalte seminarii. In ce privește limbile să se învețe mai ales și neapărat limba rusă, ca limbă dominantă cea națională moldovenească, ca școlarii să poată predica poporului cuvântul Domnului și morala cea bună, greaca, pentrucă în această limbă sunt scrise originalele dogmelor și ale învățăturilor legii creștine, latina, dela care se trage și se poate îmbogăți limba națională; celelalte limbi după buna voință.

5. Intru cât salarul ce mi se elibera mie și statului meu dela divanurile Moldovei și Valahiei, nu se mai eliberează dela întâi ale lunei curente, și veniturile mitropoliei moldovenești i-au rămas tot ei, iar pentru toate aceste instituții, arătate mai sus, și pentru întreținerea lor se cer bani, eu găsesc mijloace pentru înființarea și întreținerea noiei eparhii fără a împovora statul împărătesc cu noui cheltueli. Găsesc că cel mai comod mijloc pentru înlocuirea acestor cheltueli este următorul:

1) A desemna mănăstirea Căpriana cu hramul Adormirei, ce se află în apropierea Chișinăului, închinată mănăstirei Zograf dela muntele Atos, ca o casă episcopală, împreună cu moșiile ei, deși acestea sunt mai sărace față de moșiile celorlalte mănăstiri moldovenești, socotind între aceaste și moșia ce se numește Purcari, ce aparține mănăstirei și se află în Basarabia. Aceasta se compune dintr'un sat cu acelaș nume și a fost dăruită din cele mai vechi timpuri de către principii moldovenești mănăstirei. In timpul Tătatarilor însă a fost stăpânită de Turci, iar pe timpul primului război cu Turcii sub Petru cel Mare, când Bosarabia se afla sub administrarea rusească, ea era proprietatea mănăstirei. Casa episcopală va trimite mănăstirei Zograf, ajutorul numit embatic, ce se trimitea mai înainte de stareții mănăstirei Căpriana, adecă 1.500 leva anual și arhimandritului Anfim ce s'a îmbolnăvit câte 500

leva, dacă el se va întoarce din Iași, unde se află și acum sub motiv de boală, și dacă nu va fi bănuit de nesupunere, întru cât face parte din numărul călugărilor moldoveni ce s'au revoltat, adăogând la aceste moșii, din cauza veniturilor mici, și moșia ce se numește Răscăeți, care se află la sud de Purcari.

2) Biserica cu hramul Arhanghelul Mihail, metohul mănăstirei Galata din Iași, ce aparține patriarhului din Ierusalim, să fie desemnată ca catedrală episcopală, căci este mai bună ca clădire de cât altele din oraș, deși mai săracă în veșminte și inventar (vase).

3) A continua perceperea ce s'a făcut fără întrerupere din cele mai vechi timpuri dela clerici, cunoscută sub numele de ploconul episcopului eparhiot câte 10 leva și în folosul școlilor 4 leva, dar micșorată și anume în loc de 10 leva ploconul vlădicesc să se ia numai 7½ dela fiecare cleric, afară de protopopi, economi și cei ieșiți dela serviciu din cauză de boală, bătrânețe, aceștia întotdeauna după bunăvoința episcopuiui erau eliberați de plată. Pentru înființarea veșmântăriei în noua eparhie și a casei eparhiale, care lipsește, și eu cu ștatul meu locuesc în case foarte incomode, fiindcă toată clădirea mănăstirei Căpriana e ruinată, să se permită a continua eliberarea chitanțelor de cununie după vechiul obiceiu întărit chiar de gramate domnești, cari se dădeau odată și'n Rusia-Mică. Pentru aceste chitanțe se plătește aci până acum câte 5 leva, fără ca cineva să fie nemulțămit. Dacă plata se va micșora cu 2 lei și se va percepe câte 3, aceștia vor considera ca o mare milă. In ce privește alegerea unui loc potrivit cu rangul meu pentru casa episcopală, respectuos rog, să se mijlociască la cei îndrept. Intru cât însă după legile moldovenești locuitorii de aci, atât cei ce trăesc pe moșiile boierești, cât și cei de pe moșiile mănăstirești nu sunt supuși birului, ci lucrează câte 12 zile pe an și dau zeciuială, iar ceilalți plătesc toți afară de scutelnici ori gradalnicii, cari se dau boerilor și arhiereilor după grad, fiind scutiți de a plăti bir, însă datori în schimb să lucreze zile celor cărora le sunt dați; să se dea tot după legile moldovenești pentru serviciile casei mitropolitane 80 de scutelnici, pentru casa episcopală 40. Din aceste venituri și ajutoare cred că voiu avea cu episcopul vicar și ștatul meu, o întreținere suficientă. Așa fiind, înființarea și întreținerea acestei noui eparhii, nu va îngreuia hazna și nici va stârni nemulțumirea clerului, ci-i va bucura, având

3) Satul Hirova județul Orhei.

4) Casa unei călugărițe din M-rea Hirova.

Colecția „Arhivele Basarabiei“

în vedere micșorarea dărilor și a altor obligațiuni pământene. Iar pentru ca clerul de aci, intrând sub sceptrul prea binecredinciosului Monarh al Rusiei, să simtă o îndoită milă și protecțiune a Majestății Lui arătată Bisericei ortodoxe, respectuos rog prea sfântul îndreptătorul Sinod a supune discuțiunei ca tot clerul să fie scutit de toate dările agricole și încartiruire, drepturi de cari se bucură tot clerul rus, precum și despre apărarea de apăsările răscumpărătorilor de moșii, cari iau zeciuială din sămănături și alte produse ale preoților și slujitorilor bisericești la fel ca dela țărani. Abuzile acestea ale funcționarilor și răscumpărătorilor de moșii nu le-am putut înlătura până astăzi, cu toate ordinele comandantului suprem și ale Divanului moldovenesc; chiar aci în hotarele rusești, de această parte a Prutului, nu încetează plângerile ce vin din toate părțile dela preoți și slujitorii bisericești despre apăsarea ce o fac mai ales răscumpărătorii de moșii. Incă mă consider obligat a mai raporta, că'n baza canoanelor sf. părinți și a ordinelor prea sfântului Sinod, mă silesc a micșora numărul prisositor al clerului sătesc și a-l aduce la situația conform statutelor, care sunt prescrise în eparhiile rusești. Este însă greu și aproape imposibil, fără nemulțumiri comune atât din partea poporului cât și din partea clerului; căci se consideră ca o călcare a rânduelilor stabilite, dacă biserica parohială nu are doi preoți. Motivele ce le aduc între altele sunt și acestea: se poate întâmpla ca preotul să se îmbolnăvească atunci când e nevoie a boteza copii slabi, a împărtăși pe cei bolnavi; apoi, fiindcă întreținerea clerului de aci se face mai mult din economii și lucrarea pământului, din cauza sărăciei veniturilor, când sunt doi preoți ei se rânduesc în așa fel încât, când unul pleacă pentru trebile gospodăriei, cellalt rămâne în parohie pentru oficierea trebuințelor creștinești. Având în vedere acestea, respectuos rog prea sf. Sinod să-mi facă concesiune în această privință. Toate acestea le prezint spre cercetare prea sfântului Sinod, așteptând ordinele cuvenite. Până atunci însă voi conduce clerul din această eparhie, ca unul ce făcea parte din stăpânirea mea, după dispozițiile date mai înainte, ca un episcop eparhiot.

Nr. 1080.
4 Noembrie 1812.

Conceptul, în l. rusă, *ibidem*, dosar nr. 224/1812, fil. 26—32.

Prințul Alexandru Nicolaevici Golițin, Oberprocurorul sf. Sinod, invită pe Mitropolitul Gavriil să intre în legătură cu Guvernatorul civil al Basarabiei, Sturza, în vederea înființării noei eparhii, potrivit poruncii împărătești.

Inalt Preasfințite Stăpâne

Milostiv Domn și Arhipăstori,

După arătarea Inalt Preasfinției voastre pentru întemeierea eparhiei la țara Basarabiei, Preasfântul Sinod din partea sa, învoindu-să la toate predlojăniile Prea osfinției tale au dat pentru acealea presupusă anafora împărătești sale Măriri. In această anafora, între altele, s'au pus: că mi să încredințază mie să mă corespondarisăsc cu ocârmuirea politicească a locului: întâi, pentru a să însămna loc cuviincios în orașul Chișinăul pentru zidirea casălor arhierești după însuși alegirea înalt preosfinților voastre și pentru a să da numitei casă arhierești 7 desătine din grădinile de vii ce să află la Akerman. Al doilea, pentru a să scuti tagma duhovnicească dela Basarabia de toate havalelile pământului și de postoi, precum și să să diiafendeosască de supăraleli ce le fac orândatorii.

I. P. Sa Mărire au binevoit a socoti că mai cu cale este ca pentru acele de mai sus arătate pricini să mă corespondarisăsc eu mai înainte cu Gubernatorul Basarabiei cel politicesc și apoi adunându-să toate înștiințările celetrebuincioasă și punând în măsură în ce chip să s(ă) întimieză cea hotărâtă eparhie, cum și tagma cea duhovnicească cum să fie apărată de amestecarea ceii de pe lature stăpânire, să se aducă anafora I. P. Sale Măriri spre bună luarea aminte. Pe aceasta întemeindu-mă eu, am cinste a scri Inalt preosfinților voastre ca să vă corăspondarisăți din partea sa cu D. Grajdanschii Gubernator Sturza. După cuprinderea celor mai sus arătate și puind împreună cu Exelențiia sa o deobștie socoteală, să prestavlisăști pentru aceasta Preasfântului Sinod. Și sprea înștiințarea Inalt Preaosfinților voastre am socotit a nu fi de prisos a alătura o copie de pe otnoșeniia mea ce am scris către Dum. lucrători Svetnic de stat Sturza. Mai la urmă am cinstea a adăoga că I. P. Sa mărire au binevoit a să duce din Stoliță și eu n'am îndrăznit a ține pe corieru Preaosfinților Voastre aicea până la ho-

tărârea aceştii pricini, care cu întâmplare poate să nu primască în grabă sfârşit; şi pentru aceia îl trimit înapoi către Inalt Preaosfinţia Voastră.

Am cinste a fi i proci.
a Inalt Preaosfinţiilor Voastre
prea plecată slugă
Cneaz Al.

S. P(etersburg)
1812, Decembrie 9
Nr. 1085

Scrisoarea a fost în limba rusă; originalul va fi rămas în cancelaria personală a mitropolitului; în arhivă nu se află. Traducerea aceasta, corectată pe alocuri de mâna mitropolitului Gavriil, *ibidem*, dosar nr. 224/1812 fila 54—55.

Cartea pastorală dată de Mitropolitul şi Exarhul Gavriil către fiii săi sufleteşti din noua eparhie dintre Prut şi Nistru, cu prilejul începerii activităţii sale.

Cu mila lui Dumnezeu
A prea sfântului îndreptătoriului Sinod cilen şi al aceluiaşi Exarh şi Cavaler.

Tuturor pravoslavnicilor creştini, ci vă aflaţi cu lăcuinţa dencoace de apa Prutuiui, în parte care acum den nou s'au stăpânit de pre blagocistivul Impărat Alexandru Pavlovici, a toată Rosie, pace, linişte, milă şi tot darul bun rugăm să vi să dăruiască dela milostivul Dumnezeu, iară dela smerenie noastră arhierească blagoslovenie să trimetem.

După păstoriasca noastră datorie n'am lipsit a nu înpărţi bucurie me cu toţi fii miei cei duhovniceşti de opştie, acum într'acest pământ, de Dumnezeu păzit, că întrând stăpânirea a pre blagocestivului Impărat Alexandru Pavlovici a toată Rosie, au ieşit de aice toată frica celor de alt niam, ci au fost în destulă vreme, nu numai megieşi răpitori, ci şi strasnici stăpânitori nărodului şi locurilor acestora au ieşit jafurile cu dânşii înpreună prăzile şi altele dreptăţi cu cari era înpilaţi lăcuitorii acestui pământ, şi au întrat odihna, linişte şi siguranţie, nădăjduindu-să şi alte folositoare rânduele, spre no[ro]ciria norodului dela un mare Stăpânitoriu, atâta de mi-

lostiv, drept și îndurătoriu, că pre blagocistivul Inpărat Alexandru, care pren trimișii săi vă încredințazi că veți veți supt stăpânirea împărății Sale voi și urmașii voștri slobozi, liniștiți, apărați, ocârmuiți fiind mai mult cu obiceiurile și pravilili pământului vostru, carele ați avut până acum, nefiind nimărui supuși fără numai înpărății sali, prin ocârmuirea ci au rânduit, ear cătă purtare de griji are pentru liniște și bună petrecirea voastră și de aici puteți să cunoașteți, că pentru mai mare folosul vostru, au rânduit ocărmuitori asupra voastră cu nume de Gubernator pre unul den cei mai de bun niam al Moldaviei și patriot, ca exelența sa lucrători, sfetnic a Statului și Cavaler Scarlat Sturza, care vă știi nu numai limba ci și pravilili și obiceaiurile pământului, și pentru aceia întru toate esti gata a vă ajuta și a vă mângâe, iar ocârmuirea Bisăricească au binivoit a o încredința noaî, și așa după înnalta înpărătească milă aveți atâta în ocărmuirea besăricească cât și în cea politicească pre cei întăi ocărmuitori den niamul și limba voastră, cu cari putându-vă înțălege urmează să fiți totdeauna ascultați și îndreptați. Pentru aceea dară de au și îndrăznit cineva a semăna clivitire și a vă îngrozi că supt stăpânirea Rosii veți fi podani Boerești și vă vor lua copii cu sila la oaste și alte asemene niște vorbe ca aceste, să știți că sânt dela niște răzvrătitori, voitori de rău, care pizmuesc norocirei voastre și să silesc a vă tragi la jugul cel vechiu al jăfuirii, cărora nu trebui a da nici o ascultare, ci încă a-i însemna și a-i arăta ocârmuirii, ca să-și ia plata răzvrătirii sale.

Cucerniciili voastre protopop de pe la ținuturi și blagocini adică purtătorii de griji pentru bună orânduiala Bisăricilor veți ave purtare de griji a arăta norodului și poporănilor că nici sânt nici vor fi podani a nimărui, fără numai supuși pre blagocestivului Inpărat, cum că și înpărătiasca Sa mărire nu numai că hotărăște unile ca aceste, ci încă denpotrivă voești ca norodul moldovenesc de supt Stăpânirea Sa să fii slobod petrecând în pace și în liniște, și să să ocârmuiască mai mult cu obiceiurile și pravilili ci au avut den vechiu.

Lângă aceasta am socotit a vă înștiința că atât scaunul Mitropoliei noastră cu episcopul Basarabiei, care este rânduit spre ajutoriu noao cu dicastereiea, adică cu judecătorie bisăricească supt povățuire noastră, și cu tot statul nostru precum și Guberniea cu Divanul și cu tot statul ei, s'au așăzat în orașul Chiși-

năului, că la mijlocul aceștii de nou câștigate provinții, pentru îndemnarea lăcuitorilor, care având trebuințile ori la ce bisăricească ori la ce politicească ocârmuire cu lesnire vor putea veni și fără zăbavă își vor lua hotărârea sa, neîngrijindu-să nici pentru dare de rușferturi, nici de vicleșugurile apucăturilor, pentru că acest fel de fapte ci sânt împotriva dreptății și a pravililor vor fi izgonite dela ceste judecătorii ci să află supt stăpânirea iubitorului de adevăr și pre milostivului Marelui Inpărat Alexandru.

Rămânând dar că toți de opște cei ce v'ați învrednicit acum a întra în stăpânire unui oblăduitoriu Inpărat, prea binecredincios, pre blagocistiv, de opștii apărătoriu a pravoslavnicii bisărici și a tuturor pravoslavnicilor creștini diiafendeositori dreptății și prea milostiv Stăpân, să dați de a pururea mulțămită lui Dumnezeu, cu bucurie toți cu un duh și cu o inimă să vă arătați credința și osirdie către acest pre milostiv Stăpânitoriu și supunere către trimeșii săi, ocârmuuitorii aceștii de Dumnezeu spăsite provinții, care să silesc și privigheiază pentru bună starea și ferecirea voastră, rugându-vă lui Dumnezeu cu inimă driaptă pentru pre blagocestivul Inpărat Alexandru Pavlovici, pentru toată prestrălucita înpărătească familie și pentru toată curte și ostașii lui, iar darul Domnului nostru Iisus Hristos și blagoslovenie smerenii noastre să fie cu voi cu toți. Amin.

Concept în rusește, corectat de mitropolit, *ibidem*, dosar nr 224, din 1812, fila 42—44, iar o traducere în moldovenește, scrisă curat, *ibidem* fila 45—46

Mitropolitul Gavriil cere părerea guvernatorului civil, Sturza, al Basarabiei, pentru înființarea noei eparhii.

Escelență și Stimate Domn,

După transferarea mea cu tot personalul din Iași în orașul Chișinău, am avut datoria să raportez Sfântului Sinod ca membru și Exarh al acestuia, atât de locul aflării mele cît și despre starea Bisericii pravoslavnice și a clerului din regiunea anexată la imperiul rusesc, cu propunerea de a se înființă aci o nouă eparhie. Sfântul Sinod, luând propunerea în considerare și cheltuielile lor potirvite cu împrejurările timpului și ale locului, cu consimțimântul tuturor aprobând raportul a făcut un referat pe numele M. S. Impăratului.

Cum în acest referat între altele s'a stabilit, că se dă dreptul Domnului Ober-Procuror al Sfântului și Ocârmuitorului Sinod, Principelui Alexandru Nicolaevici Galițin, a intra în relații, despre unele măsuri privitoare la concursul guvernului civil, cu autoritățile civile locale, Majestatea Sa Impăratul a binevoit a recunoaște de bine, ca Alteța S a Principele Galițin în prealabil să intre în relații despre cele trebuitoare cu autoritățile civile locale și apoi să se prezinte Majestății Sale.

In urma acestora, Alteța Sa îmi comunică, că a trimis o adresă Escelenței Voastre în această chestiune, depe care adresă am și copie, și îmi acordă dreptul de a intra în legătură cu Escelența Voastră despre celc scrise mai sus și, de comun acord formând o părere în chestiunea arătată în adresa Alteței Sale către Escelența Voastră, a o prezenta Sfântului Sinod.

Ca urmare, alăturând aici copie depe adresa Alteței Sale D-l Ober Procuror către mine în traducerea moldovenească, respectuos rog Escelența Voastră de a nu mă lipsi de sprijin în chestiunea de mai sus, ca și eu, în baza comunei înțelegeri cu Escelența Voastră să pot din timp îndeplini cererea Alteței Sale, potrivit ordinului său.

Am onoarea a fi al Escelenței Voastre cu sârguincioasă stimă și devotament.

Nr. 1253
1812, Decembrie 31

Conceptul, în limba rusă, *ibidem,* dosar nr. 224/1812, fila, 56—57,

Const. N. Tomescu.

Atlasul în învățământ

de
General Scarlat Panaitescu,
Conferențiar Universitar.

Atlasul, prin hărțile sale, ne deschide porțile unui nou mijloc de cultură. Prin el cuprindem, ușor, relațiunile spațiale întinse și complicate. Ca să ne folosim de acest mijloc trebuie să ne obișnuim cu cunoașterea și interpretarea lui. In acest scop, el s'a impus în învățământ, chiar de la primele sale clase.

Copilul își desmorțește prin hartă simțul de orientare, iar omul matur găsește încă un statornic și precis sfătuitor.

Astăzi, învățământul geografic se dă în întreg învățământul școlar și el se impune în întreaga educație a vieței, cu o putere de sinteză deosebită.

Geografia alături de religie, istorie și studiul limbei natale constitue principala pârghie de educație națională.

În învățământul primar, harta se impune într'un anumit aspect, fiindcă acest învățământ este închinat întregei muncitorimi.

Noi ne-am înscris ca ideal național să stingem cu totul analfabetismul, ca omul să înțeleagă bine—facerile libertății, acest frumos apanagiu social, caracteristicul civilizației noastre. El trebue dar să simtă adânc acest dar social; și minima zestre culturală, cu care poate să-și îngrădească conștiința și să beneficieze de situațiunea sa de om civilizat, este învățământul primar.

În acest învățământ, harta trebuie să ne desvolte simțul de orientare; în ea trebue să găsim călăuza cea mai sigură a acțiunilor noastre și să deștepte în conștiința noastră noțiunea cea mai precisă asupra poziției ce ocupăm și asupra drepturilor și obligațiunilor ce decurg pentru noi, din faptul că ocupăm locul în care trăim.

În acest mod înțelegem să se desvolte programul geografic primar; când în clasa II-a, ne ocupăm de problema orientării; când în clasa III-a dezbatem purtarea de călăuză a hărții, în relațiunile ce ne putem creia în cuprinsul orașului, plasei, județului și țării, iar în clasa IV-a ne fixăm poziția pe glob, cu drepturile și obligațiunile ce ne impune situațiunea privilegiată ce ocupăm.

Acum nu-i cazul să ne oprim la un anumit continent, ci să prindem întreg globul, în care, în aceiași scară de desvoltare.

În învățământul secundar, destinat conducătorilor imediați, acelora cu care încadrăm marea masă a muncitorimei, se urmărește o îndoită problemă de educație: aceea politică și acea economică, pentru ca să ne mărim solidaritatea și consolidarea, ca popor și stat.

În acest învățământ, cursul de geografie, și eu mă refer special numai la hartă, trebue să ne inspire de îndoita necesitate: pregătirea pentru învățământul liceal, de o parte; pe de alta, formarea maturității acelora ce-și opresc cultura generală cu terminarea acestui învățământ și în care urmează să concentrăm atâta răspundere și inițiativă în viață.

Privind învățământul ciclului secundar, sub acest aspect, vom consacra anul I—învățământului României, anul II—Europei și anul III—continentelor, punând necontenit în toți acești trei ani de învățământ, interesele țării noastre. față de ale Europei și de ale celorlalte continente, arătând cum se poate intensifica relațiunile de schimb și îmbunătăți felul de muncă al locuitoritor, având în vedere situația noastră geografică privilegiată.

Dacă trecem la invățământul *aplicat* secundar, ca și pentru cel primar, înceiace privește geografia, nu se va insista, în mod prepoderent, decât numai asupra părții economice, considerată din triplul punct de vedere: acel al producției, industriei și comerțului, în cadrul specializării fiecărui învățământ aplicat.

In toată această dezvoltare a învățământului secundar, vom anănunți părțile de geografie fizică, istorică, matematică numai atâta cât este nevoie, pentru a se putea face expunerea politică și economică a învățământului geografic.

Dacă trecem acum la învățământul închinat conducătorilor superiori, trebue să găsim în el izvorul cel mai fecund de înțelegere, interpretare. inițiativă și de răspundere a muncii și activi-

tății noastre. Individualitățile de elită, acele care orintează și solidarizează massele, trebue să reprezinte prin cultura lor, prevederea, progresul, succesul, iar nu parazitizmul și sentimentul de trăitori pe spatele muncitorimei.

Cu un asemenea scop, învățământul superior se subdivide în două subcicluri: liceal și universitar.

Invățământul liceal, are în vedere aspectul descritiv și evolutiv; învățământul universitar desprinde aspectul cauzalist prin amănunțirea influenței celor trei mari factori geograficic: Omul, Pământul și Cerul.

Omul factor preponderent, centru dela care pornește și care deslănțue întreaga activitate ce ne-a condus la civilizația de astăzi. Pământul, dar nu în cadrul său inert, ci ca locuință a omului, supus și el evoluției și ascultând de legile naturei, care-i determină: forma, mărimea și întreg procesul de fenomene, ce se desfășură pe suprafața sa, proces ce nu-și încetinește un minut mersul și pe care noi căutăm să-l înțelegem și să-l urmărim în întreaga noastră existență; în fine Cerul care ne fixează locul în Natură, și cu el, acel al destinelor noastre.

Aceste considerente ne fixează înșirarea naturală a învățământului geogralic în subciclul liceal, și anume: în classa IV-a, geografia istorică și etnografică; în clasa V a, geografia economică; în clasa VI-a, geografia fizică și în clasa VII-a, geografia matematică.

După absolvirea învățământului liceal, conducătorii speciali se diferențiază, specializindu-se în grupuri, pe timpul învățământului universitar.

In învățământul aplicat superior, se va amănunți mai adânc, geografia economică, văzută prin prizma spacializării școalei respective.

Revenind la învățământul universitar al geografiei în aspectul său cauzalist, socotim că ordinea de predare, trebue să se inverseze, trecând acum dela geografia matematică, prin cea fizică, la cea economică și istorică.

Pentru a învedera încă mai mult folosul învățământului geografic, voi reaminti că în marile fabrici din Occident și-a făcut de curând apariția, alături de Inventator și Geograful. Unul cu atribuțiuni de perfecționare și organizare a muncii, altul cu desfacerea produselor muncei.

Am rămas cu adăvărat surprins, când am găsît în țara noastră geografi — universitari străini, studiind materiile prime, gusturile și necesitățile clientelei de la noi.

Aproape în toate faptele vieței noastre dăm un puternic substrat geografic.

In războiul mondial cu toate bănuelile cenzurei, care însă nu cenzura și vantitatea, căci avea nevoe de ea, spre a solidariza, în sacrificiu și jertfe, întreg poporul, toate informațiile de succes erau sprijinite pe hărți și schițe. De aceste documente, singurile nesuspectate, s'au folosit prizonierii în evadările lor pentru a se călăuzi în tot lungul drumului de espiație și de evadare.

In rezumat harta și atlasul este un vade-mecum de fiecare minută în viața și activitatea noastră; o călăuză sigură, cu care înfruntăm necunoscutul.

Am mers atât de departe cu evoluția acestui simț, așa că astăzi s'a impus nevoia unui atlas de buzunar, care întocmai ca și ceasornicul, să ne călăuzească fiecare minută a noastră.

Termin cu celebrul exemplu descris de:

Vivien de Saint-Martin, în lucrarea sa: «Histoire de la Geographie» „Descoperirea Americei de Cristofor Columb".

Lui Cristofor Columb, tânăr îi plăcu navigația și toate ramurile științifice în atingere cu navigația. Către vârsta de 30 ani (în 1476) se duse la Lisabona.

Portugalia în acea vreme, era locul de întâlnire a tuturor acelor ce se interesau de marile călătorii pe mare.

Columb în 1477, interprinse o expediție în mările nordice.

In intervalul dintre expedițiile sale studiă cosmografia și desemnă hărți marine, ceiace însemnă pentru epoca de atunci o cultură și o experință, ce depășea mijlociul și caracteriza pe omul de elită.

Iată cum se descrie insuși Columb:

De tânăr am navigat, timp de mai bine de 40 ani. M'am ținut în strânse legături cu toți acei ce m'au putut lumină în aeeastă problemă. Cunosc știința astrelor, matematicile; desemnez cu ușurință și precisie; am studiat în toate direcțiile tot ce s'a scris în Geografie.

Am vizitat Orientul, Apusul și Nordul. Am văzut Englitera de multe ori, deasemenea și coastele Guienei et.

Cu un cuvânt, Cristofor Columb a cunoscut bine mările și a înconjurat Anglia.

Desemnà bune planisfere marine și citea mult.

Pe Columb îl frământau și idei mistice, când el concepu ideia să găsească Orientul prin Occident, ideie ce-l conducea la doctrina sfericității pământului.

Un reputat matematecian al epocei, Foscanelli, din Florența, răspunde lui Columb în 1480, cu privire la călătoria de a căuta Orientul prin Occident, trimițindu-i și o hartă pe care el desemnase emisfera cu cuprinsul Africei și Asiei, figurând insulile și locurile de pe intinerarul ce Columb își propunea să urmeze.

Această hartă a servit lui Columb în prima din cele 3 călătorii ce el a făcut în America.

După această hartă și după calculile proprii (bazate pe greșeli grosolane de longitudine) el socotea că nu erau decât 90 r ade în loc de 200 grade, intervalul dintre insulile Canare și Asia orientală, distanță evaluată pe paralelul insulilor Canare, la 1100 leghe în loc de 3000, adică numai cinci săptămâni de navigație.

Dacă el ar fi bănuit atunci realitatea, desigur că n'ar fi îndrăznit să întreprindă această călătorie, pe care el a început-o la 3 August 1492.

Cristofor Columb a uzat de următoarea stratagemă în timpul acestei călătorii: ținea două registruri de drum—unul personal, notând exact arătările ce aprecia; și altul pentru a fi consultat de mateloți, cu mult scurtat în aprecieri.

După scurgerea timpului dedus depe hartă, pământul nearătându-se, echipagiul a început să murmure la distanța de 707 leghi, după registrul exact și de 584 după cel public, în momentul când insula Zipangu—pământul cel mai oriental al Asiei,—depe harta lui Toscanelli, trebuia să li se înfățășeze.

Cristofor Columb, în înregistrările sale, nu avea cunoștință de curenții ce micșorau iuțeala, așa că cifra din registrul publlc se apropie mai mult de realitate, decât cifra ce el o credea exactă și care era notată în registrul său personal.

In noaptea de 11 spre 12 Octombrie, zărește uscatul din o insulă din Antile, denumită mai târziu San-Salvador, și pe care Columb a crezut-o tot timpul vieții sale ca făcând parte din archipelagurile depe coasta Asiei.

Moşiile mănăstirii Sucevița (Bucovina) în Basarabia de jos [1].

de T. G. Bulat.

In urma răpirii părții de sus a Moldovii de către Austriaci, în 1774, aceştia spre a rupe orice legătură cu țara mamă au luat dispoziţiuni ca să se lichideze mai ales chestiunea moşiilor particulare şi mănăstireşti. Sistemul introdus fu acela, ca nimeni din cei rămaşi în Moldova ciuntită să mai aibă stăpâniri în aşa numita Bucovina, cât şi cei din această provincie să nu mai posede ceva, peste cordon! Reciprocitatea era urmărită cu scop şi atenţie de stăpânirea dela Viena. Lucrurile au durat multă vreme şi era nevoe de intervenţia Domnitornlui Moldovei cum am arătat aiurea [2]. Din actele ce urmează să constată că mănăstirile bucovinene aveau stăpîniri şi în Moldova din răsăritul Prutului, şi cea ce este mai interesant, chiar la vărsarea acestuia în Dunăre. Intre cumpărătorii de „documenturi şi moşii de a clirosului Bucovinei", se află şi general maior şi cavaler Ilie Filipovici Catargi. Acesta voi să-şi stabilească drepturile, în anul 1812, prin Divanul Moldovei. Cu acest prilej el aduse ca dovezi, un ispisoc din 1610, prin care Constantin Movilă întăreşte pentru splendida fundaţie a familiei lui, Sucevița din Bucovina, o moşie ce i fusese dăruită de părintele său Ieremia Movilă.

Pe această moşie se aflau şi satele Giurgiuleşti, Vadul Boului, Căşliţa şi Bubueşti. Domnul, iubitor al fundaţii sale nu uitase să dea şi „vama trecătoarei dela Prut până la Bilău".

---

1. „Dela" no. 4283 din 1812—Arhiva Senatorilor, Chişinău.

2. *Reviste istorică* a D-lui N. Iorga pe 1925 vezi şi R. Rosetti. *Arhiva Senatorilor.* An Ac. Rom. XXXI p. 45.

Un alt act din 1618 porneşte dela Radu Vodă şi aminteşte judecata, pe care au avut-o calugării de la Sucevița, cu Ionașcu feciorul vornicului Negre din „Țara muntenească", pentru satul Giurgiulești în ținutul Tegheciului, unde se găsesc multe bălți și gârle. O a treia mărturie vine dela un contimporan care văzuse călugării dela Suceviță, în 1773 și 1774, trudind pe pământul lor, care se întindea dela Vadul lui Isac, până la Giurgiulești. Locul acesta fiind cuprins acum în stăpânirea visteriei, Divanul înștiință la 1812 senatorului. O dovadă deci în plus, cum, pe același pământ se întâlneau frați de sânge, din colțul răpit de Austriaci, cu aceia cari aveau să trăiască în numele Pravoslaviei, sub stăpânirea Muscalilor: în plus, judecăți purtate în secolul al XVII de boeri din Țara muntenească, pentru același pământ al Basarabiei de jos. Socotind că sunt atâtea elemente interesante în aceste mărturii le lăsăm se urmeze, în limba lor plină de adânc înțeles!

I.

Cătră înalt ecștelenția sa D. în lucru adevărat sfetnic de taină sinator proedros divanurilor cneziilor Moldaviei i Valahiei și cavaler Vasile Ivanovici Krasno Milasevici.

Divanul Cnejii Moldaviei

Ecștelenția sa D. gheneral maior și cavaler Ilie Filipovici Catargiu prin contract cumpărând de veci o samă a clirosului Bucovinei, dela visterie religionului a împărăteștii măriri, al Austriei, au făcut arătare și poftitoare cerire divanului, de s'au scris cărți poroncitoare, cătră dregătorii ținuturilor, ca să cercetezi să afli moșiile căte să numesc, la acele documenturi și de cătră cine anume să stăpânesc, în vreme aceasta. Deci viind acum înștiințare la divan, dela ispravnicie olatului Tomarovei, din cuprinsul Basarabiei, prin care arată isprăvnicia că cercetând ace bucată de loc, adică din gura Prutului unde cade în Dunăre, și în sus pe Prut până la ezărul Bilău, s'au aflat în parte din a stânga a Prutului în cuprindere olatului Tomaroviii dinspre răsărit, pe care loc să află și lăcuința de patru sate, anumi: Giorgiolești, Vadul Boului, Cășlița și Bubueștii.

Asupra căruie loc până acum nimene altul din pământeni stăpân cu scrisori nu s'au arătat, şi că atăt locul acela căt şi numitele sate sănt cuprinsă în vănzare Basarabiei, cum pre larg să cuprinde la aceiaşi înştiinţare de cercetare, spre pliroforia înalt Ex. voastre. Şi fiind că Ex. sa D. gheneral Catargiu asupra acestui loc pe lângă înştiinţare isprăvniciei au înfăţoşat în cercetare divanului aceste documenturi adică . . . . . întăi un ispisoc din anul 7118 Maio 11 dela Domnul Costandin Moghilă Vvod prin care întăreşte stăpănire călugărilor dela sfănta mănăstire Sucevița, asupra unei bucăţi de loc adică din gura Prutului, unde cade în Dunăre, şi în sus pe Prut, până la ezărul Bilău, înpreună cu vama trecătoare, de la Prut până la Bilău căt este locul numitei mănăstiri, pe care l au avut mănăstire danie, de la răposatul părintele Domnii sale, Ieremie Moghila Vvod, cum pre larg să cuprinde la acelaşi ispisoc.

Al doilea: un ispisoc din anul 7126 Dechem. 21 dela Domnul Radul Vvod prin care să cuprinde giudecata ce-au avut călugării dela sfânta mănăstire Sucevița cu Ionaşco ficiorul vornicului Negre din Ţara muntenească, pentru satul Giorgioleşti cu bălţi care este în ţinutul Tegheciolui alăturat către ocolul Renii, cu toate bălţile şi gărlile căte sănt în hotarul acelui sat. Şi aratând călugării înainte Domnii sale ispisoace de danii şi de miluire, cu mare blestem dela Erimie Moghila Vvod s'au dat rămas pe Ionaşco Negre şi întăreşte stăpănire mănăstirii asupra acelui numit sat, cu tot (rupt) şi cu tot venitul lui, cum pre larg se vede la acelaşi ispisoc. Al treile o mărturie din anul 1811 Dechem. 8 a lui Dimitrie Popovici din tărgul Sucevii care mărturisăşte în frica lui Dumnezău, că mergănd el în anul 1773 şi 1774 pela luna lui Avg. cu neguţătorie sa, în ţinuturile Reni (rupt) în Moldova au găsit dela Vadul lui Isac depe malul Prutului până în Giorgioleşti, (rupt) Renului călugări cunoscuţi dela mănăstire Sucevița şi petrecănd o noapte (cu dănşii?) îi spune acei călugări că mănăstirea din vechi are moşie acolo şi (atunce?) fiind Moscalii, s'au dat lor spre stăpănire. Şi au văzut strănsuri de păine şi de făn la arie lor cum pre larg să arăte la acea mărturie, ci o dă la măna D. Baron Balş (rupt) al guvernei, care s'au văzut iscălită şi de însuşi

mărturisitorul și adeverințe de alți marturi cu iscăliturile și cu peceţile lor, cu care arătate documenturile ex. sa D. gheneralu Catargiu, după toată dreptate, să agiotă a luoa la stăpănire ex. sale, acel arătat loc, cu tot venitul lui. Dar fiindcă acum locul acela și satele sănt cuprinsă în stăpănire visteriei Divanul după datorie nu lipseşte a înştiința.

Lupu Balș Vornic
Manolache Dimachi
Grigore Ghica
Ioan Neculce
Nicolai Hrisoverghi
1812 Avg. 31. Spătar Răducan Roset.

Produse românești duse în Rusia în 1810—1811

de T. G. Bulat.

Rușii găsiseră că țările românești posedă în afară de sclavii de muncă pentru ambițiile lor, și oarecare produse, care puteau fi duse cu folos în patria lor. Două din acestea fură cerute și anume, arborii fructiferi și oile țigăi.

Astfel cancelarul imperiului dorise să i se ducă în satul Hamel din Rusia albă, desigur una din proprietățile sale, diferite specii de arbori fructiferi. Consulul rusesc Kirico din București avusese grije să i caute în Țara Românească cea ce era mai bun și-i trimitea cu carăle la Focșani, de unde urma ca cele moldovenești să ducă arborii la Iași. In acest scop senatorul cât și vistiernicul Iordache Roset Roznovanu dăduse ordine ispravnicilor și starostelui de Putna, să se îngrijească de acest transport. Carăle sub conducerea urui oare care Ivan Boltron soseau la Iași n Februarie 1811. De aci prin grija senatorului, fu întărit cu hârtiile necesare conducătorul, care se îndreptă spre Rusia albă.

In 4 Aprilie 1811, adică în mai puțin de o lună după ce se terminase cu trimiterea arborilor fructiferi, porunci porniră pentru a se scoate din țară, un număr cât mai însemnat de oi țigăi. Sârguinciosul grec Samurcaș ca și devotatul Iordache Roset Roznovanu primiră înștiințări că după dorința Impăratului trebuesc mai nainte culese știri, asupra acestor animale. Se aflase adică în Rusia că lâna fină a oilor țigăi românești este trimisă, fiind foarte bună, în fabricile franceze și austriace. Un oare care Contenius din Ecaterinoslav, făcuse senatorului din Iași, un lung și savant raport asupra acestui soi de oi. El se află între hârtiile noastre și documentează că încrucișarea oilor merinos de Spania cu Țigăi este infinit mai bună, decât acea făcută cu oile rusești. Pe baza acestui referat senatorul Vasilie Ivanovici Milașevici cerea acestor doi oameni de încredere din Principate să-i se comunice, unde se găsesc oile

ţigăi, cât costă bucata şi cum pot fi duse până la Odesa şi în Crimea.

Răspunsul urma şi dintr'o parte şi alta, arătându-se toate amănuntele. Un lucru se fixase bine, că adică, Ţigăile se găsesc în judeţele de câmp ale Munteniei. Roznovanu arăta şi plasa, acea a Şerbăneştilor, din districtul Olt.

Moldova nu avea decât un număr restrâns, până la 30000 şi acele luate din Ţara Românească, care putea da până la un milion. Sunt pagini interesante acestea, credem, din istoricul economiei noastre naţionale şi de acea le amintim aci.

I.

A Mr Kirico [1]. *Iassi ce 23 Octombrie 1810.*

Monsieur,

J'ai reçu la lettre que vous m'avez écrite le 14 de ce mois, par laquelle vous demandez mon assistance dans la comission qui vous a été confiée par Mr. le Chancelier de l'Empire et qui concerne l'achat d'une certaine quantité de divers arbres fruitiers et leur expédition en Russie blanche au village de son Excellence nommé Homel où ils devront être transplantés. Conformement a votre avis je m' empresse de vous prévenir, Mr. que je viens, de faire expedier les ordres necessaires aux Ispravniks de Fokschany pour qu'à l'arrivée en cette ville des gens chargés du transport de ces arbres il leur soit donné tous les secours et assistance ainsi que le nombre necessaire de chariots moldaves pour la suite de leur voyage jusqu' ici.

Il est cependant indispensable que vous m'informiez par un de ces conducteurs des mesures que je devrai prendre pour la continuation de leur route et que vous me fassiez part si je serai dans le cas de louer ici des chariots russes pour cet effet et d'on me sera remboursée la somme que je devrai dépenser dans cette commission.

En attendant votre reponse à cet égard j'ai l'honneur d'être avec estime et consideration [2].

1. „Dela" no. 192 din 1810. Arhiv Senat. Chişinău.

2. Spunem încă odată şi pentru ultima oară, că l. franceză scrisă în aceste împrejurări,—ale ocupaţiei ruseşti—este în funcţie de fie care suplicant. Noi dăm actele *aşa* cum le aflăm!

II.

Milostivul meu stăpân Vasile Ivanovici,

După cinstită carte a înalt Ex. v. supt nr. 3057 îndată s-au dat poroncă către starostele de Putna ca viind la Focșani pomii ce să trimit de către consolul di la Bucurăști către strălucire sa Domnul mai marele Canțiler fără nimică întârziere cu dare de cară să înlesnească și să le trimată pără aice.

Pentru care înștiințăm pe înalt Ex. v. am cinste a mă numi a înalt Ex. v. milostivul mieu stăpân plecată slugă.

Iordachi Roset Roznovanu.

Nr. 1017. 1810, Oct. 24. Eși.

III.

Iași. 15 Mart, 1811.

Kirico.

Monsieur,

Le nommé Jwan Boltron m'a remis la lettre que Vous m'avez adressée le 27 du mois dernier. Les arbres frutiers que vous aviez achetés d'après la comission de Mr. le Chancelier de l'Empire, ayant été examinés et trouvés en bon état, le conducteur Boltron chargê de leur transport, les a tous placés sur quatre chariots qu'il a loués et s'est déja mis en route pour le village de Holm (sic) en Russie Blanche. Je me suis fait un devoir, Mr. de lui prêter toute l'assistance nécessaire a la continuation de son voyage, comme aussi de le munir d'un Passeport et d'un billet de poste pour qu'il puisse se rendre à sa destination sans qu'on lui fasse éprouver aucune defficulté.

En vous donnant cette information j'ai l' honneur . . . . . .

IV [1].

4 Avril 1811, nr. 1415.

Samurcaș.

Monsieur,

Sur les assertions de quelques propietaires de brébis, en Russie, que les brébis nommés *tzigay* et surtout celles de la Va-

[1] „Dela" 2669 din 1811. Arh. Senatorilor. Chișinău.

lachie méritent une attention particulière, si l'on compare leur prix, là la valeur du revenu que l'on retire de leur laine, le Ministre des affaires intérieures Mr. le Conseiller intime et chevalier de Cosadavleff a recueille à cet égard les éclaireissements nécessaires, qui prouvent que cette laine s' emploie dans les fabriques françaises et autrichiennes, pour la manufacture de draps assez fins, que par l'accouplement de ces brèbis et des béliers d' Espagne, elles acquièrent en peu de tems une perfection considerable que plusieurs propiétaires en ont déja fait la preuve avec beaucoup de succes, et que l'achat de ce betail en ce pays, ne peut pas couter cher. En conséquence le dit Ministre ayant obtenu ordre suprême de S. M. Imperiale d'entrer dans l'explication la plus detaillée de cet objet, il s'est adressé à moi et demande tous les renseignemens relatifs à cette race de brébis dela Valachie et de la Moldavie, et qui puissent faire mieux connoitre les assertions dont il vient d' être parlé.

Plain de confiance en votre zèle pour l'intèrêt de S. Majesté Imperiale, je m'empresse, Monsieur, d'adresser à Vous la demande du Ministre des affaires intérieures, vous priant de me fair parvenir, sous le plus bref délai possible, toutes les notions et les details nécessaires tant au sujet des brébis appelées *tzigay* que d'autres de différens noms et pas moins bonnes ainsi que la qualité de la laine qu'on en retire.

Veuillez bien m'informer également dans quels districts de la Valachie, dans quel temps, quel nombre et à quel prix ces brébis ou bélies peuvent être achetés en fin de quelle manière, ils pourroient être envoyés aux frontieres Russes, à Odessa ou en Crimée, avec des bergers de ce pays, qui sachent les soigner; et quelles dépenses seroient nécessaires dans une pareille circonstance.

J'ai l'honneur d' être avec estime et consideration.

V.

10 Aprilie 1811.

Samurcaş

Monsieur,

Lorsque vous m'adresserez tous les renseignemens que je vous ai demandés par ma lettre precedente de 4 de ce mois no 1415 relativement aux brebis, je vous invite à m'envoger en

meme tems quelques échantillons, tant de la laine des brebis nommés *tzigay* ou d'autres non moins bonnes, que de celle que l'on tire des brébis venues de l'accouplement de *tzigay* et des béliers d'Espagne. Veuillez bien ajouter à ces échantillons celui de la laine ordinaire, pour qu'on puisse comparer leurs qualités et m'informer aussi du prix et de la procurer.

VI.

Escellence,

J'ai reçu tres humblement l'ordre de notre Excellence daté du 10 Avril avec no 1499 relativement aux echantillons de laine, par lequel elle fait mention d'un ordre précedent daté du 4 Avril no 1415 concernant les brebis. Je m'empresse a informer votre Excellence, que cet ordre n'est pas parvenu jusqu'à moi, et que malgré toutes les recherches que j'ai fait tant a la chancellerie de Mr le Vice-President, qu'au bureau des postes je n'en ai pu rien savoir; par consequent je n'ai pas idée du contenu de cet ordre. Deux heures avant de reçevoir l'ordre de votre Excellence, son Excellence le commandant en chef de Koutouzoff a envoyé me demander deux brebis, une de la race detzigay, el l'autre de celle de birsana. J'ai exécuté sur le champ cet ordre, après quoi je viens de reçevoir celui de votre Excellence, que je n'ai pas manqué de mettre aujourd'hui en éxecution, en m'instruisant parfaitement de tout ce qui regarde la qualité, la quantité et le prix de la laine.

Les districts situés dans la campagne vers le bord du Danube produisent la meilleure quantité de laine tzigay, savoir Ialomitza, Ilfovou, Vlasca, Telormany, Olto, Romanatzi et Braila, les autres situés du coté des montagnes n'en produisent pas de si bonne, la quelle s' appelle birsana. On s'est proposé d'apporter icy des béliers d'Espagne pour l'accouplement d'une autre espèce de brebis, et on en a apporté. Mais cela n'a pas reussi, ainsi il n'y en a pas une autre espece de brébis, ni de laine mitoyenne. On peut se procurer de l'espece de laine tzigay, quarante jusqu'à cinquante mille ocques, et autant de celle de birsana, du qu'on distribuera à tems des arrhes aux paysans, parce que il y'en a plusieurs negocians qui font ce trafic. A l'egard du prix, on n'a

pu me donner une idée fixe, car il change d'aprés les vicissitudes du negoce; mais on m'a assuré que de cinquante cinq jusqu'à soixante paras on peut acheter la laine de tzigay, et cele de birssana de quarante cinq jusqu'à cinquante paras. Il faut remarquer cependant que cette laine aprés avoir été lavée, ne reste que la moitié de sorte que si on l'achete lavée il faut payer le double prix.

Voila, mon general, tout ce que j'ai pu apprendre au sujet des laines, dont je n'ai pas manqué d' envoyer tant les echantillions demandés, que les details ci—dessus énoncés.

J'ai l'honneur d'être avec le plus profond respect.

Monsieur de votre Excellence trés humble et trés soumis et trés devoué serviteur.

Constantin de Samourcas.

Bucarest
ce 18 Avril 1811.

VII.

Excelence,

Je viens de reçevoir avec soumission l'ordre de votre Excellence nr. 1415 le 20, de ce mois écrit du 4-me du même et anticipé à celui que j'ai reçu dernièrment, a cause du retardement en chemin de Mr. Constantin Mavrocordato auquel j'ai l'honneur la reponse suivante sur les objets (sic) dont j'ai pu m' informer à l'égard des brébis.

Excepté la race des brebis appelleès tzigay, il y a aussi celle de Stogossi et de Birsane, dont la première a la laine d'une qualité inferieure à tzigay et superieure et la seconde a la laine ordinaire. Il faut remarquer cependant qu'il y a une sorte de brébis, qui ont de laine tzigay seulement sur le dos et vers le ventre et les pieds elles n'ont que de la laine de Stogossi: les brébis tzigay viennent dans les destricts de la campagne et dans tout le long du Danube et celles de Birsane dans les districts montagneux. Le tems propre à acheter des brébis est celui du printems, mais on en trouve aussi dans les autres saisons de l'année. Le prix des brebis enseintes ainsi que de bons beliers monte de huit jusqu' à dix piastres. Mais celui des brebis sans agneux, et de brebis Birs-

sana est à proportion inferieur. Il y a aussi de la laine noire, mais elle n'est pas tzigay, elle est Stogossi et la pluspart Birssana. Les brebis doivent être envoyées d' ici en automne, parceque le printems elles ont des agneux, qui etant faibles ne peuvent pas suivre leurs mères. A sept cent cinquante brébis, dont il consiste le bercail, il faut quatre bergers, dont l'un tient place d'intendant, qui s'appele *Kehaya*, et une bête de somme pour mettre dessus leur bagage: a chacun de ces bergers il faut 15 piastres d'apointement par mois: et au *Kehaya* le double, parceque tout le bercail est attaché à son cou il leur faut aussi une ocque de malay on farine de blé d'arabie par jour a chaque individu. Le brebis etant en chemin, il faut leur donner du sel et du son deux fois par semaine, savoir 3 ocques de sel et 20 ocques de son pour les 100 brèbis.

Par le courier précedent j'ai envoyé des echantillons de laine tzigay et birssana, a présent j'envoie aussi de Stogossi pour la conviction de votre Excellence.

Voila mon general tous les renseignemens que j'ai pu recueillir à cet égard, et que je n'ai pas manqué de faire connoitre aussi a Votre Excellence, d' après son ordre même.

J'ai l'honneur d'être avec le plus profond respect.

Monseigneur

de Votre Excellence tres humble, tres obeissant et très soumis serviteur

Constantin de Samourcaș.

Bucarest,
le 23 Avril
1811.

VIII.

Pre milostivului stăpân Vasălie Ivanovici,

Am avut cinste a primi poronca înalt exțelenției voastre, pre milostivul stăpân din 4 Aprilie supt nr. 1416, atingătoare pentru oi țăgăi ce să află în țările aceste, a căreia lănă să să întrebuințeză în fabricile de postav.

Cu plecăciune împlinind datorie me, fac răspunsu înaintea Exțelenției voastre că într'adevăr lăna acestei oi țăgăi merge în fabricele Evropei și are îndestulă bunătate de a să face postavuri

subțire, amestecându-să și cu lână de Ispanie, însă ace cu temeiu ființa a oilor țăgăi, nu iaste în Moldavie ce în Valahie. Acolo în Valahie în țănutul Oltului în plasa Șărbăneștilor sănt oile țăgăi cele mai de frunte, care dau și lăna ce mai supțire și mai multă ajungând și păn la una oca și jumătate de fieștecare oae. După acestea, în județul Vlăscii și a Teleorman cele a doilea, iar apoi în județul Jalomiței, în scurt în tot cuprinsul Valahiei parte câmpului se află tot cu oi țăgăi putând a să socoti numărul lor și peste unul milion și afară de parte muntelui, întru care sănt altu soi de oi mocănești care nu sănt pentru întebuințare lănii cea supțire.

Aice în Moldavie lăcuitorii nu au obicinuit a le țăne, sau că clima locului nu iaste potrivită cu felul acelor oi, căci de obștea au alte soiuri de oi ce să număsc părnăi și mătrugașe, a cărora lână este mult mai proastă și netrebnică pentru fabrice subțire. Unii din boeri și alții au adus din Țara rumănească tamazlâc de oi țăgăi și poate să să socotească că pela osăbite persoane să află nu mai mult decât vr-o 30 mii oi, fiindu le pentru alișverișul lănii. Insă și prețul lor de a cumpăra cineva dintr'ânsăle, iaste mult mai mare și bunătate lor nu ca acelor din Țara rumănească, căci aice aducându-să cu amestecare pierdu fința lor ce de acolo.

Prețul, după știința ce am, iaste acolo oile țăgăi cele de frunte până la opt lei una și până la noaă. cele întru ales, iar berbecii până la doisprezece și trăisprezece lei unul acolo în Valahia, iar aice și până la un galbăne oae ce bună, iar berbecii nice acești de aice nu au îndestui.

Suma ce s'ar pute cumpăra din Țara rumănească poate să fie foarte îndestulă, ori căt va fi trebuința, iar de aice nice cinci mii oi mari nu să vor pute cumpăra, nice vor fi bune, și vor țăne prețu mai mult.

Intr'un cuvânt îndrăznesc a da știința ce am, că de priință ar fi din Țara rumănească dela județăle Oltul, Vlașca și Ialomița să să cumpere suma de oi țăgăi ce să va socoti însă nu chiarăș din oile cele mari, a cărora preț iaste și mare, cum s'a arătat mai sus, ce din prăsila oilor de un an, care aceli sănt și mai eftine până la cinci și șasă lei.

Cuvântul iaste că aceste mai tinere, de un an meoare și întâmpină drumul mergirei și să obicinuesc cu schimbare locului, fără a peri din'trânsele multe.

Trimitere lor poate să fie cu ciobani pământeşti până la Odesa, trebuind la una mie oi, cinci ciobani, cărora tot să li să de căte douzeci şi patru lei spre plată de fieştecare până acolo, şi căte 20 parale de hrană pe zi împreună cu hrana cănilor păzitori ce au. Le trebueşte însă la una mie oi şi un car cu patru boi pentru rădicare celor trebuincioase şi în vreme ornire celor betege oi.

Aceasta iaste idea ce adevărata, iar în Moldavie soiol de oi ce iaste obştească în ţănuturile Soroca, Orheiol, Basarabie, Codrul şi Hotărniceni sănt cele ce să numesc bărnăi cu coada lată netrebnice pentrn lănă supţire. Iar celelalte oi *lătrugange* şi ţurcance iarăşi cu îngroşată lănă, nu ca a ţăgăilor. Cu toată cinstea sănt al Inalt. exţelenţiei voastre pre milostivului stăpân plecată şi supusă slugă.

No. 327 *Vistiernic Iordache.*

1811 April 16 Eşii. *Roset Roznovan.*

Un proces între Safta Dudeasca şi Domnitorul Alexandru Ipsilanti[1].

La 9 Octombrie 1808, Safta Dudeasca cerea ajutor consului rusesc Kirico, contra fostului Domnitor Constantin Ipsilanti, care părăsise tronul Ţării Româneşti numai de câteva luni. Dânsa arată cum a fost înzestrată de socrul său Domnitorul Mihail Şuţu, la 1785, cu două hrisobule, care fuseseră întărite timp de 23 de ani, după obiceiul ţării de toţi Principii, vistiernicii şi logofeţii ţării. Acestea îi fuseseră dăruite de oarece ea se măritase la Constantinopole. Cu venitul pe care-l aduceau cele două hrisobule, ea putuse face toate cheltuelile necesare bisericii şi „şcoalei care se găsea pe moşia sa dotală dela Hagieşti [1], pentru instrucţia şi educaţia copiilor din sat“ precum şi pentru cheltuelile familiare. Constantin Ipsilanti, partizan al Ruşilor, duşman deci al Suţuleştilor, devotaţii Turcilor iscălise hrisobulele, dar oprise tot venitul.

---

1. „Dela“ nr. 523 din 1808. Arhiva Senat. Chişinău.
1. Sat, plasa Mostiştea, judeţul Ilfov.

Safta Dudescu, „coborâtoare din prințul Cantemir, arată că el se găsește într'o situație foarte grea, mamă nenorocită cu nouă copii, neavând nici hrană zilnică. Ca urmare, cere umilită ajutorul consulului rusesc din București, căre la rândul său interveni către senatorul șef al divanurilor. Ea mai înaintează și o listă de veniturile care i se cuvineau pe cinci ani trecuți și care atingeau suma de 163.000 piastri. Rugămintea desperată a nefericitei descente din Cantemir nu găsia nici un răsunet, căci dela Iași se răspunse fără întârziere că este peste putință să se facă ceva, mai ales că Ipsilanti nu era în țară.

I.

Moi sousignée, ayant été native et noble de Valachie, tant pour les services de mes ancêtres, que pour ce que je fus mariée à Constantinople, mon beau père, le Prince Michel a bien voulû me gratifier deux Chrisovoulo, qui depuis 23 anées etant renouvellés, selon les contumes du pays, par tous les Princes, et autres concitoyens, tant trésoriers que grands logothêtes, me procuroient toutes les dépenses de l'eglise et de l'école qui se trouvent dans ma terre dôtalle d'Agesti pour l'instruction et l'education des enfans du village, et surtorit mes dépenses familières.

Le prince même Constantin Ipsilanti, ne pouvant pas me les soustraire formellement, renouvella mes chrisovulo et les signa, selon la coutume, mais il en defendit la propieté et ramassant comme propriétaire tous mes revenûs, il les a retenû.

Les desastres de notre famille sont connûs de tout le monde. Moi, je me trouve actuellement une mère malheureuse. avec neuf enfans, depourvûe de toute ressourse, et n'ayant pas même ma nourriture journalière pour soubsister, je viens implorer les secours de votre justice, afin que j'obtienne mes biens doteaux du dit Prince Constantin Ipsilanti, selon la liste que j'ose présenter, et en même tems qu'on voulusse par misericorde donner, les ordres nécessaires pour me procurer de la province de Valachie, mes revenus de l'année 1807 et 1808. et je ne cesserai pas de faire des voeux êterneles, avec toute ma famille pour la prosperité de mes protecteurs. J'ai l'honneur d'être avec le plus profond respect.

Notre très humble et très obeissante.

Safta Doudesca, descendante du Prince Cantemir.

Liste des revenûs de chaque année.

Piastres

1.500	de Gostina	selon les noms du pays
5.000	de Vinarizzo	
2.000	des Esclaves	
15.000	des Socotelniks	
250	de la radicature d'Ojarito	
250	du Sel	
5.600	d'un autre vinarizzo.	
29.600	pour l'année 1802.	

148.000 La somme que je demande pour cinq années.
15.000 pour le bois qu'il a pris d'Agesti, qui s'y trouvoit pour la construction de la maison de campagne.
163.000 La somme totale que le Prince Constantin Ipsilante me doit

II.

Se răspundea următoarele:

A Mr. de Kirico no: 2508, Iassi le 15 Octombre 1808.

J'ai reçu les trois lettres que vous m'avez adresées le 9 de ce mois.

La requette de M-me Safta Doudesco contenant une reclamation contre le Prince Jpsilanti, lorsq'il fut encore Hospodar de Valachie il m'est impossible d'entamer cette affaire et de prononcer à l'égard de la suppliante, d'autant que le dit prince est absolument étranger à l'administration de la Valachie, et se trouve absent de ces pays.

T. G. B.

Ajutoare materiale pentru şcolile din Iaşi, la 1812.

In vremea stăpânirii ruseşti din 1806—1812 viaţa şcolară ca orice grije de ordin sufletesc rămăsese în urma preocupărilor celorlalte. Şcolile din Iaşi primiseră pe vremea Domnitorilor şi până la plecarea lui Alexandru Moruz dela tronul Moldovei, în August 1806 bani din visterie. Odată cu vremea Ruşilor, acest ajutor fusese tăiat şi şcolile nu se ajutau de cât de către

5) Manastirea Curchi jud. Orhei.

6) Lacul Monastirii Curchi.

Colecția „Arhivele Basarabiei".

Mitropolie, cea ce nu ajungea şi pentru cumpărarea lemnelor necesare. In acest scop epitropii şcoalelor, în frunte cu beizaideaua Scarlat Ghica, cer ajutor pentru şcoala elinească care avea dreptul la 45 scutelnici. Iordache Roset Roznovanu fiind întrebat confirmă drepturile şcoalelor, dând şi copie, în ruseşte, după hrisovul şcoalor ce-l aveau dela Alexandru Moruz Voevod: De oarece însă „după starea şcoalelor de acum nefiind odăi multe“ el crede că vor fi de ajuns 25 liude scutelnici pentru aducerea lemnelor, rămînînd ca atunci „cînd şcolile să vor aşeza şi să vor statornici în toată rănduiala lor“ să se dea toţi acei 45 liude scutelnici. Era oare care bună voinţă în tot ce se făcea pentru şcoli în acea vreme de grea încercare pentru viaţa românească!

I.

Cătră înalt Ecsălenţa sa D. în lucruri adivărat sfetnic de tainâ sănator proedros Divanurilor Cnejii Moldoviei şi Cavaler Vasile Ivanovici Milasevici.

Dela epitropii şcoalilor plecată jalobă.

Şcolile din Iaşi în vreme Domnilor şi păr la ducere Domnului Alecsandru Moruz vvd prin hrisoave au fost miluite de să lua bani din visterie pentru 45 scutelnici spre cumpăratul lemnilor şcoli, precum să arată în condica hrisovilor visterii. Dar din vreme ce s'au hotărît de a nu să mai da bani pe scut[elnici] din vist[irie] s'au trăit şi arătaţii scut. a şcolii. Şi nici bani să dau nici scut. Şi cu banii ce să eu de la sfântă mitropolie n'agiong spre plata dascălilor şi a ucenicilor cum şi a altor cheltuele a şcoalilor. Facem rugăminte înalt E. V. să te milostiveşti ca în locu banilor ce să lua să-s dea acum oamenii mai sus arătaţi să cari lemnile trebuincioase a şcolilor şi va fi şi ecsţelenţii voastre spre pomenire

Scarlat Ghica.
Manolachi Dimachi vornic.
Ioan Căminar.

II.

Milostivul mieu stăpân
Vasile Milasevici

Am primit săobştenie înalt ex. Voastră din 14 aceştii luni Mai al anului curgător 1812 supt nr. 2302 cu arătare că Măria

sa beizadea Scarlat Ghica i d-lui vornicu Manolache Dimachi şi căminar Ioan epitropii şcoalii elineşti din Iaşi, au dat jalobă cătră înalt exc. voastră făcând arătare cum că şcoalile după hrisoavele domneşti ce au, având 45 scut. mai înainte i se da bani din vesterie cu care să cumpără lemnile trebuincioase pentru şcoali, iar de la o vreme încoace nu i să dau nici un ban, nicici scut., de care pricină face înştiinţare înalt E. V. că şcoala elinească de aice din Iaşi între alte puneri la cale ce i s'au făcut prin hrisoave gpod să hotărăşti ca să aibă şi 45 ludi scut. în izvodul eisteriei, precum i-au şi avut trecuţi la izvod. Şi mai înainte după hotărîre ce era, i să da banii din visterie pentru acel număr de scut, căte 2 lei pe lună de un scut la 4 Sferturi ce sănt aşezate pe an căte pe 3 luni un sfert. Care numere s'au păzit păr la sfărşitul sfertului al doile din 1807, iar dela sfertul al 3-le din acelaşi an fiindcă să înmulţise greutăţile şi havalelile asupra lăcuitorilor birnici, s'au rădicat birul de asupra lor, rămiind să dea numai banii răsurilor ce eu pentru plata lefilor, şi pentra că nu era chip de unde să plătească bani pentru scutelnici, s'au făcut hotărîre şi oprire să mai dea bani din visterie pentru scut., ce boerii şi alţii ce avea scut. în izvodul visteriei să aibă numai oameni scut. breslaşi pentru slujba casilor şi să plătească ori ei singur oamenii acei ce vor fi scut., breslaşi, ori stăpînii lor banii răsurilor dela sine precum vor avea tocmeli, care rănduială să urmiază şi pără acum (?) afară de slugile ce le sănt date din vreme aşezării birului făr de bir. Şi dela acel sfert al 3-le nici şcoalei pe scut. nu i-s'au mai dat, dar nici epitropii şcoalii n'au făcut cerire vre o dată pără acum ca să li să dea oamenii scut, că de ar fi făcut cerere, Divanul ar fi pus pricina la cale spre odihnire. Iată s'au făcut şi copii în tălmăcire de pe hrisovul şcoalilor ce au dela Măria sa [1] Alexandru Moruz vvod şi s'au trimis înalt E. V. din care veţi lua pliroforie prea larg atât pentru veniturile scut ce au hotărît să ea, cât şi pentru rănduiala şi urmare ce iasti să-l păziască asupra şcoalelor de cătră rănduiţii epitropi. Şi pentru că să cere dă cătră înalt E. V. pliroforie dela mine ce mijloace s'ar pute găsi mai bune spre agiutorul aducerii lemnelor încălzitul şcoalelor la aceste am cinste a arăta că dupe stare şcoalelor de acum ne fiind

1. Hrisovul este dat în traducere rusească: el este cunoscut de ast'el. A se vedea în N. Iorga. *Istoria învăţământului românesc.* 1928. p. 148.

odăi multe unde să află pot să fie de ajuns 22 ludi scut pentru aducere lemnelor şi de să va uni şi socotirile înalt E. V. la aceasta, să va da poroncă spre urmare, iar când şcoalile să vor aşeza şi să vor statornici în toată rânduiala lor precum era mai înainte, atunce i să vor da toţi acei 45 ludi scutelnici deplin după hotărîrea hrisovului. Iar eu sânt a înalt E. V. pre milostivului stăpân plecată slugă

Iordache Roset Roznovanu

No. 461
1821 Iunie 2 Iaşi.

T. G. B.

Un curier al lui Napoleon I, prin ţările noastre în 1812 [1].

Printre hârtiile rămase în arhiva senatorilor din Chişinău am aflat câteva „secrete". In cele ce urmează este vorba de trecerea unui curier francez, tocmai în epoca când Napolen I se găsea la Moscova şi anume cu trei zile înainte de a comanda nefericita retragere [2]. Ştirea este trimisă de A. Pisani, consulul rus din Iaşi, către senatorul Crasno Milaşevici. Pisani este furios pe colegul sau Kirico din Bucureşti, care nu i-a comunicat vestea printr'un curier extraordinar, ci prin poştă.

Cu acest prilej mai aflăm constatarea ce face acelaş reprezentant al marei împărăţii cotropitoare „că Principii şi boerii din aceste ţări sunt rău dispuşi faţă de Rusia". El mai afirmă, că se credea pe vremea aceea la Iaşi, că au fosti întrerupte comunicaţiunile armatei franceze şi poate că senatorul va găsi de nevoe să comunice ştirea trecerii curierului şi amiralului Tchitchagoff.

In servitor devotat al Rusiei el nu uită să scrie în acelaş timp şi guvernatorului civil al Podoliei, care era un Saint-Priest. Pisani arată acestuia, că a fost încunoştinţat de trecerea prin Iaşi a unui curier francez, care pornise de la cartierul general francez din Vilna, fusese la ambasarda franceză din Constantinopole şi acum revenea spre a vedea pe Napoleon. Ştirea îi parvenise

1. „Dela" nr. 4410 din 1912—Arhiva Senatorilor Chişinău.
2. Napoleon a intrat în Moscova la 15 Sept. 1812 şi a părăsit-o la 18 Octombrie acelaş an.

din Bucureşti după 24 de ore de la trecerea aceluia, şi n'a putut să-l prindă. El mai ştie însă că Francezul s'a îndreptat spre Cernăuţi şi socoteşte de a sa datorie de a ruga pe Saint-Priest să comunice ştirea amiralului Tchitchagoff, a căruia reşedinţă crede că acela o cunoaşte.

I.

Secrette.

Monsieur le Sénateur.

Par la copie cy-jointe, Votre Esccellence verra la faute impardonnable qu'a comise M. Kirico en omettant de me prévenir par un exprès, du passage á Bucharest d'un courrier Français qui va chez Napoleon. Cette circonstance prouve aussi combien les Princes et les bojards de ces pays sont mal disposés à notré égard. Si comme on dit les comunications de l'armée ennemie sont interrompues peut-etre Votre Escellence trauveroit nécessaire de prévenir de cette circonstance M. l'amiral de Tchitchagoff.

J'ai l'honneur de'etre avec autant de devouement que de respect.

Monsieur le Sénateur
de Votre Escelence
le très humble et très obeissent serviteur
Iassi *A. Pisani.*
Ce 15 Octobre 1812
à cing heures du soir.

II.

Copie d'une lettre secrette adresée au gouverneur civil de Podolie Monsieur Saint-Priest, le 15 Octobre 1812, à 5 heures du soir.

Monsieur le Gonverneur,

Ie viens de reçevoir dans ce moment—ci une lettere du Consul de Bucharest M. Kirico, par la quelle il m'informe du départ de cette ville d'un courier français, venu de Vilna chez l'ambassadeur de France a Constantinopole et envoyé par cet ambassadeur au quartier géneral de Napoleon: pour que je prenne les mesures nécessaires de le surveiller et méme l'inter cepter. Mais le Consul Kirico ayant expedié sa lettre par la poste ordi-

naire el après le départ du courrier français, le postillon expedié avec la poste n'est arrivé á Iassi que 24 heures après le passage par cette ville du dit courrier français et pour cette raison, aucune mesure n'a dû étre prise pour intercepter ce courrier.

Je me fais un devoir de donner cet avis à Votre Escellence et je la prie de le comuniquer à M. le Commandant en chez et amiral de Tchitchagoff dont le lieu de le résidance doit Vous être connu en prévenant son Exccellence que le dit courrier français a passé par Iassi hier au soir et qu'il est allé à Tzenovitz, pour se rendre chez Napoleon. Cet avis que je prie V. E. de donner à M. l'amiral peut-être très utile aux intérêts de notre gouvernement. J'ai l'honneur. *T. G. Bulat.*

Un pasagiu puțin cunoscut din Cronografia lui Psellos[1].

Răsfoind minunata ediție nouă a lucrării istoricului bizantin Mihail Psellos, dată de d. Emile Renauld, am întâlnit câteva capitole referitoare la noi. Ele de sigur vor fi fost cunoscute de istoricii noștri dar noi dorim, a le face cunoscute în cercuri cât mai largi. Este vorba, mai ales după afirmația d-lui Renauld, de Pecenegii cari au trecut pe la noi. Asupra acestora mai avem știri în analele lui Zonaras III, 667; Skylitzes, 809; Glycas 323 și Ana Comnen III, 89, dar nicăeri nu găsim un portret mai plin de viață și culoare ca la Psellos. Sunt câteva știri deci aci, mulțumită cărora aflăm informațiuni asupra perioadei atât de întunecate a existenței noastre naționale în jurul anului 1000, când pe tronul Byzanțului se afla împăratul Isaac Comneanu. Iată-le:

LXVII[2].

Expediția contra Misienilor (Pecenegii) cari au făcut incursie în imperiu, trecând Dunărea înghețată.

Onorând deci cu un astfel de succesor patriarhul defunct, împăratul,[3] după ce oprise încercările barbarilor din Orient—și a-

1. Collection byzantine, association G. Budé *Michel Psellos Chronographie ou Histoire d'un siècle de Byzance 976—1077* par Em. Renauld. Paris. Les Belles Lettres 1926—1928. 2 Vol.

2. Vol II p. 124—127.

3. Isaac Comneanu (1057—1059).

cestă fusese de sigur un lucru ușor pentru el porni cu toată armata sa contra barbarilor din Occident, aceia pe cari anticitatea îi numea Mysieni și care în urmă și-au schimbat numele cu acela cu care se deosebesc astăzi [1].

Aceste popoare, care locuesc tot ținutul pe care îl mărgnește Istru [2] către împeriul roman, părăsiră brusc țara lor și emigrară pe teritoriul nostru. Causa migrațiunii lor era națiunea Geților, vecinii lor de teritoriu, care jefuind și pustiind bunurile lor, îi constrânseră să schimbe țara. Astfel într'o zi când Istrul se găsea înghețat, folosind fluviul ca pe un uscat, ei trecură din țara lor în împeriul nostru, împunând teritoriului nostru toată sarcina națiunei lor, încapabili tot de odată de a se păstra liniștiți și de a hărțui vechi lor vecinii.

LXVIII.

Portretul acestui popor; armata lor, felul de luptă, moravurele lor barbare.

Or aceste popoare sunt mai mult ca ceilalți barbari greu de combătut și liniștiți prin arme, nefiind nici viguroși la trup, nici hotărîți la suflet. Ei nu au cuirase, ei nu se încalță cu cnemide, n'au capetele apărate de căști; fără vre un scut la brațul lor, nici scutul lungueț, cum erau, se spune scuturile argiene, nici scutul rotund: nici un fel de sabie la încingătoara lor, ei poartă numai săgeți lungi și suptiri în mâni și aceasta este singura lor armă defensivă. Ei nu sunt împărțiți în batalioane, și nu sunt conduși în războiu de nici o știință strategică, nu cunosc nici aranjeamentul de front, nici aripa dreaptă, nici stângă, și nu pun înainte palisade și nu știu să se încunjure cu șanț. Totul amestecat, în desordine, confundându-se unii cu alții și tari prin desăvărșitul lor dispreț de moarte ei scot strigăte asmuțite și prelungi și ast-

---

1. Psellos, am constatat în diferțe rânduri își facuse, ca să zicem așa, o lege din a nu arătă persoanele și popoarele după numele lor. Cheia acestei enigme este arătată de Zonaras, III, 671. Este vorba aci de Unguri și de Sciți, cari erau îngrobați atunci sub denumirea de Patzinaces (Pecenegi). Nota d-lui Renauld. p. 125.

2. Dunărea.

fel năvalesc asupra dușmanilor lor. Dacă ei îi resping, ca turnuri [1] se năpustesc peste aceștia, îi urmăresc de aproape, îi masacrează fără milă: dar dacă armata dușmană ține bine contra asaltului lor și dacă frontul strâns nu se rupe la lovitura cu barbarii, ei deasemenea, întorcând spatele, caută scăparea în fugă. Și nu fug în masă ci separat, unul aici, altul dincolo: unul aruncându-se într'un fluviu, scapă în not sau piere, înghițit de un vârtej, altul, intrând într'o pădure deasă dispare din privirile celor care-l urmaresc: un altul se scapă în alt chip. Dupăce toți s'au risipit astfel, fiecare în felul său, din nou ei aleargă în același loc, care dintr'un munte, care dintr'o râpă, care dintr'un fluvii, unul dintr'o parte, altul dintr'alta, pe neașteptate ei se adună.

Au nevoe să bea? Dacă întâlnesc ape de isvoare sau fluvii aci,ei se aruncă numai decât și încep a lipăi; dacă nu găsesc de loc oricare se dă jos de pe cal și-l junghie; din vinele deschise cu ferul el își potolește setea: și apoi, dupăce au tăiat pe cel mai gras dintre caii lor și au dat foc la lemnele pe care le au găsit, aci chiar ei încălzesc ușor membrele desfăcute în bucați ale calului și le devorează pline de sânge. După ce s'au refăcut astfel, intră repede în primele lor colibe și se tărăsc ca șerpi în colțurile profunde și în râpele prăpăstioase care le servese de apărători [2].

LXIX.

Necredința și cruzimea lor.

In general luat acest popor este de temut. Ei au un caracter prefăcut: nici un fel de prietenie nu-i stăpânește; chiar după ce au jurat pe victime, ei nu țin de loc jurămintele lor, căci fără a vorbi de Dumnezeu, ei nu se gândesc la nici-o divinitate: tot cea ce li se întâmplă este rezultatul întâmplării și cred că moartea este sfârșitul a tot.

Din cauza aceasta dânșii închee cu usurință pacea; dar trebuind să li se facă război ei violează imediat convențiunile lor.

---

1. Uermeu militär, arătând o formațiune specială *careul*, Nota d-l Em. Penault p. 126.

2. La acest portret plin de culoare și viață, comparați recile anale de Zonaras III, 671: Skylitzés 809: Glycas, 323; Ana Comnene III. 89099. Nota d-l Em. Renauld p. 126

Dacă sunt învinși în război, iată-i din nou că cer o a două prietenie: dacă sunt învingători în luptă ei masacrează un anumit număr de prizonieri: pentru ceilalți, ei formează un târg măreț și pun la licitație pe cei bogați, cu un preț ridict; dacă nu obțin acest preț îi omoară.

LXX.

Frica borbarilor la vederea armatei imperiale, fuga lor grăbită. Triumful lui Isaac, compromis de altfel în urma unei furtuni.

Hotărîndu-se să-i alunge departe de frontierele romane, împăratul Isaac plecă contra lor cu o armată puternică. El nu se îndreptă către inimicii resfirați ci el împinse armata sa contra părții celei mai puternice a trupelor lor greu de combătut și dificil de a o prinde: și apropiindu-se de ei el îl umplu de frică și prin el însuși cât și prin armata sa. In adevăr, în fața unui om pe care ei îl considerau ca purtătorul fulgerului, nu cutezară să-l privească în față și văzând armata acoperită de scuturile înatacabile, ei se resipiră. Pentru acest motiv atacând în grupe izolate și cu urlete sălbatece ei căzură supt armată noastre peste putință de a o sparge. Deci fiind neputincioși a prinde dușmanii lor în curse, precum și a se aranja în linie de bătae deschis, aceia cari anunțaseră inimicilor lor războiul pentru a treia zi, chiar în acea zi, lăsând aci corturile lor cu toți aceia, bătrâni și copii mici, cari nu aveau mijloc să fugă, ei se risipiră către regiunile greu de pătruns. Și când, conform regulelor războiului Imperatul înainta cu armata sa aranjată pentru luptă, ne mai văzând nici un barbar: el nu socoti folositor de a-i urmări, atât fiindcă se temea de grupurile de dușmanii ascunși cât și pentrucă ei fugiseră cu trei zile mai înainte: mulțumindu-se de a distruge corturile lor și de a lua toată prada găsită el se întorcea încărcat de trofee. Cu toate acestea împăratul nu avu o întoarcere scutită de rele. O furtună violentă izbucnind de o dată asupra armatei, el pierdu o mare parte din oamenii săi. Impăratul întră totuși în capitala, cu fruntea împodobită cu coroanele Victoriei.

T. G. B.

Documente din secolul al XV-lea

Comunicate de L. T. Boga.

I.

Suceava, 25 Aprilie 1420. *Alexandru Voevod, Domnul Moldovei, dărueşte boerului Vană vornicul satele Corniceştii, Miclăuşeştii, Loznova, Secărenii, Vornicenii, Dumeştii, Ţigăneştii, Răvreştii, Sadova şi Homiceştii.*

Suret de pe ispisocul vechiu pe sărbie de la Alexandru Voevod bătrânul, scris în Suceava din leat 6928 Aprilie 25.

Înştiinţare facem prin această carte a noastră tuturor cui vor căuta asupra ei, sau o vor auzi cetindusă pentru acest adevărat slugă şi credincios boeriul nostru Vană vornic, că slujind el cu dreaptă şi cu credincioasă slujbă celor de mai înainte de noi întru sfinţi odihniţilor părinţilor [1] noştrii, şi acmu iarăş cu dreaptă şi cu credincioasă slujbă, ne slujeşte şi noaoă. Drept aceaia văzând şi noi acea cu dreptate şi cu credinţă cătră noi slujbă, iată lam miluit cu osebită anoastră milă, şi iam dat în tara noastră a Moldovii, sate anume: Corniceştii, Mirlăuşeştii, Loznova, Secărenii, Vornicenii, Dumeştii, Ţigăneştii, Lăvreştii, Sadova şi Homiceştii, pentru că toate aceastea să-i fie lui de la voi uric cu tot venitul lor, şi fiilor lui, nepoţilor, strănepoţilor, preastrănepoţilor, şi la tot neamul lui cine isă va alege mai de aproape nestrămutat, nici odinioară în veacii veacilor. Iar hotarul acestor sate ce sânt pe Băcovăţ începănduse dela mânăstirea lui Varzar mearge [2] pedeasupra prisăcii lui Acibcu, şi pedeasupra Horodiştii, la vârful Lozovii la molul [3] lui Grâlanici, dela fântâna cea mică pân la cea mare, iar dela fântâna cea mare pedeasupra pâr la poiana

1. Procatohilor.
2. Ori deasupra numai.
3. Ori malul.

Târnavsca, dela poiana Căprienii, pe Molovatiile la Băcu dela lunca cea mică spre Porosăcii, iar dela Porosării, la ustiea Pituşcai, şi la siliştea lui Tigomir, iar dela siliştea lui Tigomir pedeasupra Homiceştilor, şi pedeasupra Sadovii, iar de acolea dela pedeasupra Sadovii la ustia Conilii, iar dela ustiea sau gura Conilii pedeasupra pân la mânăstirea lui Varzar. Spre aciasta pentru ca p- acest hotar săş facă aşezări dacă va putea să le facă, şi îi întărim lui hotarăle ceale vechi până unde s'au apucat din veac. Care spre aciasta iaste credinţa a mai sus numitei Domniei noastre Alexandru Voevod, şi credinţa a prea iubit fiului a Domniei meale Ilieş Voevod, şi credinţa a tuturor boerilor noştri a Moldovii a mari şi mici, spre mai mare tărie tuturor acestor de mai sus scrise am poruncit credincioasăi slugii noastre Isaiea vel logofăt să scrie şi către adevărată cartea noastră această pecetea noastră să leage.

Depe sărbie pe limba moldovenească sau tălmăcit la anul 1811 Dechemvre 20 Clucer Pavel Debriţ.

Dela Divanul Cnejiei Moldaviei.

Inaintea noastră sau făcut poslădmie ispisocului mai sus pomenit şi fiind întocma sau adeverit şi de către noi.

1812 Februarie 9.

Gherasim Episcop Romanului, Balş logofăt, Manolachi Dimachi vornic, Vasile Roset vornic, Neculai Stratilat hatman, Ioan Neculce vornic, Andronache Donici vornic, Hrisoverghi vornic.

Sau poslăduit de mine şi iaste întocma cu cel adevărat suret al ispisocului, cei tălmăcit de dumnealui clucer Pavăl Debriţ.

1812 Februarie 9.

Iordachi Borii sulger.

Dela Sărdaria Orheiului.

Aciastă copii fiind în tocma după condica sfintei mânăstiri Căprieni, ci esti încredinţată cu celi adevărati iscălituri a veliţilor boeri, sau încredinţat şi de noi.

1812 Februarie 28.

Constantin Sturza spatar.

II.

1429 fără lună şi zi. (Regestre).

„Boerii Sturzeşti s'au înfăţoşat, dumnialui vornicul Dimitrie Sturza din parte dumisale, cum şi din partea dumilor sale celora lalţi boeri Sturzeşti. Şi întrebându-să cu ce stăpânesc dumnialor satul Căşla Zamgiului, au scos *un ispisoc din anii 6937 a dom-*

nului Alecsandru voevod, întăritori lui Danu Ucleta pe șasă sate, din care trei le arată în obârșie Medvicăi, unde au fost Stepan vătămanul cu a sale cotunuri locuri de pustietate, și hotarul acelor trei sate loc de pustietate din obârșie Medvieăi să fie câta putea să-și sălășluiască trei sate din destul".

(Din cartea divanului cnejiei Moldovei dela 1812 aprilie 1, dată în prilejul cererii lui Costachi Ghica biv vel logof. de țara de gios, de a i-se recunoaște moșia Nebulavca de lângă Medviea, ținutul Hotinului).

III.

1432 fără lună și zi (Regeste).

„Cu ispisoc din 6940 dela bătrânul domnu Alexandru voevod, prin care au miluit pe Ivașcu Vladicicu i frații lui Petre și Iurașcu i Dancul și nepotul lor Mile cu aceste două sate pe Vilie anume Hodoracinții și Gvozdăuții, moșii întregi, după hotarăle lor în pregiur arătate în sămne.

(Extras din adresa divanului cnejiei Moldovei din 1809 septemvre 4, către exelențiea sa d. sfetnicul de taină sinator prepident divanurilor Moldovii i Valahii și cavaleriu Sărghii Sărghievici Coșnicov).

IV.

Fără an, lună și zi. *Alexandru Voevod, domn țării Moldovei întărește lui Vlad Adiș satele: Pătrauții la Suceava, Iurcenii și alte mai multe locuri pe Lăpușna.*

Suret de un ispisoc sărbesc dela Alexandru Vodă.

Facem știre tuturor cui să cade a ști pentru adevărata slugă și credincios boerul nostru dumnialui Vlad Adiș carile au slujit noao cu dreptate și cu credință. Pentru aceia văzându că-i drept și credincioasă slujba către noi, l-am miluit pre dânsul cu osebită milă anoastră și i-am dat și i-am întărit lui întru al nostru pământ al Moldovei satul anume Pătrăuții la Suceava ocolul din sus unde easte casa lui și pe din sus alt cot tij din Pătrăuți unde sânt muntenii și al treile cot tij di Pătrăuți unde au fost grecii din Dărmănești la fântână și ocolul Tisăcești unde au fost Toder Negruț șlana codrului loc de sat și pe Vălhouți la Glod unde au fost giude Iacăci și Glod Ciorbă tij pe Vălhouți și pe gura Dră-

sărovăi la fântână tij pe Valhouți și pe Borodance unde au fost Ciorba și pe Lăpușna.

Iurcenii și la o petră cruce și Săcărenii și Lepoveșna și fântâna epurelui tij pe Lăpușna și la fântâna lui Ilieș pe Lăpușna pe din gios de Iurceni și unde au fost Hrăste giude și pe din gios unde au fost Stăilă giude și unde au fost Jula giude și înpotriva peste deal dispre Volosa la fântână lângă lacul despre sat pe deasupra Lăpușnii la fântâna lui Gherman, acele ca să fie lui dela noi uric și cu tot vinitul lui și feciorilor lui, și nepoților și strănepoților lui și tot neamul lui ce să va alege mai aproape nerășuit neci odată în veci. Iar hotarul acelui sat de acelor fântâni să fii dispre toate părțăle după hotarăle vechi pe unde au îmblat de veci. Și despre aciasta iaste credința domnii meli de mai sus scris Alecsandru Voivod și credința a pre iubiți fiilor domnii meli Iliaș, Ștefan și Petru, credința totoror boerilor noștri a mari și mici, iar după anoastră viiață cine va fi domn țărăi și neamului nostru sau pe cine Dumnezău va alege a fi domn țărăi Moldovei să nu străce anoastră danii și întăritură, ce mai ales să de și să întăriască.

Și pentru mai mare tărie am poroncit credincios boeariului nostru d-lui Negoră logofăt să scrii și anoastră pecete să o lege cătră aciastă carte anoastră.

1780 Octomvre 30.
S'au tălmăcit de Gheorghii Evloghii dascal
Vasăle Gheni căpitan

Acestu suret ce s'au scos de Gheorghie Evloghie dascalul, la let 1780 octomvre 30 depe un ispisoc gospod· a lui Alecsandru Vodă, di let 7000[1] april 10 și s'au scos asămine depe cel scos de Evloghii și fiindu Iordachi cap. 184 iuni 11
Și eu am scrăs den covânt în covânt și am iscălit
Andrei diiac.

V.

1436 mai 4. (Regeste).

Perilipsis depe ispisocul Domnului Ilieș și Ștefan Voevod din let 6944 Mai în 4, în care scrii că au miluit pe Duma Uranii

---

1. Greșit citit.
și eu de față am iscălit că iaste întocma.

și pe fratisău Petri cu aceste moșii și loc din pustiu pi de ceea parte de Ichel, însă Cobâlca din fundu până în gură și Bezin din fundu până în gură și Samboala și Teleșău din fundu până în gură și Perisăcina iarăș din fundu până în gură, câte sate vor putea săși facă.

VI.

1440 septemvre 29. (Regeste).

Cartea lui Ilie și Ștefan Voevozi, dată pentru satul Hrițcova sau Cerlina mare.

(Pomenită în hotarnica satului Cerlina mare, făcută de Gheorghe părcălabul Hotinului la anul 1677 octomvre 20).

VII.

Suceava 1456 iunie 8. *Petru voevod, domn țării Moldovei, întărește feciorului lui Hotinschi moșiile femeii lui, nepoata lui Mihălaș, sate anume Șișcăuții, Zamcauții. Berestie, Gorodiște, Urmezina, Crainicăuții, Vișnevățu și Bovocouții.*

Suret depe ispisoc din vechi de pe sârbie dela Petru Voevod domn țării Moldovii, scris de Dobrul în Suceavă din let 6964 iunii 8.

Inștiințare facem prin aciasta carte anoastră tuturor cui o vor vidé sau o vor auză citindu-să, precum cum că noi pe acest adivărat și credincios boeriul nostru ficior lui Hotinschi ce ni-au slujit noao cu dreptate și cu credință, a cărue văzând noi ce cu dreptate și cu credință slujbă cătră noi, l-am miluit pre dânsul, cu osăbită a noastră milă, di i-am dat și i-am întărit lui moșiile fimeii lui, nepoata lui Mihălaș, sate anume Șișcăuții unde au fost casile lui Lisii pe Prut și Malinții și Șișcăuții unde-i Hodoriciu, și mai însus de aceste Zamcăuții și supt Hotin Berestie și Gorodiște, pe din gios Urmezina și Crainicăuții și Vișnivățu și pe graniță Boriscouții. Toate aceste de mai sus pomenite să-i fie lui uric, cu tot venitul lui, fiilor lui, fraților, nepoților, strănepoților, pre strănepoților și la tot niamul lui, cine i să va alege mai de aproape nestrămutat nici odinioară în veci. Iar hotarăle acestor de mai sus numite sate să fie după vechile lor hotară, până unde s'au apucat din vechi.

Aşijdere şi după un ispisoc ce s'au fost făcut mai înainte pe aceste sate, să nu aibă a mai face dezbatere, pentru că noi îl oborăm pe acela cu aciastă carte anoastră. Şi spre aciasta este credinţa a mai sus pomenitei domniei noastre Petru Voevod şi credinţa tuturor boerilor noştri a Moldaviei mari şi mici, iar după viaţa şi domnie noastră, pe cine dintru anoştri copii şi dintru anoştri următori mai aproape, Dumnezeu va alege în pământul nostru Moldova domn să fie, acela să nu strice uricul nostru, ce mai vărtos să i-l întăriască şi să-i împuterniciască, fiindcă i-am dat pentru a lui driaptă şi credincioasă slujbă. Şi spre mai m re tărie tuturor acestor de mai sus scrisă, am poroncit credincios boerului nostru Petru logofăt să scrie şi pecete noastră cătră aciastă carte anoastră să lege.

Cercetându-se tălmăcirea aciasta de mine şi posleduindu-se cu ispisocul cel vechiu din cuvânt în cuvânt şi fiind întocma îl adeverim.
Dos. trib. no. 289 Climer Pavel Deboţ 1810 iulii 16.

VIII.

Suceava 1470 noemvrie 26. *Ştefan V-evod domn ţării Moldovei, întăreşte lui Dumitru Budeci şi fratelui său Gheorghe Budeci, satul Mărzeşti din ţinutul Orheiului.*

Cu mila lui Dumnezău noi Ştefan Voevod domn ţării Moldaviei, neschimbat facim ştiut tuturor urmaşilor noştri cari vor vide sau citind vor auzi, că iată adivărata şi credincioasă slugile noastri boerul Dumitri Budeci şi fratile său Ghiorghie Budeci slujind noă cu dreptati şi cu credinţă, pentru aceia văzând noi alor dreptati şi credincioasa lor slujbă la noi, i-am iubit pre ei osăbit dela al nostră milă le-am dat şi le-am întărit noi lor întral nostru pământ al Moldovii, după alor dreptăţi de astăzi înainti cu un sat Mărzăştii ci esti în ţănutu Orheiului i undi sânt casili lor şi iazuri cari sânt întro parti cu pădure, livezi şi vii ci sânt pi vale ce de iar pi părăul ci vini de izvoară, este iaz şi este înpărţit între fraţii, partea lui Dumitru giumătati di sat şi cu tot vinitul esti des pre amiază zi, iară partea lui Ghiorghi Budeci este despre răsărit asăminea pe giumătati di sat şi cu tot vinitul aşăjdirea le-am făcut ci osăbire şi din cămp precum mai sus scriem. Şi este de la noi giruit la toţi şi tuturor în veci neclintită nici odinioară în veci lor copiilor lor, nepoţilor lor, strănepoţilor lor, şi la tot neamul lor care să vor afla mai de aproape. Iară hotarul satului Măr-

zăștii pi giumătati din satul Mărzăștii și acum la doi frați, și să fii și împregiur după vechile lor hotară, precum au fost din veci vecilor pe întreg satul Mărzăștii. Cu luari amintită, aciasta este credință mai sus scrisă Domnului Ștefan voevod și credința preiubiților boerilor noștri: credința boerului Stance și al fiului său, boeriu Moroz [1] părcălab, Bielelugrad, credința boerului Vlaicula și a fiiului său boeriu Duma staroste Hotinului, credința berului Goian părcălab Chilii și a fiului său, credința boerului Isail dvornicului și a fiului său, credința boerului Zbierea părcălab belogradscago, credința Albului părcălab dela Neamț, credința boerului Bulitea, credința boerului Petrachi săcomovicea, credința boerului Vâlco părcălab Chilii, credința boerului Tete novogradscoi, credința boerului Gangur Orheiscago credința boerului Cernat, credința boerului Ciocan [2], credința boerului Budici, credința boerului Ivașcu Urincovici, credința boerului Bădi spătar, credința boerului Iuga vistiernic, credința boerului Iuga postelnic, credința boerulni Negrila ciașnica, credința boerului Neculai stolnic, credința boeruiui Neaga comis și credința tuturor boerilor noștri al Moldovei a mari și mici. Iară după anoastră viață cine mai fi domni în pământul nostru pământul Moldovii, dintranoștri copii și de vor fi oricare vor fi pre acest neam, nimeni să nu-l smintească întru nemica în veci, dar încă să-i întăriască scrisorile cu dreptăți și credincioasă lor slujbă. Și pentru mai mare întăritură de celi mai sus scrisă, am poroncit al nostruia credincios boerului nostru Toma, di au scris și a noastră pecete petrecută pe această anoastră filă. Am scris Stețco diac în Suceava în anul 6978 noemvrie luna 26 zile.

S'au tălmăcit de Luca ieromonahul la Suceava

IX.

1475 Septembre 25. (Regeste).

Ispisoc dat de domnul țării Moldovei Ștefan voevod în anul 6983 septemvrie 25 zile pentru satul Mereni.

(Pomenit în cererea răzeșilor din satul Mereni, partea de sus Luca Grigorie Ciorăscu, Grigorie Arhip Grosu, mazilii Gheorghii Grosu, Vasile Ionașcu, Feodor Tabacar, Feodor Nestor, Zaharii Nuță și alții, adresată Tribunalului civil al Basarabiei).

1. Mărza.
2. Ciocârlie.

X.

Suceava 1479 august 11. *Ştefan voevod, domn ţării Moldovei, întăreşte Anuşcăi şi Mariei pe fetele lui Camariu satele Grozeştii şi Maneştii.*

Милостїю Божїею мы Стефан воевода господаръ земли молдавскои, знаменито чиним ис сим листомъ нашим въсѣм кто на нем ꙋзрит или єго чтꙋчи ꙋслишит, ѡже тота истина Анꙋшка и Марїе дъщери Камариневи жаловали єсми их ѡсобною нашеи милостоїю и дали и потвирдили єсми им [1]) нашем земли молдавскои правое их ѡтнинꙋ ѡтнина ѡца их Камарина села наимѣ [2]) и Гретїещїи и Мънещїи да єст ѡт нас ꙋрик и съ въсем до им и дѣтим их и ꙋнꙋчатом их и прѣꙋнꙋчатом их и прѣщꙋрѣтом их и въсемꙋ родꙋ их кто сѣ им изберет наї ближнїм непорꙋтечо николи же на вѣки а хотаръ тим селам єст го старомꙋ хотарю ѡт ꙋсих сторонъ кꙋда из вѣка ѡживали. а на то єст вѣра нашего господства више писанаго мы Стефана воевода и вѣра прѣ възлюблена дѣти наших Алеѯандра и Богдана влада. и вѣра болѣр наших вѣра пана Ваанкꙋла пръкалаба, в. п. Збеари, в. п Юги, в. п. Хран дворника, в. п. Дꙋма и в. п. Хърмана пръкълабове келенскии, в. п. Шандри портарѣ сꙋчавского, в. п. Дажбога пръкалаба немецкаго, в. п. Драгоша пръкълаба новоградскгого, в. п. Костѣ спатарѣ, в. п. Кираколѣ вистꙗрника, в. п. Ѧцка, хꙋдича, в. п. Щефꙋла хотинского, в. п. Германа постелника, в. п. Іѡан чашника, в. п. Петра столника, в. н. Грози комиса, и вѣра ꙋсих боѣръ наших молдавских великих и шалих, а по нашем животѣ кто бꙋдет господаръ нашеи земли ѡт дѣтии наших или ѡт нашег родꙋ, или пак бꙋди кого Богъ извереть господарем вити нашеи земли молдавскои, тоть що би не порꙋшил нашего даанїе и потвръжденїе аан що би им ꙋтвердилъ и ꙋкрѣпилъ, занꙋже єсми им

дали и ѹтвердили [3]) им права ѡтнина. а на болше крѣпостъ потвержденїе белѣли єсми нашемѹ вѣрномѹ панѹ Тъѹтѹлѹ логофетѹ писати и нашѹ печать завѣсити ксемѹ листѹ нашемѹ.

Пис ѹ Сѹчавѣ в лѣто ҂ѕм҃пз авг а҃і

Original pergament. Pecetea, atârnată cu mătase roşie. Se află în păstrare la Direcţiunea regională a Arhivelor Statului din Chişinău.

Traducere.

Cu mila lui Dumnezeu noi Ştefan Voevod, Domn ţării Moldovii, înştiinţare facem cu aciastă carte a noastră tuturor celor ce vor căuta la dânsa, sau o vor auzi citindusă, iată adevărata pre Anuşca şi Mariea fetele lui Camarin le-am miluit cu anoastră osebită milă şi le am dat şi le-am întărit lor dela noi Moldovii ocina lor dreaptă, ocină dela tatăl lor Camarin, satele anume şi Grozeştii şi Maneştii, să le fie lor ocină şi cu tot venitul, lor şi copiilor lor şi nepoţilor lor şi strănepoţilor lor şi răstrănepoţilor lor şi la tot neamul lor ce li se va alege mai de aproape, nestricat niciodinioară în veci. Iar hotarele acelor sate să fie după vechile hotare, din toate părţile unde au umblat din veac. Şi la aceasta este credinţa Domniei mele mai sus scris, noi Ştefan Voevod şi credinţa mea iubiţilor noştrii fii Alexandru şi Bogdan Vlad şi credinţa boerilor noştrii, cr. b. Vlaicul părcălabul, cr. b. Zbeari cr. b. Iuga, cr. b. Hran dvornicul, cr. b. Duma şi cr. b. Hârman, părcălabi ai Cetăţii Albe, cr. b. Şandru portarul Sucevii, cr. b. Dajbog părcălab al Neamţului, Neaga, cr. b. Gangur, cr. b. Ivăşcu, cr. b. Macsia, părcălabii Chiliei, cr. b. Şandru portarul Sucevii, cr. b. Dajbog pârcălabul Cetăţii-nouă, cr. b. Costea spătarul, cr. b. Chiracolea vistiernicul cr. b. Iaţcu Hudrei, cr. b. Şteful dela Hotin, cr. b. Gherman postelnicul, cr. b. Ioan paharnicul, cr. b. Petre stolnicul, cr. b. Grozea comisul, şi credinţa tuturor boerilor noştri moldoveni mari şi mici. Iar după anoastră viaţă, cine va fi Domn ţării noastre, din copiii noştri, sau din neamul nostru, sau pe cine Dumnezeu va alege a fi Domn ţării noastre Moldovii, acela să nu strice dania şi întăritura noastră, ci mai vârtos să o

întăriască, căci le-am dat și le-am întărit a lor dreaptă ocină. Iar pentru mai mare tărie și putere am poruncit, credinciosului nostru boer pan Tăutul logofătul, să scrie și pecetea noastră să o atârne la această carte anoastră.

Scris la Suceava în anul 6987 august 11.

XI.

1488 ianuarie 9 (Regeste)

„Suret depe o hotarnică veche a domnului Ștefan vodă din let 6997 ghenarie 9, scris suretul de Simeon uricariu și încredințat și de Evgloghie tălmăcitoriu că este adevărat tălmăcit, în care scrie că hotaru satului acestuia (Petricanilor) să începe din potriva locului din dealu despre Lăpușna, și merge la fântâna mare despre târgul Lăpușna, care merge la ruptura din sus, și merge margine în sus fața Lăpușnii, și tot margine fața Lăpușnii, până ce hotărăște cu Dragomireștii și cu Bujorul și de acolo să întoarce fața Bujorului în giosu din vale de movila Petricăi hotar, și de acolo merge tot fața Bujorului în potriva rupturii Bujorului, într'o buză de pise este hotar, și de acolo taie piste deal de la Soci și muchie dialului din deal de Soci este hotar, și merge drept în movila lui Fulger, și merge dialul în gios unde este hotar Bujorului, și lovește în coastile Bobiecenilor, și Dobicenii trec tot dialul în gios până în potriva hotarului din gios de lac, este hotar în potriva hotarului din dialu, și atâta este hotaru Petricanilor înpregiur".

(Extras din hotarnica Petricanilor, ținutul Lăpușnii. dela 1791 Dechembvre 21).

XII.

1494 martie 2. (Regeste)

„Ispisoc de moșie Zernești din lot 7002 martie 2 (1494) de la răposatul domn Ștefan Voevod prin care să dovidește că au cumpărat-o cu 30 zloți tătărăști, feciorii Barbului Burcei Andrica, Petre și Costin".

Pomenit în spița de neam a moșiei Cotul Paicul, din ținutul Chighiciului—alcătuită lei 1759 mai 4 zile)

XIII.

Vaslui 1495 ianuarie 24. *Ștefan Voevod, domn țării Moldovei întărește împărțeala între Magda, fata Mitului, feciorul lui Cavano și mai multe rude ale ei a satelor Todirenii, Ciudeștii, Brezăștii, Zaharna pe Nistru și Horodiștea.*

Suret de pi ispisocu vechi sărbesc dela Ștefan Voevod domn țării Moldoviei, scris de Șendrea Cărgă în Vaslui, la let 7003 ghenari 24 care ispisoc fiind rupt în patru bucăți și ștersu precum să vedi, diabe s'au putut alegi acesti cuvinte, cari mai gios sânt scrisă.

Înștiințare facem prin aciastă carte a noastră tuturor cui vor căuta asupra ei, sau vor auzi cetindu-să. Pentru aciastă adivărată Magda fata Mihului fecioru lui Cananov fratile dumisali Negrila (lipsă) și credinciosul d-lui Costea fratele dumisali a lui Toader a pisariului nostru, ficioru (lipsă) nepoți a lui Drăgușan, ficiorul (lipsă) nepotul Negulăi și rudile lor Ioan și surorile lui (lipsă) feciorul (lipsă) Iancușăn, așijdirea Fedru și sora lui Mariea (lipsă) toți nepoții lui Sima Rugină (lipsă) Nastasiea nepoata Marinei, că de nimeni nesăliți nici asupriți ci de a lor bună voe și-au împărțit între dânșii dinaintea noastră și dinaintea tuturor boerilor noștri a mari și mici satul de slujire de la moșul domnii meli (lipsă) voevod anume Todirenii (lipsă câtiva cuvinte) pi Bărlad unde au fost Iacuș Mitui (lipsă) și satu Lindeștii pe Bărlad și Brezăștii pe Bârlad si pe Nestru în gura Zăharnei, satu anume Zăharna (lipsă) și satul (lipsă) unde au fost Zlatariul vatămanul și satul Horodiștea (lipsă) în gura (lipsă) unde au fost Jaza vătămanul. Deci și noi văzând a lor de bună voe împărțăli ce și-au înpărțit ei între dânșii de bună voe, voi așijderea și dela noi le-am dat și le-am întărit lor mai susăle numite sate (lipsă) și satu Ircoviței. Și spre aceasta esti credința domnii meli de mai sus numit noi Ștefan Voevod și credința tuturor boerilor noștri a Moldovii a mari și mici. Și spre mai mare tărie și întăritură tuturor acelor de mai sus scrisă, am poroncit credinciosului boeriului nostru dumnealui Tăutu logofăt să scrie și pecetea noastră să o legi cătră aciastă adivărată carte anoastră.

Din limbă sărbească s'au tălmăcit di Costantin Diiac pitar, în Eși 1809 iuni 25.

S'uu scos întocmai de pi tălmăcire gubernschi reghistrator Feodor Zatic.

Giudicătoriea politicească a Oblastii Basarabiei. Pentrucă copiia aciasta scoasă depe tălmăcirea în limba moldovenească a ispisocului sărbesc dila Ştefan Voevod după posleduire, aflându-să întocmai cu aceiaş, s'au încredinţat di cătră aciastă giudicătorie cu iscălitura unui cilen, a presudstoci şi punirea peceţii împărăteşti.

In Chişinău anul 1824 luna mart 24 zile

Sovetnic Pavăl Măcărescu

(L. P.) Secretari Barbu

(Condica de documente a familiei Roşca—fila 73 Arh. St. Chiş.)

XIV.

Suceava 1495 martie 13 [1]. *Ştefan Voevod domn ţării moldovei, întăreşte lui Cozma Păşco şi fratelui său Mihul şi surorii sale Nasta, feciorii lui Hodco Păşcan satele Păşcanii pe Ichel, seliştea de sub Poroseci.*

Cu mila lui Dumnezeu noi Ştefan Voivod domn ţării Moldovii, facem ştire cu această carte anoastră tuturor cui o vor vedea sau o vor auzi citindu-să. Iată această adevărată slugă anoastră Cozma Păşco şi fratele lui Mihul şi sora lor Nasta feciorii lui Hodco Paşcan, i-am miluit pe ei cu anoastră osebită milă şi le-am dat şi întărit lor în pământul nostru în Moldova a lor dreaptă ocină satele anume Păşcanii pe Ichel partea de jos (cuvinte şterse) cu heleşteu la fântână ce este puţin mai sus de sat în acelaş hotar şi o seliste sub Poroseci unde este între drumuri la fântână şi prisaca (cuvinte şterse) să fie şi dela noi uric şi cu tot venitul lor şi copiilor lor şi nepoţilor lor şi strănepoţilor lor (cuvinte şterse) şi la tot neamul, care li se va alege mai de aproape neclătit nici odată în veci, iar hotarul acelui mai sus scris sat (cuvinte şterse) să le fie lor pe unde au hotărît pan Mohila paharnic şi cu megiaşii şi după vechiul hotar unde din veac au fost. Iar la aceasta este credinţa (cuvinte şterse) sus scrisul noi Ştefan Voevod, credinţa preaiubiţilor fii ai domniei mele Alexandru şi Bogdan Vlad, şi credinţa boerilor noştri. credinţa boerului (cuvinte şterse) părcălab, credinţa boerului Boldur vornic, credinţa boerului Hrăman, credinţa boerului Ştefui, credinţa boe-

1. Copie ruaească după cel slavonensc.

vânzare şi plată deplin, încă am dat şi am întărit şi noi slugilor noastre Duma [2] pe scrisorile lui din fund ce încungiură Lopatna până în gura Lopătnii unde cade în Benzin în iazu Iuzna, ca să le fie dela noi uric cu tot venitul lor şi a copiilor lor, şi a nepoţilor şi strănepoţilor şi la tot neamul lor ce să va alege deaproape nestrămutat nici odinioară în veci din hotar [1] valea Lopatna până în gura Lopatnii unde cade în Bezin un iaz şi se începe din gura Lopătnii şi merge pe Bezin valea până la stâlp [2] la vârful dealului la un stejar şi de acolo drept pedeasupra dealului pela locul ci să numeşte Rota, şi de acolo pe acel drum toată Lopatna până deasupra dealului la [1] şi de unde întâi s'au început, acesta este tot hotarul aceştii sălişte şi spre aciasta este credinţa însuşi Domnii mele şi credinţa boerilor Domnii mele.

La 1820 dcchembre 8 sau văzut aciastă copie cu original ispisoc şters şi putred la comisia hotărăturilor ţinutulul Orheiu şi ca să nu să schimbe sau însămnat. Cilen Timuş.

După ispisocul acela foarte rupt şi putred dipi cât s'au putut cunoaşte s'au tălmăcit dipi sârbii pe limba moldoveniască şi l-am adeverit. Căpit. Gavril Cosovschii biv tălmăciu de divan Moldaviei.

Cercetândusă aciastă copie şi de mine cu cel adevărat ispisoc sărbăsc şi fiind întocma am adeverit Anul 1813 luna Mai 27 în Chişinău.

Forma inginer.

XVI.

Fără an şi lună. (Regeste).

„Un hrisov dela Ştefan Vodă bătrânul întru care arată anumi şi scrii pe satul Raşcovul şi Onutul de gios ce-i zăc acum şi Balamutiţa şi satul Maliniţi şi alti moşii".

(Extras din mărturia mai multor mari boeri din anul 1775 august 16).

XXII.

Hârlău 1495 iunie 2. *Ştefan voevod, domn ţării Moldovei întăreşte lui Ivanco Repede jumătate de sat în Movilă unde drumul Horjii, în Bujor despre Narnova.*

Милостїю Божїею мы Стефан воевода господаръ земли молдавскои знаменито чиним ис сим нашим листом въсѧм кто нань възрит или єго чтꙋчи оуслышит ѡже тот исті-

2. Lipsă mult. 1. Lipsă.

нїи наш слꙋга Иванко Ръпеде жаловали єсмы иго особною нашом милостию дали и потвръдили єсмы ємꙋ ѡт нас и оу нашеи земли оу молдавскои єго правою ѡтнинꙋ и въкꙋпленїе свое ниспривилїе кꙋпежное що ѡн имал ѡт дѣда господствами Стефана воеводї полнвина село ꙋ могилꙋ где ꙋпадает пꙋт Хоржин оу Бꙋжор част ѡт къ Нърновѣ що ѡн быль кꙋпил ѡт Драгана Армаша, како да єст ємꙋ и ѡт нас оурик и съ въсем доходом ємꙋ и дѣтї єго и внꙋчатом єго и преоунꙋчатом и прѣщꙋрѣтом и всемꙋ родꙋ єго кто сѣ ємꙋ изберет наи ближнїи непорꙋшено николиже на вѣки. а хотар тои половини село оу ногилꙋ где ꙋпадает пꙋт хоржин оу Божѡр части ѡт Нърновѣ да єст ѡт оусего хотара половина и по старомꙋ хотарꙋ го кꙋда из вѣка ѡживали а нато єсть вѣра нашего господства выше писаннаго мы Стефана воеводї и вѣра крѣвъзлюбленнаго брата господства ми Петра. и вѣра боꙗр наших. вѣра пана Исака. в. п. Петра дворника. в п. Негрила. в. п. Гринковича. и пана Шалабы хотинскых. в. п. Косте. и пана Кондри немецкых. в. п. Петрика и пана Тоадера паркалабове новоградскых. в. п. Лꙋка Арбꙋре постарѣ сꙋчавского. в. п. Храна спатарѣ. в. п. Єремїа вистерника. в. п. Шарпе постелника. в. п. Сакꙋꙗна чашника. в. п. Стръчи столника. в. п. Къцелѣна комиса. и вѣра въсѣх боꙗр наших молдавскых великых и малых. а по нашем животѣ [1] ѡт дѣтеи наших или от нашего рода [1] кого Богъ изберет господарем бить нашеи молдавскои [2] крѣпость и потвърждение томꙋ. въсемꙋ выше писанномꙋ велели єсми нашемꙋ вѣрномоу панꙋ Тотрꙋшанꙋ логофетꙋ писати и нашꙋ печать завѣсити ксемꙋ нашемꙋ листоу. Писа Маржиремалаев оу Хрълѡв влѣто зл їоунїи и҃.

(Original pergament, şnur roşu—pecetia lipsă. Pe verso Ştefan Voevod din let 7003 iunie 2 pe giumătatea de sat în Movilă unde cade drumul Horjii în Bujor despre Nărnova).

1. Loc deteriorat în original.
2. Două rânduri deteriorate în original.

Traducere.

Cu mila lui Dumnezeu noi Ştefan Voevod domn ţării Moldovii, facem ştire cu această carte anoastră, tuturor celor ce o vor vedea sau o vor auzi cetindu-să. Iată pe adevărata noastră slugă Ivanco Reapede l-am miluit pe el şi cu anoastră deosebită milă i-am dat şi i-am întărit dela noi în ţara noastră a Moldovei a lui dreaptă ocină şi cumpărătura sa şi urie de cumpărare ce a avut dela bunicul domniei mele Ştefan Voevod, jumătate de sat la Moghila unde cade drumul Horjii la Bujor, partea din spre Năinova ce a cumpărat dela Drăgan armaşul, ca să-i fie şi dela noi uric şi cu tot venitul lui şi copiilor lui, nepoţilor lui şi strănepoţilor lui şi răstrănepoţilor lui şi la tot neamul său ce i-se va alege mai de aproape şi nestricat nici odată în veci. Iar hotarul acelui jumătate sat la Moghila, unde cade drumul Horjii la Bujor parte din spre Nărnova să fie din tot hotarul, jumătate şi după vechiul hotar pe unde din veci au fost. Iar pentru aceasta este credinţa domnii mele mai sus scris noi Ştefan Voevod şi credinţa prea iubitului frate al domniei mele Petre şi credinţa boerilor noştrii: cr. b. Isac, cr. b. Petru dvornicul, cr. b. Negrilă, cr. b. Grincovici şi cr. b. Talabă ai Hotinului, cr. b, Coste şi cr. b. Condre ai Neamţului, cr. b. Petrica cr. b. Toader părcălabi ai Cetăţii Nouă, cr. b. Luca Arbore portarul Sucevei, cr. b. Hran spătarul, cr, b. Eremia vistiernicul, cr. b. Şarpe postelnicul, cr. b. Sacuian paharnicul, cr. b. Stărcea stolnicul, cr. b. Căţelean comisul şi credinţa tuturor boerilor noştrii moldoveneşti mari şi mici. Iar după viaţa noastră [1] din copiii noştri sau din neamul nostru [1] pe cine Dumnezeu va alege a fi domn ţării noastre Moldovei [2] putere şi întăritură tot ce mai sus scrie am poruncit credinciosului nostru boer Totruşanu logofătul să scrie şi pecetea noastră să o lege la această carte anoastră. Scris a Marjire Malai în Hărlău la anul 7003 iunie 2.

(Arhivele Statului—Chişinău).

---

1. Loc deteriorat în original.
2. Două rânduri deteriorate în original.

7) Biserica veche a M-rii Hârbovăț (Orhei)

Stilul moldovenesc a fost complicat cu adause rusesti.

Documente din secolul al XVIII-lea

Comunicate de C. N. Tomescu.

Un diacon e trimis spre a se pregăti pentru preoție.

Iacov, cu mila lui Dumnezeu Arhiepiscop și Mitropolit Moldaviei.

† Viind înaintea noastră acest de Dumnezeu temători bărbat anumi Pavel din sat Hărceștii, ținutul Iașului, cu multă cucernicie au cerut darul diaconiei, pre carele după căzuta cercetare ce i s'au făcut și după încredințare, din mărturie duhovnicescului său părinte chir Inochentie eclisiarh Mitropolii, aflându-l vrednic l-am povelit învrednicindu l întâi stepenii citețului și a ipodiaconului, pe urmă l-am hirotonosit diacon desăvârșit. Pentru aceia iată că-l și rânduim la molitfa ta, preote Ioane, din sat Dumbrăvița, că să-l pui să slujască la biserică toate cele ce se cuvin diaconiei, adecă toate tainele bisericești cu mare privighere și luare aminte, după hotărîrea canoanelor. Lângă aceste să-l pui să învețe proscomidie de rost, ecteniile de sară și de dimineață, cum și toate tipicele a leturghiei și a molitvenicului, asemene și la cuviincioasă citire să să silească cu tot deadinsul. Iar mai ales apostolul și evangheile să le citească curat și cu toată înțelegerea, că să nu fie de scandală norodului. Să se deprindă încă a se purta cu bună rânduială și în biserică la vremea slujirii, la cădit și la toate lucrările cele diaconești. Deci dânduță-l noi pe acest diiacon nou în samă învățăturii molitfei tale, îți punem și vade ca toate aceste de sus arătate să le învețe deplin pân în trei luni de zile, precum îl și cerem dela molitfa ta desăvârșit învățat, carile învățând bine toate aceste și viind la noi să va hirotonisi și desăvârșit preot.

1797 Martie 22

Iacob Mitropolit Moldovii

1) In prezent în jud. Bălți.

(Arhivele Statului Chișinău.)

Carte de blestem în folosul a trei boeri pentru moşii din Basarabia.

Iacov, cu mila lui Dumnezeu Arhiepiscop şi Mitropolit Moldaviei.

† Facem ştire prin această carte de blăstăm precum ne-au arătat pitarul Costache Pătraşcu, postelnic Grigoraş Hermezăul şi cluceriul Ioniţă Gane, ginerii lui Radul Botian, pentru nişte moşii ce au la ţinutul Sorocăi şi al Orheiului, care moşii li-au tras cu înpărţală socrul lor, Radul Botian di pe moşul său Miron logofăt şi fiindcă să împresoară de către unii şi alţii şi neputând într'alt chip ca să le afle la ce loc sănt şi cum să numesc. Spre descoperire dreptăţii şi adevărului au cerşut dela noi această carte de blăstăm asupra acelora ori carii vor fi ştiind pentru aceste moşii unde să află şi cum să chiamă şi de cine s'au stăpănit din vechi şi pe unde sănt vechile hotară şi alte sămne despărţitoare cum şi asupra Radului Bogdan. De nu va arăta după dreaptă ştiinţa lui ci lăcomindu-să la strâmbătate cu nedreptate, de vor tăgui (sic) sau vor mărturisi strâmbu, unii ca aceia să fie blăstămaţi de Domnul Dumnezău şi de precurata a sa Maică, de slăviţii 12 apostoli şi de 318 sfinţi părinţi de la soborul Nicheii. In viaţa lor procopsală să nu vază, ostenelile şi sudorile lor să fie spre perzare. Herul, pietrile să putreziască şi să să răsipiască, iar trupurile lor după moarte să ste întregi şi nedezlegate şi de către arhieriea noastră încă să fie blăstămaţi. iar de vor mărturisi adevărul, să fie ertaţi şi blagosloviţi. Amin.

1793 Sept. 23.

Iacov Mitropolit Moldavii.

(Arhivele Statului Chişinău).

Dări de seamă.

Unirea Basarabiei, studiu şi documente, de Şt. Ciobanu, Bucureşti, 1929, în 314 pag. octav.

In momente de cumpănă, provincia noastră reintră în făgaşul naţiei romîne. Cine a adus-o aici? S'a zis că datorită iniţiativei soldaţilor moldoveni, „cari aparţineau unităţilor ruseşti ce operau

pe frontul din Bucovina și Moldova"; ideea lor națională a trecut apoi la intelectualii moldoveni, creind un partid național și Sfatul Țării. Ajutor au dat și studenții din Chiev, influențați de prizonieri ardeleni și bucovineni în lagăr rusesc, cît și unii frați refugiați în Basarabia. S'a mai afirmat că tot soldații moldoveni au pus temelie, dar mînați de „libertățile proclamate de revoluția rusească", în deosebi la Odesa, iar în haosul și anarhia deslănțuită în Rusia întreagă, se cheamă armata romînă, care asigură libera mișcare a elementelor naționale basarabene. Alt autor crede că factorii principali ai ideei Unirii au fost studenții moldoveni, aflați în 1917 la Chiev sub influența prizonierilor ardeleni și bucovineni. In fine, că apostolatul național în Basarabia l-a desfășurat un grup de ardeleni, sau că ideia națională s'a născut din „ideia slujirii poporului", venită din mediul intelectual rusesc și faptul Unirii este „al înțelepciunii istorice".

Autorul însă nu se oprește la nici una din părerile și teoriile acestea, „puțin întemeiate, uneori chiar imaginative". Unirea Basarabiei nu seamănă cu a celorlalte provincii surori, pregătită sufletește și chiar cuprinsă în prevederi de tratate de alianță. Frămîntările basarabene deacum 12 ani își au origina „în mișcarea revoluționară din Rusia, în sforțările popoarelor din imperiul țarist de a se descătușa, de a se elibera de sub jugul nedreptăților". Prin revoluție, care capătă curînd colorit național, Unirea s'a produs fatal.

Ba mai mult, revoluția în Basarabia a venit impusă de cursul marei răzvrătiri rusești, de-acolo vin ecouri de libertate, de armată provincială, autodeterminare, despărțirea de Rusia și deci și de Unire națională.

Soarta basarabenilor e întrucîtva comună cu a celorlalte 106 popoare. Asupra tuturor s'a'ntins procesul lent al desnaționalizării, cu multă iscusință, al stîrpirei culturei sufletești neruse. Cîte reacțiuni nu s'au produs între popoarele din occidentul imperiului! Pentru unele s'au decretat privilegii și autonomie, dar nefiind nici ele înfăptuite, apare pleiada de revoluționari, pribegi, cari au scuturat apoi din temelii țara pestriță rusească. Basarabia, din primii ani după răpire ș'a înstrăinat fiii ei, cari preferau „ocîrmuirea turcească grea". Numeroși intelectuali trec Prutul, purtînd în sufletele lor „idealul desrobirii poporului romînesc". In centrul mișcării

ucrainene, Chiev, sau la Dorpat, se influenţează şi tinerii moldoveni de ideologia revoluţionară; poporul de jos, prin instinct, îşi păstrează făptura naţională. Revoluţia din 1905 dă preludiul tragediei ruseşti. Şi aici se cere introducerea limbii naţionale moldoveneşti în şcoli, o fac boierii, preoţii, învăţătorii. Apar ziare cu ideea şi de autonomie provincială „pe temeiul drepturilor şi ale principiilor ce au fost hărăzite la alipirea ei către imperiul rus", şi se naşte un partid naţional-democrat. Oligarhia ţaristă înnăbuşe mişcarea, dar ideea rămîne şi clocoteşte în suflete.

In marele război ea se îmbracă în forma „defetismului" Rusiei, o propagă intelectualii din spatele frontului şi prinde şi la Chişinău.

Poloniei i se acordă drepturi la viaţă nouă, le aşteaptă şi alte popoare, şi le cer cînd răsare revoluţia. Ideea federalizării se schimbă în autodeterminare politică, în autonomie. Vin congrese pretutindeni, obşteşti şi militare, cu directori şi secretariate naţionale. Pînă şi săracii şi înnapoiaţii Beloruşi îşi reclamă viaţă liberă, deşi îs înrudiţi prin limbă şi trecut cu Rusii. Apele revoluţiei cu stările ei noi năpădesc şi peste Nistru; ele acoperă mai bine pe Moldovenii cu înnalte calităţi etnice, cu cultură, limbă şi tradiţii deosebite. O revoluţie acefală însă, fără conducători, ci colectivă, a masselor, cari aruncă silit la suprafaţă fruntaşi, după cum valurile din largul mării, lovindu-se şi frămîntîndu-se violent între ele şi pînăla mal, îşi suprapun corpuri din adîncul apelor. Atmosfera depe front ca şi cea din sate duce la o sete de ceva nou. Guvernul provizoriu e acceptat îndată. O adunare întemeietoare—constituanta rusă va fi arena luptei pentru slobozenii. Moldovenii se strigă unul pe altul în vijelia aceasta, să-şi strîngă rîndurile. Reapare partidul naţional moldovenesc, cu program ca şi aiurea. Afară de cererile din trecut, ideologii mai cer armată cu limbă naţională, colonizările cu Ruşi să înceteze, iar fraţilor transnistrieni „să li se chezăşuiască" drepturi identice.

Nu s'au atins chestiuni de ordin social decît vag, ca şi în celelalte provincii ruseşti. Mulţimea începe a'şi însuşi ideea de stăpînirea pămîntului, de a trăi liber, de a vorbi limba maternă în biserică, şcoală şi administraţie, iar străinii să nu o împiedice. Presa rusească şi unii intelectuali ruşi agită împotriva autonomiei,

Moldovenii apărîndu-și și pe viitor legătura strînsă cu Rusia, tovărășească.

După exemplele altor popoare, se organizează și sovietele „deputaților ofițeri și soldați moldoveni“ și un comitet central al lor la Chișinău. Ideea națională acum se întărește. E și o gravitare spre frații de peste Prut, «strănepoți de ai lui Traian». In locul romantismului național vine faza organizării moldovenești, realismul național. „Pentru ocîrmuirea Basarabiei în cel mai scurt timp să se alcătuiască Sfatul Țării“ a hotărît congresul a peste 500 delegați „din toate părțile armatei rusești“, care proclamă și autonomia provinciei, cum făcuseră Ucrainenii în Septembrie, ca și Finlanda și Letonia, urmate de Latvia; „Sfatul Țării” apoi proclamă republica democratică moldovenească. Autorul observă că ideile de așezare revoluționară vin cu întîrziere în Basarabia, poate și datorită unei dependențe locale față de marea mișcare rusă și spiritului tradiționalist al moldovanului; iar limbajul și conținutul unui act revoluționar „nu se deosebește de actele similare ale republicilor“ rusești. Pentru aplicarea dispozițiilor Sfatului Țării era nevoie de o forță armată, mai ales că bolșevicii se concentrară în Chișinău

Se cheamă armata romînă ca „o necesitate a vremii“, iar nu ca să cucerească Basarabia sau să înfăptuiască Unirea. „Este o mare eroare de a crede acest lucru. Armata romînă n'a introdus un regim de dictatură militară... ea a fost un musafir... introduce liniștea în Basarabia, care era necesară, ca ideia revoluționară să ajungă la finalul ei logic“, să graviteze spre Romînia, de a cărei soartă a fost legată de veacuri Basarabia, „o țară de aceiaș limbă, de aceleași tradiții culturale, ruptă printr'un act de silnicie din trupul romînismului, o țară care și geograficește face un tot cu țara romînească“.

Studiul d-lui Șt. Ciobanu e meritoriu, insuflat fiind de obiectivitate și urmând tema consecvent și documentat.

Urmează anexe bogate, unele publicate, altele inedite.

* * *

Autonomia Basarabiei de Alex. Boldur, Chișinău 1929, în 108 pag., octav.

Pentru răstimpul 1812—1828 provincia a avut administrație

autonomă. Un regulament provizoriu din 1812 subordona pe guvernatorul civil comandantului armatei de Dunăre. Cu prilejul unui control în primul an, Sturza e găsit fără experiență, bătrân și slab de caracter, iar guvernul local „prea moale , deoarece ispravnicii moldoveni sunt totul și ei au ca legi obiceiurile pământului, porunci de ale lui Justinian, pe care le știe numai funcționarul—nomikos. Sub Harting se deschide lupta cu boerimea băștinașă, care vede cum moldovenii se înnecă în valurile, ce vin din întunerecul cel adânc, și care tinde a suprima obiceiurile locale. Boerii roagă pe mitropolitul Gavriil să arate la centru că ei nu's înclinați spre rău, că au cod vechi de legi ca cel lui Vasile vodă și dela alți gospodari; celelalte îs minciuni și împăratul să-și depărteze urechea dela cei ce gândesc rău, dela guvernatori lacomi și să-i scape de povara abuzurilor și a influenței vătămătoare a unor funcționari, iar mitropolitul să fie președintele provinciei. Un alt control în 1815 dă dreptate moldovenilor, iar împăratul vorbește de țara roditoare a Basarabiei, care are o populație deosebită, legată prin sânge de depărtata Romă.

Curînd se profilează calea spre autonomie; provincia se reorganizează administrativ, orașele is conduse și ele civil, iar populația e scutită de stagiul militar, deoarece i-ar fi slăbit „înclinarea războinică în cursul celor două veacuri ce s'au scurs", miniștrii să nu mai considere Basarabia „în aceeaș dependență în care se găsesc guberniile interne ale Rusiei, afară de cel de interne pentru colonizarea sîrbilor, bulgarilor și celor din Varșovia. La 1818 se decretează că „provincia basarabeană își păstrează compunerea sa națională și de aceea capătă un mod de administrare specială", de oblastie, se desființează scutelnicii, iar agricultorilor li se dă deosebită atenție. In frunte e un guvernator civil, un sfat suprem ia hotărîri definitive, limba moldovenească e oficială, se respectă obiceiurile pămîntului, $^1/_{10}$ din venitul curat rămîne pe loc, stările sociale își păstrează drepturile, organizîndu-se starea nobilimei ca în imperiu, restricții pentru evrei „căci nu au dreptul de a stăpîni poporul de rit creștin" și în general, localnicii majorau în conducerea oblastiei.

Că n'a continuat această autonomie, cade mai ales în răspunderea nobilimei, ea dezinteresându-se de viața provincială și neștiind s'o încadreze în împrejurările de atunci. Astfel treptat se produc

spărturi, legile ruse și mentalitatea imperiului străbat aici și la 1828 legea autonomiei e înlocuită.

* * *

Călăuza județului Neamț, de preot C. Mătasă, 1929. I-a dat o mulțămitoare prefață d-l S. Mehedinți, profesor universitar.

E drept că asemenea ghiduri încă n'avem pentru țara noastră. Și lipsa lor se simte. Vara, grupe de excursioniști și nenumărați călători se mișcă spre locurile pitorești din munții noștri, sau peste întinsele șesuri spre Mare și Dunăre. Toți privesc, dar puțini știu să învețe; unii nu pricep cum să-și afle locul mai potrivit pentru liniște și reculegere și nici n'are cine le spune. Aceasta o pătimesc locuitorii Țării. Străinii însă, dacă vin în călătorie particulară, pierd foarte mult, nu văd ceeace-i mai de merit pe văile, munții și prin lungul șesurilor noastre. Călăuzele, în limba străină, măcar numai în românește, înlesnesc călătoriile și dau prilej de a învăța. Sunt absolut necesare.

Lucrarea părintelui Mătasă, un harnic slujitor al Bisericii, e bine venită și de real folos, mai ales că pune sub ochi pitorescul și însemnătatea acestui fericit județ, Neamțul. Găsim bune pagini de istorie, geografie, descrieri de monumente străvechi, cele mai numeroase ctitorii bisericești, căi de comunicație, distanțe și stările actuale din târguri nemțene.

* * *

Le Monastère de Sucévitsa de O. Tafrali, Iași 1929, în 103 pag., format mic, cu 10 planșe. Publicată cu cheltuiala prefecturii și a camerei de agricultură din Rădăuți.

E o reușită descriere în l. franceză și germană a vechii așezări călugărești; nu e studiu, ci călăuză pentru străini. Un capitol de istorie îi duce întemeierea în vechimea sec. XV, cum o știm, și amintește de pioșii voevozi movilești, donatori și ctitori. Apoi, o precisă înfățișare a arhitecturii ei moldovenești, cu contraforturi și plan treflat ca la Atos și Serbia; se înlătură ipoteza păr. Dan a planului schimbat al bisericii lui Gheorghe Movilă, ci ea are adaos numai cele două portice din afară. Urmează șirul mormintelor din interior cu inscripțiile după Kozak și Dan, frescele religioase, atât de variate și bine păstrate, portretele familiei Movilă, scurtă expunere a stilului și tehnicei frescelor, care „arată o mare

știință în arta decorativă". Capitolul VI despre tezaur, al doilea în bogăție după cel putnean, și care s'a păstrat cu toate năvălirile Polonilor și Cazacilor: 2 epitafe scumpe, din 1494 și 1596, împodobite cu 10591 perle fine, 3 procovețe dela „Ktitor Io Ieremia Movilă" și Simeon voevod, cusute de mâini evlavioase moldovenești, nu de străini, aere, sacose, feloane, din sec. XVII, apoi evanghelii, una venind dela Neagoe voevod, alta artistic legată de Grigorie Moisi, icoane, cruci, chivot din 1591, și alte obiecte.

Planșele fotografice cu vederea mănăstirei, a bisericii în afară și în interior.

* * *

Revista societății Istorico-arheologice bisericești, vol. X X, Chișinău, 1929, în 544 pag., octav, cu 3 clișee.

Societatea împlinindu-și datoria de cultură, publică acest volum comemorativ, la împlinirea a 25 ani de activitate.

Cuprinsul îl alcătuesc 10 studii și schițe, anume: 1) Scurtă schiță istorică despre arhipăstorii Chișinăului și Hotinului [1914—1917]: arhiepiseopii Platon și Anastasie, de *Iosif M. Parhomovici:* 2) Neamul Holbăneștilor cu al episcopului Gherasim—Clipa Barbovschi [1796 - 1826] și arhimandritul Sofronie Barbovschi predicatorul [†1850], de preot *Const. Bobulescu;* 3) Divorțul soților Catargiu [1814 – 1818], de *Const. Georgescu—Vrancea;* 4) Obiceiul pământului în Basarabia, de *Th. Inculeț;* 5) Circulația vechilor cărți bisericești românești în Basarabia sub Ruși, de *P. Constantinescu-Iași;* 6) Documente basarabene, testamente și danii [1672—1858], de *L. T. Boga*; 7) 99 sate din ținutul Orheiului la 1820, de *Constantin N. Tomescu;* 8) Clerul român sub ocupațiunea rusească din 1806—1812, de *T. G. Bulat*; 9) Amintiri bisericești și culturale din Basarabia Sudică sub cârmuirea română din 1857—1878, de *M. Pacu* și 10) Scurtă schiță istorică despre societatea istorico-arheologică bisericească din Basarabia dela 1904 până la 1929, de *Iosif M. Parhomovici.*

* * *

Codrul Cosminului, bulet inul „Institutului de Istorie și Limbă" sub direcția d-lui Ion I. Nistor, anul IV și V [1927 și 1928] partea I cu 654 pag. și partea II cu 339 pagini.

Variate studii. O recenzie cuvenită, regretăm a nu-i putea face acum din lipsă de spațiu. Remarcăm a) Inceputul Catolicismului austriac în Bucovina, de *S Keli*, adecă odată cu capelanul Wenzel Keckert și biserica ce se ridică abia în 1821, înzestrată de înstrăinatul Tadeus Turcul, b) *de acelaș* Politica religioasă a Habsburgilor față de Biserica ortodoxă română în sec. XIX, cu material inedit; c) Grigore Vodă Ghica, de *Ion Nistor*, la aniversarea de 150 ani dela moartea voevodului; d) Contribuții la istoria calendarului, de *Cl. Isopescu*, după un codice din sec. XVIII din biblioteca vaticană; e) studii aprofundate de limbă și diferite articole mărunte, bogate dări de seamă pentru publicații românești și străine pînă la curent, cronici [V. Pârvan, Iosif Popovici și Eugen Herzog], indice și bibliografie.

C. N. T.

Revista istorică, an. XV n-le 1—3 Ianuar—Mart 1929 sub conducerea D-lui N. Iorga ne dă: *N. Iorga*: Cu privire la războiul din 1877-8. *C. I. Karadja*: Operele lui D. Cantemir în Biblioteca Academiei din Petrograd, după însemnările unui Suedes din anul 1735. *N. Iorga:* Un „Tatăl Nostru" românesc. *V. Motogna* Contribuție la istoria Romînilor din Ardeal în epoca angevină. *N. Iorga*: Mai vechi pomeniri ale Romînilor. *C. I. Karadja*: O mărturie din anul 1493 a tendinților imperialismului maghiar în regiuni nelocuite de unguri. *C. I. Karadja* Un articol al lui G. Sion despre Unire. *Victor Papacostea*: Revoluția din 1821, privită de un misionar catolic. *Aurelian Sacerdoțeanu:* Despre originea numelui Tatos. *Alexandru Marcu*: Un student romîn la Pisa și Paris, către 1820; Simion Marcovici. *C. I. Karadja*: Note despre colonelul Sandu Colțea și regimentul său de cavalerie în serviciul regelui Carol al XII-lea. *T. G. Bulat*: Acte nouă din biblioteca Bruckenthal de la Sibiu. *Remus Ilie*: Mitropolitul Damian la Sinodul din Florența. *C. I. Karadja*: Un document despre Principate din timpul lui Constantin Brîncoveanu. **Dări de seamă** de *N. Iorga*, *El. Eftimiu* și *Al. P. Arbore*. **Cronică** și **Notițe** de *N. Iorga* și *Valeriu L. Bologa*.

* * *

Revue Historique Janv. Mars 1929 dirigé par N. Iorga. *N. Iorga*: L'„Academie" Bucarest.—L Dobrogea pays de synthèse. Quelques

documentes sur les rapports italo roumains.—*G. Balș*: Un ouvrage sur la peinture dans les monuments de l'art roumain ancien – *I. Baidaff* Opinions contemporaines sur la fin de Grégoire Ghica, prince de Moldavie (1777),—Le mort de Constantin Brâncoveanu et la presse européenne (1714).—Une anée de règne de Constantin Moruzi (1777-8). *G. I. Brătianu*: Le roman de Troie dans la chronique de Robert de Cari.—*Aurèlien Sacerdoțeanu*: Du nouveau concernant „une enquête française sur les Principautés roumaines au commencement du XVIII-e siècle".

COMPTES-RENDUS sur: J. Ebersolt, Dr. M. Boghitschewitsch, Phaedon Concoulès, V. Beseiliev, Achille A. Tzartzanos, Adré Grabar, Sirarpie Dr Nersessian.

CHRONIQUE par *N. Iorga*.

* * *

N. Iorga. *Istoria Românilor prin călători*, Buc. Ed. Casa Școalelor 3 vol. 1928—1929.

Aceasta prea interesantă colecție apare în ediția II cu adăogiri. Știrile pornesc dela data de 1389 odată cu trecerea prin ținuturile noastre a lui Peter Sparnau și Ulrich von Tennstädt și se termină cu Călătorii francezi din epoca războiului Crimei. Este o largă frescă a trecutului nostru, cum nimenea nu putea să ne-o dea, de cât înțelegerea și viziunea genială a d-lui Iorga. Socotim această operă ca una din marele sale lucrări de sinteză. Pentru provincia dintre Prut și Nistru, menționăm capitolile speciale: *Ofițeri ruso-francezi și ruși, despre războaele din 1798—92 și 1812—1806* și *Războiul ruso-turc din 1806—12 în descrierea călătorilor străini.*

* * *

Iorga N. *Istoria poporului românesc* trad. din limba germană de Ot. En. Ionescu vol. IV p. II. Prin acest volum se termină marea istorie dată în limba germană cu mulți ani înainte (1905) de d. N. Iorga. Este partea finală a operei, care începe cu *Statul unit al României. Domnitorul Cuza și regele Carol* I. Cine voește mai ales din cititorii noști Basarabeni, să afle cea ce a fost vechea țară în 1900, care era starea populației, viața economică, viața socială, politică și culturală, acel complex de fapte materiale cât și de aspirații sufletești, care se îndreptau toate spre idealul unirii celei mari, nu are decât să citească această lucrare făcută cu simțul unui istoric conștient, că se adresează oamenilor de știință apuseni!

* * *

In „*Omagiu lui P. Gârboviceanu*" Buc. 1929 se aduc, după 41 de ani de serviere în școală și biserică, mulțumiri și recunoștință pentru fapta cea bună pe care a cultivat-o acest bărbat. Foștii colegi și elevi apreciază activitatea acestui om, format în școala înțeleaptă și de iubire reală a patriei a unui Spiru Haret. Biserica și țara prin reprezentantul său I. P. S. Patriarhul Regent a arătat cu acest prilej cum d. P. Gârboviceanu a servit nu numai țara politică, ci înainte de unire, neamul. Și pentru lucruri care nu s'au spus și se știu de mulți dintre noi, ne unim la această meritată sărbătorire!

* * *

In „*Voyage du Patriarche Macaire d'Antioche*" Paris. 1927 Imprimerie polyglotte. păr. Vasile Radu dela Facultatea de Teologie din Chișinău studiază valoarea manuscriselor și traducerilor voiajului făcut de acest Oriental, și descris de diaconul său Paul de Alep. Se știe că noi avem patru traduceri: acea mai veche fragmentară facută de B. P. Hasdeu în Arhiva istorică, acea din Arhiva Românească 1862 de C. Negruzzi, care are o valoare foarte redusă, acea, pe care am utilizat-o toți, făcută de d-șoara Cioran sub conducerea d-lui N. Iorga și în sfârșit, acea mai recentă, cu cinci ani, a d-lui Popescu Ciocănel.

* * *

Antonio Bonfini MCDXXVII—MCMXXVII. A cura della brigata ascolana Amici dell'arte — Gruppo Studiosi Storia Patria. Ascoli Piceno 1928.

Folosindu-se de împrejurarea că s'au împlinit cinci sute de ani dela nașterea lui Antonio Bonfini istoriograf italian, care a trăit la curtea lui Mateiaș Corvin, concetățenii săi din Ascoli, locul său de naștere, în unire cu un învățat ungur ne dau această lucrare de comemorare. Lucrarea are trei capitole: 1) *Notizie biografiche* în care se arată operele lui Bonfini; în al doilea capitol d. Ladislao Tóth docent dela universitatea din Budapeste și secretar al Institului istoric unguresc din Roma se ocupă de Bonfini în Ungaria „*Bonfini in Ungheria*" Bravul nostru vecin nu uită a arăta între altele și marele defect al scriitorului italian de a căuta să dea tuturor o origină romană și mai ales, Românilor din

Transilvania: „La tendeza propria degli uomini del Rinascimente, di ricondurre possibilmente tutto all'antico, spiega l'altro grande errore di Bonfini, quando pone i Romeni della Transilvania come successori dei legionari e dei coloni di Traiano e d'altri imperatori, stabiliti nella Dacia. Su questo punto di vista, che egli è stato uno de' primi a sostenere, circa l'indigenato dei Romeni della Transilvania, ha senza dubbio influito anche ciò ch'egli sapeva della discendenzo romena del Re Mattia. Per ciò il Bonfini şi affrettò a mettere i Romeni quali successori diretti dei Romani. Del resto queste sue discendenze vanno fino all'ingenuità, quando egli, per esempio, fa derivare il nome Pannonia da Pan, il dio pagano dei pastori[1]).

Este aci, ori o ignoranţă care-l descalifică pe acest docent universitar, sau este o pasiune tot aşa de condamnabilă pentru cineva, care voeşte să trăiască în palatul splendidei obiectivităţi a ştiinţei. Cu mult mai de folos este studiul dat de Mano Battis trada: *„Il rinascimento e il regno di Mattia Corvino nell'opera di Antonio Bonfini"*; Renaşterea şi domnia lui Mateiaş Corvin în opera lui Antonio Bonfini.

* * *

„Voyages des Frères Bacheville en Europe et en Asie", operă de care se ocupă d. Pomescu în Universul din 17 Aprilie 1929, am găsit-o la Paris sunt ani de zile de atunci. Am făcut un extras din cea ce ne interesa şi l-am trimis d-lui N. Iorga, care a dispus să fie publicat în *Ramuri-Drum drept* din 1922.

T. G. B.

1) Pag. 33—34.

CUPRINSUL

Pag.

1. Sufletul românesc în Basarabia după anexare de *N. Iorga* . 1
2. Divanul Moldovei și Bulgarii din Basararabia 1818—1812 de *T. G. Bulat* 8
3. Inființarea eparhiei Chișinăului și Hotinului,—1813 de *C. N. Tomescu* 31
4. Atlasul în învățământ de *General Scarlat Panaitescu* . . 54
5. Moșiile mănăstirii Sucevița (Bucovina) în Basarabia de jos de *T. G. Bulat* 56
6. Produse românești duse în Rusia în 1810-1811 de *T. G. Bulat.* 60
7. Un proces între Safta Dudeasca și Domnitorul Alexandru Ipsilanti de *T. G. Bulat* 68
8. Ajutoare materiale pentru școlile din Iași, la 1812 de *T. G. Bulat* 70
9. Un curier al lui Napoleon, prin țările noastre în 1812 de *T. G. Bulat* 75
10. Un pasagiu puțin cunoscut din Cronografia lui Psellos de *T. G. Bulat* 78
11. Documente din secolul al XV-lea de *L. T. Boga* . . . 81
12. Documente din secolul al XVIII-lea de *C. N. Tomescu* . 99
13. Dări de seamă de *C. N. T.* și *T. G. B.* 100

CUPRINSUL

Pag.

1. Sultanul romînesce în Basarabia după anexare de N. Iorga . 1
2. Divanul Moldovei și Bulgarii din Basarabia (1818—1812 . . 8
3. [illegible] 31
4. [illegible] 34
5. Mosiile mănăstirii Secu (Bucovina) în Basarabia de Ion . . 50
6. Proclus romînești duse în Rusia în 1810-1813 de T. G. Bulat . 60
7. Un proces între Safta Duduesca și Dumitrașcu Alexandru Ipsilanti de T. G. Bulat 68
8. Ajutoare materiale pentru școalele din Iași în 1812 de T. G. Bulat 70
9. Cu cuiere al lui Napoleon, prin Dunăre-de-Jos în 1812 de T. G. Bulat 75
10. Un pașaport pentru o călătorie în Basarabia de T. G. Bulat 78
11. Documente din secolul al XV-lea de I. T. Bogdan . . . 81
12. Documente din secolul al XVIII-lea de C. N. Tăutescu . 90
13. Date de seamă de C. N. T. și T. G. B. 100

ABONAMENTUL . . . . . Anual Lei 200

REDACŢIA ŞI AD-ŢIA CHIŞINĂU, STR. ALEXANDRU CEL BUN 73—75